ΠΑΝΩΡΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΔΙΣ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ.

ΣΥΝΤΑΚΤΑΙ

Α. Ρ. ΡΑΓΚΑΒΗΣ, Κ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ, Ν. ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ, κ.λ.π.

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.

ΑΠΟ ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1860 ΜΕΧΡΙΣ ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1861.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΛΑ
ΛΑΥΡΙΩΤΟΥ
ΑΥΞΩΝ ΑΡΙΘ.

ΑΘΗΝΗΣΙΝ.

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Σ. ΠΑΥΛΙΔΟΥ.

1861.

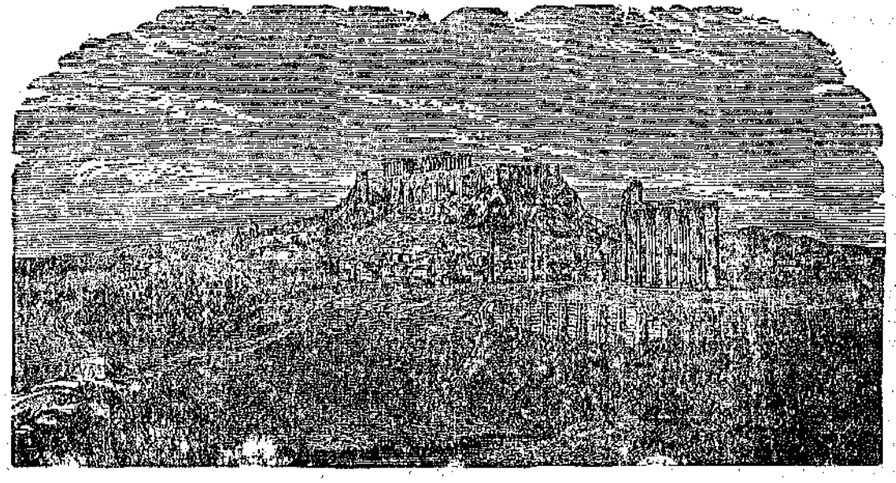

ΠΑΝΔΩΡΑ.

15 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ, 1860. ΤΟΜΟΣ ΙΑ'. ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 256.

ΠΕΡΙ ΓΛΩΣΣΗΣ.

(Τέλος. Ἴδε φυλλάδ. 233.)

—ooo—

Τελευτῶν δὲ κρίνω καλὸν νὰ εἴπω καὶ τάδε· σήμερον ὁ πεζὸς λόγος εἶναι ἔκφανσις πιστὴ τῆς τῶν φύσεως καὶ ἐξ ὧν πάσχει νῦν ἀνθρώπων, ἄνθεσι πεποικισμένος ποικίλοις, μεταφοραῖς τε καὶ εἰκόσι πολλαχοῦ τολμηροῖς. Ὁ νῦν πεζὸς λόγος πάντων τῶν ἐθνῶν ἀνεξαιρέτως ὁμοιάζει πολὺ τὴν μουσικήν, ἥτις ὡς θεὰ ἄγει τὴν τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴν ἐπὶ τῶν μαγικῶν αὐτῆς πτερύγων ἥτοι ἀναλαμβάνει καὶ λακτίσασα τὰ γήϊνα ἀναβιβάζει αὐτὴν, ἥδιστον τὰ θυμήρη τοῦ ἔρους ὄνειρα ἀποκομιζόμενον, εἰς τὸν ὑπερουράνιον τόπον ἔνθα ἡ ἀπλανὴς αἴγλη τοῦ θεσπεσίου τῆς ἀληθείας φωτὸς μαρμαίρει καὶ ἡ θεία ἁρμονία τοῦ τῶν ὅλων δικαιοσύνου βασιλεύει. Τὴν σήμερον ἡ ἐνδογενὴς τοῦ ἀνθρώπου συναίσθησις διαχέεται καὶ ἐντρυφᾷ εἰς τὸ κάλλος τὸ ὑψηλόν. Συναισθανόμενος τὴν ἱερὰν αὐτοῦ ἀξίαν ὁ ἄνθρωπος, κάθηται ἐπὶ τοῦ λιβανοφόρου δένδρου τῆς ζωῆς, ὡς φοίνιξ τὸ λοιδθιον ἄσμα ᾄδων, καὶ διὰ τοῦ ἀμυδροῦ φωτὸς τοῦ ἐπιχρυσοῦντος τὸν ἐπαγωγὸν πάνυ κελαρύζοντα ῥοῦν τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ζητεῖ νὰ ἀνεύρῃ τὴν πρώτην καὶ μακαριστοτάτην πατρίδα ἵνα ἐν αὐτῇ πολιτογραφηθῇ. Ἐν πᾶσι τοῖς ἔργοις τοῦ νῦν ἀνθρώπου ἐκφαίνεται ἡ ψυχικὴ αὐτοῦ διάθεσις, πλεῖστον δὲ πάντων ἐν τοῖς λόγοις. Εἰς τὴν ζωηρὰν ψυχὴν τοῦ πάλαι Ἕλληνος ἐπέλαμπεν ἐνίοτε τὸ οὐρανόθεν καταβαῖνον φῶς, ἀλλ' ὥσπερ τὸ τῆς σελήνης φέγγος ἐπιχρυσοῖ τὰ κυανᾶ ὕδατα τῶν οἰδαινόντων κυμάτων πόντου ἐρισμαράγου· ἐν ἀκαρεῖ λάμπει, ἐν ἀκαρεῖ κυανοῦται· ὁ πάλαι Ἕλλην ἦν πάγκαλον μειδίκειον ἐν ἀγκάλαις τῆς κουροτρόφου φύσεως ἄφροντι καθεύδον· ἐγείρετο εὐθυμον, χάριεν, ταῖς πεπερασμέναις σκηναῖς τοῦ ἀνθυφεστῶτος κόσμου ἐναγλαϊζόμενον. Καὶ εἶνε πάντα λόγον νὰ διστάζῃ νὰ πατήσῃ τὸν ῥιγηλὸν τοῦ Ἅιδου πυλῶνα, ἀλλ' ὅμως ἐν γενναίᾳ εὐθυμίᾳ καὶ οἰονεὶ ὑπό τινος θειοτέρας φαίρας ὠθούμενος, ἔσχιζε θαρρούντως τὴ παραπέτασμα καὶ μεγαλουργῶν εἰσεκτήδα εἰς τὸν τόπον τῆς Ἀλθας (ὡς κάτος ἐπίστευεν). Οὕτω βουλὰς τοῦ Ὑψίστου τελοῦντες

. . . παῖδες Ἀθαναίων ἐβάλοντο φαεινὰν
κρηπῖδ' ἐλευθερίας.

Ὁ πάλαι Ἕλλην ἐλησμόνει τὸ μέλλον βυθιζόμενος εἰς τὸ παρόν· ὁ νῦν ἄνθρωπος λησμονεῖ τὸ παρὸν βυθιζόμενος εἰς τὸ μέλλον. Ἡ δὲ συναίσθησις καὶ μελέτη τοῦ ἀπείρου καὶ μυστηριώδους μέλλοντος ἐνεργάζεται τῇ ψυχῇ τοῦ νῦν ἀνθρώπου μετέωρόν τινα θυμηδίαν, ἥτις ἀναλύεται μᾶλλον εἰς ἐπιταφίους ψαλμῳδίας ἢ εἰς ἄσματα χαρίεντα ὑμεναίου. Τοῦ θείου Πλάτωνος ὁ θεῖος λόγος πλησιάζει πολὺ πρὸς τὸν τῶν νεωτέρων. Ἀλλ' εἶναι ἀναχρονισμὸς ὅλως ἀσύγγνωστος νὰ ἐπικρίνωμεν τὴν γλῶσσαν τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὸν πλατωνικὸν ῥυθ-

μὸν τῶν πάλαι Ἑλλήνων. Ὡς εἶναι ἀναχρονισμὸς ἀλλόκοτος καὶ εἰ ποτέ τις στρατηγὸς τῶν νῦν, βουλόμενος ἐξοτρῦναι τοὺς στρατιώτας εἰς μάχας, ἐπῇδεν αὐτοῖς

πεθνάμεναι γὰρ καλὸν ἐπὶ προμάχοισι πεσόντα
ἀνδρ' ἀγαθόν . . .

ὁ νοῶν νοείτω.

Ἀλλὰ στρέφω καὶ πάλιν τὸν λόγον πρὸς σέ, ὦ ἀχώριστε ἀνώνυμε! Ἐλέγχων σὺ ὁ ἐπιστημονέστατος καὶ μάλα γενναῖόν τι βάθος ἔχων ἀνὴρ τὸν ἀδελφόν μου ὡς ἐπιπόλαιον λοχαγὸν τοῦ πυροβολικοῦ, λέγεις ὅτι « καθὸ στρατιωτικὸς ἔκαμεν ἔτι ἡρωϊκώτερον καὶ τολμηρότερον ποίημα μέχρι τῶν ἡρωϊκῶν γρόνων (!) τοῦ Ὁμήρου. » Εἶτα ἀποφαίνεσαι ὡς ἀπὸ τρίποδος περὶ τῆς ὁμηρικῆς γλώσσης. Ἀκανθυλλὶς ἐν ἀκάνθαις λόγων τὰ πτερύγια αὐτῆς ἀπροσέκτως ῥιπίζουσα, καρφόνεται πολλάκις καὶ ἐμπεριδεύεται ὅπως οὐδ' ἐφαντάσθη.

Ὁ Χάντσερῆς λέγει ὅτι τὸ *κρῖ* καὶ *λὶς* καὶ *δῶ* ἐγένοντο κατ' ἀποκοπήν· σὺ δὲ ὁ σοφὸς βουλόμενος νὰ ἐλέγξῃς τὰ τοιαῦτα ὡς ἄλογα χρησμοδοτεῖς ὡς ἐφεξῆς· « τὸ κρὶ καὶ λὶς καὶ δῶ καὶ βᾶ εἶναι πρωτότυποι καὶ ἀπλόμορφοι λέξεις, *λείψανα τῆς ἀρχαιοτάτης γλώσσης ἀφ' ὧν ἐσχηματίσθησαν* μετὰ ταῦτα πληρέστεραι αἱ λέξεις κριθὴ καὶ λισσὴ καὶ δῶμα κτ.λ. οὐχὶ δὲ ἐκεῖναι ἐκ τούτων· διότι τοῦτο εἶναι ἐναντίον καὶ τῆς *λογικῆς καὶ τῆς γραμματικῆς*. » — Οὐδ' ὠνειρεύθης, σοφὲ ἄνερ, ὅπως συνέκλωσας ἐνταῦθα τὰ ἀσύγκλωστα· οὐδ' ὑπώπτευσας πῶς ἠδύναντο τὰ τοιαῦτα νὰ ἐλέγξωσι τὰς σοφάς σου γνώσεις καὶ τὴν ἀπέραντον ἐμβριθειάν σου. Ἐνταῦθα, τεκνίον μου, δὲν ἐρωτῶ ἐσένα, ἀλλ' ἐρωτῶ τὸν ἔμφρονα καὶ εὔμουσον ἀναγνώστην, δὲν εἶναι αἶτχος τοιαῦται συγκεχυμέναι κεφαλαὶ νὰ βροντολογῶσι περὶ λογικῆς καὶ γραμματικῆς. φέγουσαι καὶ χλευάζουσαι, ἐν ᾧ αὐταὶ δεικνύουσιν ὅτι οὐδ' ἐλαχίστην γνῶσιν τῶν τοιούτων ἔχουσιν; δὲν εἶναι ἐντροπὴ νὰ ἀναγινώσκωσι τὴν σήμερον οἱ ἀλλογενεῖς τοιαύτας πραγματείας, ἐλεγχούσας θρασύτητα δι' ἀμάθειαν; νομίζω ὅτι καὶ πάντη ἄχολος ἐὰν ἦναί τις, πάλιν ὀργισθήσεται. — Ἄκουε λοιπὸν ὀλίγας λέξεις περὶ Ὁμήρου.

Ὁ ἀθάνατος Ὅμηρος θέλγει τὴν φαντασίαν καὶ διάνοιαν γερόντων τε καὶ νέων, ἐπιστημόνων τε καὶ ἰδιωτῶν. Ὁ ἰδιώτης ὅμως, ἄμοιρος ὢν ἄλλων γνώσεων, πάντων μᾶλιστα πρέπει νὰ εὐλαβῆται τὸν Ὅμηρον ὅταν θέλῃ νὰ εἴπῃ τι ἢ περὶ ἀρχῆς καὶ γενέσεως τῆς ἑλληνικῆς θρησκείας ἢ περὶ γλώσσης ἢ περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ δεῖνος ἢ δεῖνος ἐθίμου. Κρίνω καλὸν σαφηνείας χάριν νὰ εἴπω ὀλιγίστας λέξεις, καὶ τοι ἐξ ὑπογυίου περὶ τῆς παρ' Ὁμήρῳ θρησκείας, ἵνα μεταβῶ ὕστερον εἰς τὸ περὶ τῆς γλώσσης, καὶ εἶτα ἰδίως εἰς τὰς ἄνω ῥηθείσας λέξεις. Ἐξαιτοῦμαι δὲ τὴν ἐπιείκειαν τοῦ εἰδήμονος ἀναγνώστου.

Ἡρόδοτος ὁ μελίγηρως τῆς ἱστορίας πατὴρ, οὗτινος ὁ ἰωνικὸς λόγος ὡς διαυγὲς ῥεῖθρον διὰ μαγικῶν χωρῶν ἀεὶ ἐπὶ τὰ πρόσω ῥέει, λέγει περὶ Ἡσιόδου καὶ Ὁμήρου τάδε· « Οὗτοί εἰσι οἱ ποιήσαντες θεογονίην Ἕλλησι, καὶ τοῖσι θεοῖσι τὰς ἐπωνυμίας δόντες καὶ τιμάς τε καὶ τέχνας διελόντες, καὶ εἴδεα αὐτῶν σημήναντες. » Προσωτέρω δὲ τοῦ λόγου λέγει ἀφελῶς « τὰ ἐς Ἡσίοδόν τε καὶ Ὅμηρον ἔχοντα, ἐγὼ λέγω, » ἵνα ἐμφανῶς ἡμῖν τὴν ἰδίαν αὐτοῦ γνώμην καταδείξειε περὶ τοῦ ὅπως ἡ τῶν Ἑλλήνων μυθολογία τε καὶ θρησκεία ἀρχὴν καὶ γένεσιν ἔλαβεν. Ἐκ τῶν χαριέντως πάνυ συνηρμοσμένων ἀφηγημάτων τοῦ Ἡροδότου, τὰ μὲν ἐν βαθεῖ ὄρθρῳ τῶν ἐπιστημῶν ἐξετασθέντα, κοῦφα καὶ ἀνεμώλια ἠλέγχθησαν, ὕστερον ὅμως ὑπ' αὐγὰς κάλλιον σκοπηθέντα, γνήσια καὶ ἀκήρατα ἐφάνησαν. Ἐξ ἐναντίας δὲ ἄλλα, καὶ τοι ἥσσω τοῦ ἀληθοῦς ὄντα, ὡς ἀναμάρτητα καὶ τὸ πᾶν κῦρος ἔχοντα καὶ ὑπὸ ἐπιστημόνων ἀνδρῶν ὑμνηθέντα, οἷς συγκαταλεκτέον καὶ τὴν ἄρτι ῥηθεῖσαν γνώμην, καθ' ἣν Ἡσίοδός τε καὶ Ὅμηρος, οἷον δημιουργοὶ τῆς τῶν Ἑλλήνων μυθολογίας τε καὶ θρησκείας λέγονται. Πρὸς δὲ τούτοις λέγει ὁ χρυσοῦς Ἡρόδοτος « Ἡσίοδον καὶ Ὅμηρον ἡλικίην τετρακοσίοισι ἔτεσι δοκέω μευ πρεσβυτέρους γενέσθαι καὶ οὐ πλέοσι » [ἅπερ ὑπό τινων ὡς ἐγγυτάτω τοῦ ἀληθοῦς ὄντα ἐῤῥέθησαν]. Ὥστε κατὰ τοῦτόν γε τὸν λόγον τετρακοσίοις ἔτεσι πρὶν Ἡροδότου, δύο ἄνδρες ἐποίησαν πᾶσι τοῖς Ἕλλησι θρησκείαν. Ἀλλὰ μέντοι οὐδεὶς δύναταί ποτε νὰ πεισθῇ ὅτι θρησκεία καὶ γλῶσσα δύο ἢ ὀλίγων ἀνδρῶν ἔργον εἶναι.

Ὁ σοφώτατος ὅμως Οὐέλκερος παραβάλλει μὲν τὸν Ὅμηρον πρὸς ὄρος, οὔγε ἡ αἰθρία κορυφὴ διὰ τοῦ πᾶσαν τὴν ἄλλην γῆν ἐπικαλύπτοντος γνάφου ὑπεραιρομένη, μόνη ἡμῖν ἄποπτος γίγνεται, ὡς τὸ μόνον ἄμεσον μνημεῖον οὐ μόνον τῶν ὁμηρικῶν αἰώνων ἀλλὰ καὶ τῶν πολλῷ πρώην· ἡγεῖται δ' αὐτὸν ὡς ἐπισημότατον καὶ ἀπαράβλητον φαινόμενον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦ, ὡς ἄθλον τὰ ἡμῖν πιστῶς καὶ πλατυλόγως τὴν χορείαν τῶν τότε νομιζομένων Θεῶν, ὅπως οὐδὲν ἄλλο τῶν παλαιοτάτων ἐθνικῶν ποιημάτων· λέγει δὲ προσέτι ὅτι ὁ Ὅμηρος καὶ τοι ποιητικῇ ἀδείᾳ τὰ πάντα διανθίζων, ποιεῖ ἡμῖν γνωστὴν ἐν σύνολῳ εὖ πάνυ ἡρμοσμένῳ οὕτω πως τὴν τότε ἐπικρατοῦσαν θρησκείαν, ὥστε πολλὰ καὶ παντοῖα καὶ περὶ τοῦ προγενεστέρου εἴδους αὐτῆς δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν. Ἀλλὰ λέγει προσέτι ὁ σοφὸς ἀνὴρ, εὖ λέγων, ὅτι παρῆλθεν ἤδη ὁ χρόνος, καθ' ὃν τοὺς παρ' Ὁμήρῳ Θεοὺς ὡς πλάσματα ὑπελάμβανον ἐλευθέρας φαντασίας ἢ ὡς ἀλληγορικὰ πρόσωπα ἀφῃρημένας τινὰς ἰδέας ὑπαινισσόμενα, καὶ αὐτὴν δὲ τὴν ὁμηρικὴν μυθολογίαν ὡς τὴν παλαιοτάτην, ἅτε δὴ παλαιτάτου τῶν ποιητῶν ἀπάντων τοῦ Ὁμήρου ὄντος.

Δῆλον μὲν ὅτι, εἰ καὶ δύναιτό τις καὶ ἐξ ἄλλων παραδόσεων καὶ ἐθίμων ἔτι δὲ καὶ ἐκ μνημείων εἰς τὸν πρὸ Ὁμήρου προσαναβαινόντων χρόνον παντοῖα νὰ ἀρυσθῇ, βουλόμενος ὅμως τὰ περὶ τῆς ἀρχαιοτάτης θρησκείας νὰ ἐρευνήσῃ καὶ ἐκ τῶν στοιχείων αὐτῆς τὸ γνησίως ἑλληνικὸν νὰ ὁρίσῃ, ὀφείλει ὡς κυριώτατον καθηγεμόνα πάντων μάλιστα τὸν Ὅμηρον νὰ προστήσηται.

Ἀλλ' ὅμως δὲν εἶναι αὐτοῦ γε τούτου ἕνεκα ἡ ὁμηρικὴ μυθολογία καὶ ἡ πρεσβυτάτη ἁπασῶν. Πολλοῦ γε δεῖ· διότι οὐδεὶς δύναται εἰκότως νὰ εἴπῃ ὅτι τὸ ἄθροισμα τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων λόγων τῶν ἐν τοῖς ὁμηρικοῖς ἔπεσι τεχνιέντως συνυφασμένον πᾶν προϊὸν τῆς ἐνεργοῦς φαντασίας τοῦ ὁμηρικοῦ αἰῶνος ἐγένετο, πρώην δὲ μήτε θρυλλούμενόν πη μήτε ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν ἀκοῇ παραδιδόμενόν τε καὶ ἀεὶ αὐξανόμενον.

Οὐδεὶς δὲ πάλιν ἥστις δύναται νὰ μὴ ὁμολογήσῃ ὅτι πρὶν οἱ πανταχόθεν Ἑλλάδος ἄνακτες καὶ ἥρωες περὶ τὸν εὐρυκρείονα Ἀγαμέμνονα συναγερθέντες ἐπὶ τὴν σχεδόν τι ἀπόρθητον Πέργαμον τῆς εὐδαίμονος Τροίας ἐστρατεύσαντο, οὐκ ὀλίγοι αἰῶνες παρῆλθον, ἐν οἷς γενεαὶ μὲν πρὸς γενεάς, πόλεις δὲ πρὸς πόλεις εἰριζόν τε καὶ ἐμάχοντο, πολλά τε ἄλλα συνέβησαν διὰ χρόνου μῆκος ἐξαφανισθέντα, ὡς ἐξ αὐτῶν τῶν Ὁμήρου ἐπῶν ἔχει τις νὰ συμπεράνῃ. Πολλοῦ πάντως ἐδέησε χρόνου ἕως ὅτου ποιητῶν ἐξόχων μοῦσα τὰ περὶ τὸν τρωϊκὸν καὶ θηβαϊκὸν πόλεμον ἀοίδιμα καὶ ἄληστα τοῖς ὕστερον παρέδωκε.

Κατὰ γοῦν τοῦτον τὸν λόγον δύναταί τις νὰ εἴπῃ τὸν Ὅμηρον παλαιτάτην μὲν ἄλλως οὖσαν πηγὴν, πρός γε μὴν τὴν ἑλληνικὴν μυθολογίαν νεωτάτην. Διότι ὡς ὅταν τις τὸ εἶδος τῆς ὁμηρικῆς γλώσσης σκοπήσῃ καὶ τὰς παντοίας ἀλλοιώσεις, συνεικάσει καὶ τὴν προηγηθεῖσαν διανοητικὴν ἐργασίαν παντὸς τοῦ ἔθνους, οὕτω καὶ τὰ Ὁμήρῳ ἐπικῶς ἐπεξειργασμένα μυθολογήματα ὑπεμφαίνουσιν, οἷά ποτε καὶ πρώην περιῤῥόντο.

Ἀνάγκη οὖν νὰ ὑπολάβωμεν ὅτι ἐγένετο μὲν χρόνος τις καὶ οὐκ ὀλίγος πρὶν Ὁμήρου, καθ' ὃν τὰ παντοδαπὰ καὶ πυκνὴν ἔννοιαν ἔχοντα σύμβολα ἀνεπτύχθησάν τε καὶ εἰς ἓν σύνολον εὖ ἠρμόσθησαν· προϋπῆρξε δ' ὡσαύτως χρόνος συχνός, ὁπότε πάντη μὲν ἄλλως οἱ ἄνθρωποι περί τε τῆς τοῦ σύμπαντος φύσεως καὶ τοῦ θείου ἐδόξαζον, πάντη δ' ἄλλως τά τε διανοήματα αὐτῶν καὶ τὴν περὶ τὸ θεῖον λατρείαν ἐκδηλοῦν ἐβούλοντο ἢ ὥσπερ οἱ ἐν τῷ αἰῶνι ζῶντες, ὃν Ὅμηρος ἡμῖν περιγράφει.

Πρὸ πεντήκοντα ἐτῶν καὶ ἐπέκεινα πάντες σχεδὸν οἱ περὶ τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιολογίαν σπουδάζοντες ἡγοῦντο τοὺς Πελασγοὺς ἔθνος παιδείας πάσης ἄμοιρον, μηδοπωστιοῦν μουσῶν ἡμμένον, ὁπότε ἀνήρ τις μάλα ἀγχίνους ὁ Γ. Λύζακος ἀκριβῶς τὸ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης εἶδος ἐξετάσας ἀπέδειξε πάναυτία.

Ὁ σοφὸς οὖν Οὐέλκερος λέγει εἴτις ἐπιμελῶς ἀναλύσειε τὴν τῶν Ἑλλήνων μυθολογίαν, μέρος ἀπελοῦσαν τῆς γενικῆς μυθολογίας καὶ παραβάλοι αὐτὴν πρὸς πολλὰ ἄλλα ἄλλων ἐθνῶν συγγενῶν θρησκεύματα, δυνηθήσεται πάντως πάντη ἀλλοίαν νὰ ἀποδείξῃ τὴν πρώτην τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους κατάστασιν, καὶ πᾶν, ὅτι παρὰ τῶν προγόνων ὡς κληρονόμημα παρέλαβον [ἐξ οὗ γε εἰκότως τις καὶ τὴν ἐν ὑστέρῳ χρόνῳ ὑπὸ τῶν ἰδίως Ἑλλήνων περαιτέρω προαχθεῖσαν παιδείαν τε καὶ εὐμουσίαν ἔχει νὰ συμπεράνῃ], ἢ ὅπως πολλοὶ τῶν παλαιῶν ἐποίησαν, ἀντιτάσσοντες τὰς γνησίως ἑλληνίδας Μούσας καὶ Χάριτας πρὸς τὸ ἀγριωτάτον καὶ ὡς ἔπος εἰπεῖν ἀτέραμνον ἦθος τῶν πρώην τὴν Ἑλλάδα οἰκησάντων φύλων.

Ὅτε γὰρ τὰ πελώρια τείχη παλαιτάτων πόλεων, τῶν τε Ἀτρειδῶν καὶ τοῦ Μινύου τοὺς ἐκπλήξειν προξενοῦντας τάφους καὶ θησαυροὺς ἔγνωμεν, ἡ ὄψις ἡμῶν αἴφνης εἰκάζετο εἰς τὸ λυκαυγὲς τῶν παλαιγόνων χρόνων, καὶ ἐκ τοῦ εἴδους τούτου τῆς χειροτεχνίας πολλὰ ἠδυνήθημεν καὶ περὶ τοῦ ἄλλου βίου τῶν φύλων ἐκείνων νὰ εἰκάσωμεν, ὃν τὰ ὑστερογενέστερα ἔθνη σχεδόν τι οὐδ' ὑπώπτευσαν προϋπάρξαντα.

Εἰ οὖν δυνατὸν ἡμῖν ἦν μετ' ἐρεύνης κριτικῆς θρησκευτικὰς δοξασίας ἐκ τοῦ αἰῶνος ἐκείνου νὰ πορισθῶμεν καὶ τὴν ἐν αὐταῖς πυκνὴν καὶ γόνιμον ἔννοιαν μετὰ τῆς αὐτῆς ἐναργείας τε καὶ παρορμήσεως ἐν τῇ ἡμετέρᾳ διανοίᾳ νὰ ἐντυπώσωμεν, μεθ' ἧς καὶ τὰ γιγάντεια ἐκεῖνα μνημεῖα πρὸ τῶν τεθαμβωμένων ἡμῶν ὀμμάτων παρέστησαν, θὰ ἠδυνάμεθα ἐξάπαντος νὰ ἀνασκευάσωμεν τὴν μέχρι τοῦδε ἐξ ἀγνοίας ἐπικρατήσασαν γνώμην ὅτι ἐξ ἀσήμου καὶ ἀφανοῦς ἀρχῆς τὸ ἑλληνικὸν ὡρμήθη, καὶ τὴν ἐναντίαν ἐκείνας περὶ τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς λαμπρότητος τῶν προγόνων τῶν Ἑλλήνων νὰ ἀντεισαγάγωμεν.

Ἐν τοῖς ἔπεσιν οὖν τοῦ Ὁμήρου ἡ περὶ τῶν Θεῶν μυθολογία, προγενεστέρα οὖσα τοῦ τεχνικοῦ εἴδους τῆς ἐποποιΐας, φαίνεται ἡμῖν ὥσπερ δένδρον ἄνθεσιν ἤδη παγκάλοις βρίθον. Ἦν δ' αὕτη προϊὸν τῆς κοινῆς παντὸς τοῦ ἔθνους εὐφυΐας. Ἡ δ' ἀπλουστέρα τῶν πάλαι ἀνθρώπων πρὸς τοὺς Θεοὺς πίστις, ἐξ ἧς γε ἡ μυθολογία ἐκβλαστήσασα μεγάλη κατὰ σμικρὸν ηὔξηθη, κεῖται που ἀνεξιχνίαστος. Ἀλλ' εἰ καὶ πάνυ ὀλίγα περὶ αὐτῆς δυνάμεθα ἐξακριβῶσαι, ἱκανὸν καὶ τοῦτο εἰς τὸ νὰ χορηγήσωμεν ὕλην λόγου πολλοῦ ἄξιον εἰς τὸν προτοῦ χρόνον, περὶ οὗ πάσης ἄλλης ἀμοιροῦμεν ῥητῆς μαρτυρίας, ὥστε νὰ ἔχωμεν καὶ ὡς πρὸς τοῦτο τοὺς Ἕλληνας πρὸς ἄλλα περίπυστα ἔθνη ὁριστικώτερον νὰ παραβάλλωμεν.

Ἀνάγκη οὖν τάς τε θεωρίας καὶ προαισθήσεις ἀνασκοποῦντες, ἐξ ὧν γε ἡ μυθολογία ἀνεφύη, τὸ ἐν προγενεστέρῳ αἰῶνι παραχθὲν, ὥσπερ οἱ φυσιοδίφαι καταχωσθέν τι γένος φυτῶν ἢ ζώων, εἰς φῶς νὰ ἀναφέρωμεν, διά τε ζοφερῶν σπράγγων ἐμβλέψαντες νὰ διακρίνωμεν καὶ εἰ μή τι γε ἄλλο, νὰ ὑποδείξωμεν τοὐλάχιστον ἐν γένει. Αὐτὰ δὲ τὰ Ὁμήρου ἔπη ἀκριβῶς μελετήσαντες, ἄριστα δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν καὶ τὰς πρώην θεωρίας, ἐξ ὧν αἱ ἐπ' αὐτοῦ ἀνθοῦσαι ἀνεβλάστησαν.

Ἐκ πάσης δὲ τῆς ἱστορίας τῶν ἐθνῶν ὁ τῆς θρησκείας πυρὴν διατελεῖ ἀεὶ λάμπων ὡς πηλαυγὲς

στὴρ ὑπεράνω τοῦ ὁμιχλώδους ὁρίζοντος τῶν ἄλλων ἀνθρωπείων πραγμάτων.

Ὥστε δὲν δυνάμεθα τοῦ λοιποῦ νὰ πεισθῶμεν τῷ χρυσῷ Ἡροδότῳ Ἡσίοδόν τε καὶ Ὅμηρον λέγοντι τοῖς Ἕλλησι θεογονίαν ποιῆσαι.

Ὁ σοφώτατος Οὐέλκερος, εἴπερ τις ἄλλος ἐγκρατέστατος ὢν τῶν θαυμασίων προϊόντων τῆς ἐπιστημονικῆς συγκρίσεως τῶν Ἰνδοευρωπαϊκῶν γλωσσῶν πρὸς ἀλλήλας καὶ τῆς Ἀνατολικῆς ἀρχαιολογίας, ἀνεξιχνίασε μετὰ φιλοσοφικῆς βαθύτητος τὴν πρώτην καταβολὴν τῆς ὕστερον Ἑλληνικῆς μυθολογίας, οὐχὶ ἐγγύς που τῶν Ὁμήρου χρόνων ἐνυπολανθάνουσαν, ὡς τινες τῶν πρότερον ἐδόξαζον, ἀλλὰ πολλὰς ἑκατονταετηρίδας πρὸ τῶν Τρωϊκῶν καὶ ἐκτὸς τῆς ὕστερον Ἑλλάδος κληθείσης ὑπ' ἄλλην μορφὴν προϋπάρξασαν.

Ἡ τῶν ἀνατολικῶν ἐθνῶν ἀρχαιολογία καὶ ἡ ἀναδίφησις τῶν ἐκ τῆς ἀνθρωπομήτορος Ἀσίας προελθουσῶν γλωσσῶν κατὰ γένη, ἔτι δὲ ἡ γνῶσις τῆς νῦν καταστάσεως τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῶν γιγαντιαίων καὶ ἐκπάγλων μνημείων πολλῶν ἄλλων χωρῶν, κατ' ἐξοχὴν δὲ τῆς πρεσβυγενοῦς Αἰγύπτου, κατὰ δυστυχίαν καὶ ὅλως ἀνελπίστως μέχρι τοῦ νῦν ἐντελῶς παρ' ἡμῖν ἠμελήθησαν, εἰ καὶ οἱ Ἕλληνες ἀνατολικώτατον τῶν ἐν Εὐρώπῃ οἰκημένων ἐθνῶν, τὴν θαυμαστὴν γέφυραν μεταξὺ Ἀσίας καὶ Εὐρώπης ἔχοντες, καὶ προωρισμένοι νὰ μεταδώσωσί ποτε σὺν Θεῷ ἁγίῳ τὸ λαμπρὸν τοῦ πολιτισμοῦ φῶς εἰς τοὺς ἐν σκότῳ ῥιγοῦντας οἰκήτορας τῆς Ἀνατολῆς, ὠφείλομεν πάντων μάλιστα τῶν ἐθνῶν, ὠφελούμενοι καὶ ἐκ τῆς πικρᾶς πείρας, ἣν ἔχομεν τῶν ἔτι καὶ νῦν κατὰ μέγα μέρος, ὡς μὴ ὤφελε, τυραννούντων ἡμᾶς ἀγρίων Ἀτιανῶν, νὰ ἐπιδοθῶμεν ὅλοι καὶ μετὰ ζήλου μεγίστου εἰς ταύτας τὰς ἐπιστήμας, αἵτινες τόσον θαυμαστὰ προϊόντα κατὰ τὴν ἄλλην Εὐρώπην ἀσημέραι παράγουσιν.—Αὗται αἱ θαυμασταὶ ἐπιστῆμαι ἄπλετον φῶς διαχέουσιν εἰς πολλὰς ἄλλας ἐπιστήμας. Εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι οἱ ἔνθερμοι ζηλωταὶ αὐτῶν φαίνονται ἐν πολλοῖς ὑπερβολικοί, προθυμούμενοι τὰ πάντα νὰ ἀναγάγωσιν εἰς αὐτάς. Πολλοὶ τῶν γλωσσοδιφῶν ἠθέλησαν τὴν ἑλληνικὴν καὶ λατινικὴν καὶ πολλὰς ἄλλας γλώσσας νὰ ἀναγάγωσιν εἰς τὴν σανσκριτικὴν, λησμονήσαντες ὅτι δὲν πρέπει νὰ ὑπολαμβάνωμεν αὐτὴν μητέρα πασῶν τῶν ἰνδοευρωπαϊκῶν γλωσσῶν, ἀδελφὴν μόνον οὖσαν.

Οἱ Αἰγυπτιολόγοι ἠθέλησαν πάντα τὰ σπέρματα καὶ τι πλέον τοῦ παρ' Ἕλλησι πολιτισμοῦ νὰ ἀνεύρωσιν ἐν τοῖς αἰγυπτιακοῖς μνημείοις· οἱ περὶ τὰ ἀνατολικὰ θρησκεύματα καὶ φιλοσοφήματα ἀσχολούμενοι ἠθέλησαν νὰ ἀναζητήσωσι τὸν πάντα πυρῆνα τῆς παρ' Ἕλλησι φιλοσοφίας ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Πάντα τὰ τοιαῦτα ἔχουσι καὶ ὑπερβολάς. Ἀλλ' ἀσύγγνωστος ὅμως ἐκεμονὴ καὶ ἰσχυρογνωμοσύνη λίαν βλαβερὰ εἶναι τῶν μὴ βουλομένων νὰ ἀναγωρίσωσι καὶ τὰ διὰ τῶν παγκάλων τούτων ἐπιστημῶν φανερώτατα καταστάντα· ἀσύγγνωστος ἰσχυρογνωμοσύνη εἶναι τῶν προθυμουμένων σήμερον νὰ ἀποδείξωσιν ὅτι ὁ ἑλληνικὸς κόσμος αὐτὸς ἀφ' ἑαυτοῦ ἀνεπτύχθη, πάντη κεχωρισμένος τοῦ ἀσιατικοῦ. Ὅλως ἀλλόκοτον καὶ πρᾶγμα ἀκατανόητον θὰ ἦτον, εἰ ὑπελαμβάνομεν τὸ ὕστερον ἑλληνικὸν ἐπικληθὲν ἔθνος τὰ παράλια τῆς μικρᾶς Ἀσίας καὶ πρὸ τῶν ἀποικιῶν οἰκῆσαν, ἔκλεισεν ἑκουσίως τὰ ὄμματα αὐτοῦ ἵνα μὴ ἴδῃ τὸν κύκλῳ αὐτοῦ καὶ ὕστερον κινούμενον πολιτισμόν.

Οἱ Ἕλληνες ἤδη τῇ δεκάτῃ π. Χ. ἑκατονταετηρίδι ἐπικρατήσαντες, ἐξήλασαν τοὺς Κᾶρας ἀπὸ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους· ἔτι δ' ἤρξαντο κατὰ τὸ κρατερὸν νὰ πιέζωσι καὶ τὰς τῶν Φοινίκων ἀποικίας. Πῶς οὖν δύναταί τις εἰπεῖν μετὰ λόγου ὅτι τοιαύτη ἐπιμιξία πρὸς τοὺς ἐν Ἀσίᾳ χρώμενοι ἤδη, δὲν ἐγίγνωσκον καὶ πρότερον τὰ φῦλα ἐκεῖνα; ταῦτα δὲ πρίν ἐπὶ πλείστων τῶν νῦν δὴ ἐξελληνιζομένων τόπων καὶ νήσων ἐπισχόντα, πῶς οὐ συνῆλθον τοῖς Ἕλλησι; Κοινωνήσαντες οὖν οἱ Ἕλληνες τοῖς ἐξ Ἀσίας καὶ Αἰγύπτου ἑκάστοτε ἐπὶ τὰ ἐνθάδε ὁρμωμένοις, πρῶτον μὲν ὑπείκοντες, ὕστερον δὲ καὶ ἐπιτιθέμενοι, εὐφυεῖς δὲ σφόδρα ὄντες καὶ πρὸς τὰ καινὰ ζήλῳ φερόμενοι, πῶς οὐ παρεδέξαντο τὰ παρ' ἐκείνοις ἤδη εὑρημένα ἔν τε τέχναις καὶ ἐν θρησκευτικοῖς πράγμασι καὶ φιλοσοφωτέροις τισὶ θεωρήμασι; Τοῦτ' ἔγωγε ἀδυνατῶ νοῆσαι, κἂν θελήσω. Διό, λέγω, οὐδὲ τὸ Θάλητος τοῦ Μιλησίου φθέγμα ὅτι ὕδωρ ἐστὶ πάντων τῶν ὄντων ἀρχή, ἀλλότριον ἡγοῦμαι τοῦ παρὰ πᾶσι τοῖς Σημίταις ἐκνικῶντος θρησκευτικοῦ δόγματος καὶ τῶν παντοίων προσωποποιήσεων καὶ ὑπαινιγμῶν τοῦ ὕδατος. Ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ Ἀριστοτέλους χωρίον (ἐν τῷ Α'. τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ) οὐκ ἀλλοτρίαν τῶν τοιούτων ἔννοιαν περιλαμβάνει, ὡς ἀνάγον τὸ περὶ τοῦ ὕδατος δόγμα εἰς τὸ λυκαυγὲς τῶν ἑλληνικῶν παραδόσεων. Οὔτε λόγον τινὰ ἀποχρῶντα ἔχομεν νὰ δυσπιστῶμεν ὅτι Θαλῆς ὁ Μιλήσιος παρ' Αἰγυπτίοις ἢ Χαλδαίοις ἐλθὼν καὶ πολλὰ περὶ ἀστρονομίας μαθὼν, τὴν περιώνυμον ἐκείνην ἔκλειψιν τοῦ ἡλίου τοσοῦτον ἀκριβῶς προεῖπεν. Οὐδὲ τὸ τοῦ Πινδάρου, τὰ Ὀρφικὰ μεμυημένου « Ἄριστον μὲν ὕδωρ » ὡς χαριέντισμα λυρικὸν ἡγοῦμαι· ἀλλ' ὡς δόγμα τι πρεσβυγενὲς τῶν ἀνατολικῶν οὐκ ἀλλότριον.

Ἔτι δὲ ἐν τοῖς Ἰνδικοῖς ὑπάρχουσι μέν τινα ὑπομιμνήσκοντά πῶς ἁπλῶς τὰ παρὰ τοῖς Ἕλλησι· καὶ τὰς ἀμυδροτάτας ταύτας ὁμοιότητας, εἰ μή τις ὅλως τυχαίας εἴπῃ, ὀφλήσει ἴσως καὶ γέλωτα. Οἷον τὸ τῆς Δραυπαδίης τῆς θυγατρὸς τοῦ ἡγεμόνος τῶν Παντσιάλα (Δουγκέρου Ἱστ. τῶν ἀρχ. Ἐθνῶν. Τ. Β. σ. 37.) τὴν ἐν Ὀδυσσείᾳ θέσιν τοῦ τόξου ὑπομιμνήσκον· ἔτι δὲ ἡ παρόρμησις ἣν πρὸ τῆς συμπλοκῆς ὁ Βίσσμα πρὸς τοὺς στρατιώτας ποιεῖται παραπλησία πως φαίνεται πρὸς τὰ τοῦ Τυρταίου καὶ Καλλίνου τοῦ Ἐφεσίου· καὶ ἄλλα.

Ἐὰν ἡμῶς παρακολουθήσωμεν τὴν συναίσθησιν καὶ φαντασίαν τῶν Ἰνδῶν, τιμώντων ὡς ἐνδιαίτημα τῶν μακάρων θεῶν τὴν ἀστρογείτονα Ἡμωδὸν

(Himálaja) (1), οὗτινος αἱ χιονοῤῥέφεις κορυφαὶ ἀπὸ τῶν πορφυρωτάτων πεδιάδων ὁτὲ μὲν χρυσανταυγεῖς ὑπὸ τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων ὑπεράνω τοῦ γλαυκοῦ ἀέρος φαίνονται, ὁτὲ δὲ εἰς τὰ ἀπέραντα βάθη τῶν νεφελῶν ἀφανίζονται, εὑρίσκομεν ἤδη ὁμοιότητά τινα καὶ οὐχὶ ὅλως τυχαίαν πρὸς τὴν ἑλληνικὴν φαντασίαν, ἥτις ἐποίησε τὰς τοῦ Ὀλύμπου κορυφὰς, ὡς τὰ μέγαρα τῶν ἀθανάτων θεῶν.

Ὡσαύτως ἐὰν τὴν περὶ μετεμψυχώσεως θεωρίαν τῶν Βραχμάνων καὶ τὴν περὶ καθαρσεως καὶ τίσεως τῶν ἐνθάδε τῇ ψυχῇ ἡμαρτημένων πρὸς τὰς τοῦ Πλάτωνος καὶ τῶν Πυθαγορείων θεωρίας παραβάλωμεν, ἐξάπαντος εὑρήσομεν αὐτὰς πάνυ ὁμοίας ἀλλήλαις οὔσας. Καὶ λόγον ἔχομεν νὰ εἴπωμεν ὅτι εἰ μήγε ἄλλως ὁ Πλάτων παρὰ τῶν Ἰνδῶν ἐμμέσως πῶς αὐτὰς παρέλαβεν, ἀλλὰ πάντως ἡ τοιαύτη ὁμοιότης τῶν θεωριῶν πρὸς ἀλλήλας οὐδαμῶς τυχαία εἶναι, ἀλλ' ἴσως διὰ τὴ συγγενὲς τῆς φυλῆς τῆς Ἀρείας ἢ κάλλιον εἰπεῖν τῆς Ἰνδοευρωπαϊκῆς φυλῆς κτέ. κτέ.

Ἀλλ' ἴσως ταῦτα συναρμολογῶν φανῶ τισι πέραν τοῦ δέοντος μηκύνων τὸν λόγον, ἐγὼ γε ὅμως νομίζω ὅτι δὲν ἐῤῥέθησαν ταῦτα ἔξω τοῦ προκειμένου· προσκαταβαίνων δὲ τῷ λόγῳ εἰς τὰ περὶ Ὁμήρου, λέγω ὅτι πολλοὶ, καίτοι ἄλλως πολυμαθεῖς ἄνδρες, πολλὰ τῶν ἐν τοῖς Ὁμήρου ἔπεσιν ἀδομένων ἢ ὡς ψιλὸν προϊὸν τῆς Ὁμήρου φαντασίας ὑπέλαβον ἢ πάντη ἀνεξέταστα παρέλιπον. Ἀλλ' ἡ ἀνθρωπικὴ φαντασία, καίτοι ἐλευθέρα οὖσα, δημιουργεῖ ὅμως πάντοτε ἐντὸς νόμων τινῶν ἀπαρεγκλίτων. Καὶ σμικρόν τις τὴν διάνοιαν περὶ τούτου ἐπιστήσας, συμφήσει πάντως ὅτι ὑπάρχουσι πράγματά τινα, ἅπερ ἡ φαντασία τοῦ ποιητοῦ ἀδύνατον ἐξ ἀρχῆς νὰ δημιουργήσῃ εἰ μὴ πραγματικῶς ὑπῆρχον. Καὶ ἵνα διὰ τὴν ὀλιγότητα τοῦ τε χρόνου καὶ τόπου ἐλάχιστον παράδειγμα φέρω· ὅταν π. χ. ὁ Ὅμηρος περιγράφῃ ἡμῖν ἐν Ὀδυσσείᾳ τὰ μεγαλοπρεπῆ μέγαρα τοῦ Μενελάου καὶ τῆς Ἑλένης ἀργύρῳ χρυσῷ ἠλέκτρῳ καὶ ἐλέφαντι εὖ ἠσκημένα, δῆλον ὅτι ὁ Ὅμηρος ἐγίνωσκε τὴν εἰς κάλλος ἱκανὸν ἐξεργασίαν τῶν τιμαλφῶν τούτων ὑλῶν. Ἀλλ' ὁ ἐλέφας δὲν ἦτο βέβαια προϊὸν οὔτε τῆς κυρίως Ἑλλάδος οὔτε τῆς μικρᾶς Ἀσίας· ὥστε ἐξιχνιάζομεν, ἐντεῦθεν ὁρμώμενοι, τὴν ἐπιμιξίαν τῶν παρὰ τὰ παράλια τῆς μικρᾶς Ἀσίας οἰκούντων πρὸς τὰ ἀνατολικώτατα ἔθνη. Τοιαῦτα εὑρίσκεις παρ' Ὁμήρῳ πλεῖστα.

Νῦν δὲ ἀποτείνων πρὸς σὲ, ὦ ἀνώνυμε, τὸν περὶ τῆς Ὁμήρου γλώσσης λόγον, συγκεφαλαιῶ τὰ ἑξῆς· ὥσπερ οὔτε ἡ ἐν τοῖς ἔπεσι τοῦ Ὁμήρου μυθολογία ἦν ἐπὶ Ὁμήρου νέον πρᾶγμα, οὔτε τὸ ὕστερον ἑλληνικὸν ἐπικληθὲν ἔθνος ἐν σπαργάνοις ἦν· οὕτω καὶ ἡ γλῶσσα ἡ ἑλληνικὴ ἐπὶ Ὁμήρου οὔτε νέα ἦν, οὔτε πρὸ ὀλίγων ἑκατονταετηρίδων ἀρξαμένη, ὥστε νὰ ὑπολαμβάνῃ τις αὐτὴν ἐν τῷ γίγνεσθαι ἐπὶ Ὁμήρου, ὥσπερ οὐ χρησμοδοτεῖς.

Ἐάν τις τὴν ἐρατεινὴν τοῦ Ὁμήρου μοῦσαν ὡς μυρίπνουν αὖραν εἴπῃ λιγέως πάνυ πνέουσαν κατὰ τὴν ῥοδοδάκτυλον Ἠῶ τοῦ ὕστερον ἐπικληθέντος ἑλληνισμοῦ, ὀρθότατα λέγει. Κἂν ὅμως εἴπῃ ὅτι ὁ Ὅμηρος ἦν διὰ τοῦτο καὶ ἐγγύτατα τῆς ἀρχῆς, ἐξ ἧς ὡρμήθη καὶ θρησκεία καὶ γλῶσσα καὶ ἤθη καὶ ἔθιμα αὐτῆς τῆς φυλῆς ἥτις ὕστερον τὸν ἑλληνισμὸν ἀπετέλεσε, μεγάλως ἁμαρτάνει.

Ἡ ἀλλόκοτος καὶ ἄτοπος γνώμη ὅτι ὀλίγον πρὶν Ὁμήρου τὸ ἀνθρώπειον γένος, οἷον ἐν σπαργάνοις κείμενον, μόλις ἤρξατο νὰ διαρθρόνῃ τὴν ὕστερον ἑλληνικὴν κληθεῖσαν γλῶσσαν εἶναι « τὸ πρῶτον ψεῦδος », ὅπερ ἐπεκράτησε κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα· ἐκ τούτου τοῦ πρώτου ψεύδους ἐπήγασαν πᾶσαι αἱ γελοιωδέσταται θεωρίαι τῶν Ὁλλανδῶν φιλολόγων καὶ τινων ἄλλων ἐν τῷ παρόντι αἰῶνι· καὶ ὥσπερ ὁ σοφὸς Γεώργιος Κούρτιος ἐν τῷ ἐτυμολογικῷ αὐτοῦ (Τ. Α. σ. 12—13) λέγει, οἱ σοφοὶ ἐκεῖνοι ὑπέλαβον ὅτι ἡ ἀνθρωπότης ἐκ τῶν σπαργάνων τῆς κοιτίδος μόλις ὑπεκδῦσα, ἔφηβος ἀνέθορεν καὶ εὐθέως φρόνησιν καὶ νοῦν ἀκμαῖον λαβοῦσα, εὗρεν ἐκ τοῦ παραχρῆμα καὶ τέχνας καὶ ἐπιστήμας, ὥσπερ ὁ ἀρτιγέννητος Ἑρμῆς ἐν τῷ Ὁμηρικῷ ὕμνῳ (ς. ζ'.)

Ἠ'ῶος γεγονὼς μέσῳ ἤματι ἐγκιθάριζεν,
ἑσπέριος βοῦς κλέψεν ἑκηβόλου Ἀπόλλωνος,

τοιαύτῃ τινὶ θεωρίᾳ καὶ σὺ, κύριε ἀνώνυμε, ὡς φαίνεται λελησθότως ἀκολουθῶν, ὥρθης σήμερον ἐν Ἑλλήνιν ἐν σταθερᾷ μεσημβρίᾳ λαμπρᾶς ἡμέρας κηρύσσων ὅτι ἐπὶ Ὁμήρου ἔτι ἀπέμειναν ὡς λείψανα ἐκ τῆς πρωτογενοῦς καὶ ἀνάρθρου γλώσσης ἀρχαῖαι τινὲς ῥίζαι ἀκατέργαστοι ὅλως καὶ ἄκλιτοι, τὸ κρὶ καὶ λίς καὶ ὁ πάντων γελοιότατον καὶ τὸ δῶ, ἐξ ὧν ἔπειτα κατὰ προσθήκην κατάλήξεων ἐγένοντο τὰ κριθὴ καὶ λισσὸς καὶ δῶμα κ.τ.λ. Εἰπὼν δ' ὅτι ἠκολούθησας θεωρίᾳ τινὶ ἴσως ἀδίκως ἐπεβάρυνά σε· διότι ὡς τὰ πλεῖστα τῆς ὀλιγοστίχου σου διατριβῆς ἐμφαίνουσι, σὺ εἶ πάσης θεωρίας ἀνακεκουφισμένος.

Ἐὰν σοὶ εἴπω ὅτι ὅλως ἄτοπον εἶναι νὰ ὑπολάβῃ τις ὅτι τοιαῦτα λεξίδια ἀνάρθρωτα καὶ ἀκτέργαστα διὰ τοσούτων ἑκατονταετηρίδων μέχρις Ὁμήρου ἐκ τῆς παλαιτάτης γλώσσης ἐν χρήσει διεσώθησαν, ἴσως σοὶ φανῇ ὄνειρον. Ἐὰν σοὶ εἴπω ὅτι τὸ ἀδιάπλαστον τῶν τοιούτων λέξεων ὅλως ἀντιβαίνει πρὸς τὴν θαυμασίως ἐπεξειργασμένην τοῦ Ὁμήρου γλῶσσαν, καὶ τὸ τοιοῦτον ἐνδέχεται πάλιν νὰ μὴ παραδεχθῇς ὡς ὑπολαμβάνων τὴν Ὁμήρου γλῶσσαν μόλις ἤδη δημιουργουμένην, αὐτὸν δὲ τὸν Ὅμηρον ἐγγυτάτω τῶν ὀνοματοθετῶν ἢ καὶ αὐτὸν ὀνοματοθέτην ὄντα καὶ παραλαμβάνοντα ἐκ τῆς ἀκατεργάστου ὕλης ψήγματά τινα ἄμορφα ἵνα συγκολλήσῃ τοὺς στίχους αὐτοῦ. Ἢ σὺ

(1) Ἡμωδὸς καὶ Ἧμος=Himalaja δηλοῖ ἐνδιαίτημα τῆς χιόνος ἢ χιόνεον μέγαρον. Τῶν δὲ ἑλληνικῶν ὀνομάτων τὸ μὲν Ἡμωδὸς (οὐχὶ Ἠμωδὸς ἴδε Διονύσ. περιηγ. 748) ἐγένετο ἐκ τοῦ Haimavata (τὸ ava=ω), ὅ ἐστιν ἐπίθετον τοῦ Himâlaja· τὸ δὲ Ἧμος ἐκ τοῦ Himavat κατ' ἀποκοπὴν τοῦ υ. Καὶ Himavat ἀπαντᾶται συνεχέστερον παρὰ τοῖς πεζογράφοις. Ἴδε Λάσσενος Ἰνδικῆς ἀρχαιολογίας Τ. Α. σ. 17.

ὁ τὰ πάντα τολμῶν ἔχεις ἴσως εἰπεῖν ἡμῖν καὶ ὅπως ἐκεῖνοι οἱ φυσικοὶ ἦχοι προελθόντες τοῦ στόματος τῶν πρώτων ὀνοματοθετῶν, διεσώθησαν μέχρις Ὁμήρου; Ἀλλ' ἴσως σὺν θεῷ ἁγίῳ ἔχεις νὰ ὑποδείξῃς καὶ ἄλλας «ἁπλομόρφους» λέξεις διασωθείσας καὶ μέχρις ἡμῶν. Διότι δὰ καὶ ἡμεῖς λέγομεν τρῶν ἀντὶ τοῦ τρώγουσιν καὶ κλαῖν ἀντὶ τοῦ κλαίουσι καὶ λὲν ἀντὶ τοῦ λέγουσιν. Ὅθεν οὐδεμία ἀμφιβολία κατά γε τὴν σὴν λογικὴν ὅτι ἡ ἀρχικὴ ῥίζα τοῦ λὲν εἶναι τὸ λέ. Ἐγὼ νὴ τὴν ἀλήθειαν προσδοκῶ πολλὰ πράγματα παρὰ σοῦ. Ἀτὰρ ἐπὶ τοῦ παρόντος συγχώρει πρῶτον τὸ σμικρὸν τοῦτο ἐρωτημάτιον· Πόθεν ἐξεμετάλλευσας τὰ χρυσᾶ ἐκεῖνα ἐτυμολογήματα ἵνα φωτισθῶμεν καὶ ἡμεῖς; Σύ, ὦ φωτοβόλε φιλολόγε, ἀποκαλῶν ἡμᾶς ἀγραμμάτους καὶ ἀλόγους ῥητῶς ὡς ἀσπαζομένους τὴν ἐναντίαν γνώμην, ἴσως οὔτε κατεδέχθης νὰ ἐνθυμηθῇς καὶ τίνας ἄλλους μεθ' ἡμῶν τοιούτους ἀποκαλεῖς, ὧν τὰ ὀνόματα νῦν τὸ πρῶτον ἀκούσας καὶ ἴχνος αἰδοῦς ἐὰν ἔχῃς καὶ ψεκάδα συναισθήσεως ἠθικῆς αἰσχυνθήσῃ ἐξάπαντος, τοιαῦτα νεανιευσάμενος. Εἴπομεν οὖν ὀλίγα τινὰ περὶ τῶν ἄρτι ῥηθεισῶν λέξεων· ἀλλ' ὡς ἐν παρόδῳ εἰρήσθω ὅτι καὶ τὰ παιδία μειδιάσουσιν ἀκούσαντα ὅτι θαυμαστός τις φιλολόγος ἐξέλαβε τὸ ΔΩ ὡς ῥίζαν πρότυπον, ἐξ ἧς εἶτα ἐσχηματίσθη τὸ δῶμα! Ἀλλὰ νὰ μὴ ἀκούσῃς ποτὲ ὅτι τὸ δῶμα εἶναι ῥηματικὸν παράγωγον ἐκ τοῦ δεδόμημαι, οὗτινος ἀρχικὴ ῥίζα εἶναι τὸ ΔΕΜ, δέμω;

Ἀλλ' ὅπως μὴ ἀποκναίσωμεν τὸν εἰδήμονα ἀναγνώστην, παρατιθέντες ἐνταῦθα αὐτολεξεὶ τὰς μαρτυρίας, λέγομεν συντομίας χάριν ὅτι ὁ Ἀπολλώνιος εἷς, ὁ Ἡσύχιος δύω, ὁ Σουΐδας τρεῖς (ἀρίθμει, φίλε ἀνώνυμε), ὁ Εὐστάθιος τέσσαρες, ὁ Ἐῤῥῖκος Στέφανος (κατὰ τὰς ἐκδόσεις τοῦ Λονδίνου καὶ τῶν Παρισίων) πέντε, ὁ Δάμμιος ἕξ, ὁ Πασσόβιος ἑπτὰ καὶ λοιποί, πάντες ὁμοφώνως λέγουσιν ὅτι τὸ κρῖ, καὶ λῖς, καὶ δῶ κατ' ἀποκοπὴν ἐγένοντο, ἀπαράλλακτα ὅπως εἶπεν ὁ Χαντσερῆς, ὃν ἡ λογιότης σου ὑπεροπτικῶς μάλα ἤλεγξας ὡς ἀγνοοῦντα καὶ γραμματικὴν καὶ λογικήν. Καὶ κατὰ χάριν λεγομέν σοι καὶ τάδε· ὅτι τοῦ λῖς τὸ μὲν ς εἶναι ληκτικὸν ἡ δὲ ἀρχικὴ ῥίζα εἶναι τὸ λιτ (γλιτ)· ἐκ τοῦ λιτ ἐγένετο τὸ λιτ-ό-ς = λεῖος· τὸ δὲ λισσός, ὦ ἀνώνυμε, δὲν ἐγένετο ἐκ τοῦ λὶς κατὰ προσθήκην τῆς καταλήξεως σος, ση, σον· διότι τοῦτο μόνον κατὰ τὴν σὴν λογικὴν καὶ γραμματικὴν δύναται νὰ συμβῇ· ἀλλὰ πιθανώτατα ἐγένετο ἐκ τοῦ λιτ-jo-ς λισσός, ὡς λίσπος ἀντὶ τοῦ λίτ-Fo-ς ἐκ τῆς αὐτῆς ῥίζης καὶ λίσφος = λεῖος καὶ λίστρον· λατινιστὶ glit-ius καὶ glis (οὗ ῥίζα glit) = Humus tenax· λιτουϊστὶ glittu-s = γλίσχρος. Ἴδε ἐτυμολογικὸν Κουρτίου ἐν οἰκείῳ τόπῳ.

Ἐὰν σοὶ εἴπω ὅτι καὶ ὁ Στράβων (Η, σ. 364) κατ' ἀποκοπὴν λέγει τὰς λέξεις ἐκείνας ὅτι ἐγένοντο, ἴσως ἐνοχλήσει σε τὸ τετριμμένον τοῦτο ὄνομα.

Ἐὰν ὅμως ἐρωτήσω σε ἤκουσάς ποτε τὸ ὄνομα Ἀριστοτέλης; φαίνεταί μοι ὡς εἰ ἤκουόν σε λέγοντα· — Εὐφήμει, ὦ ἄνθρωπε, ἐρωτᾷς εἰ ἤκουσα τὸ ὄνομα Ἀριστοτέλους τοῦ φιλοσόφου; — Συγχώρει, φίλε, ἐρωτῶ καὶ πάλιν ἤκουσας ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης ἔγραψε καὶ περὶ ποιητικῆς; ὡς εἰ ἤκουόν σε δὲ αὖθις λέγοντα· — Οὐ μόνον ἐξεπίσταμαι ὅτι περὶ ποιητικῆς ἔγραψεν, ἀλλὰ καὶ ὅσα ὑπὸ πάντων τῶν σοφῶν κατὰ πάντας τοὺς αἰῶνας μέχρι τοῦ παρόντος ἔτους καὶ τῆς παρούσης ἡμέρας περὶ τῆς ποιητικῆς τοῦ Ἀριστοτέλους συνεγράφησαν. — Ἀλλά, φίλε, δὲν ἐρωτῶ τοῦτο· παῦσαν πρὸς Θεοῦ τὴν ἀπέραντον ὀνοματολογίαν· διότι οἱ βιβλιοπῶλαι γινώσκουσιν αὐτὴν κάλλιον· μή μοι λέγε τὰ περὶ τὸ πρᾶγμα, ἀλλ' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα· εἶδες ποτὲ σὺ αὐτὸς ἰδίοις ὀφθαλμοῖς τὴν ποιητικὴν τοῦ Ἀριστοτέλους; Τάδε λέγει Ἀριστοτέλης ὁ πατὴρ τῆς Λογικῆς, ὦ ἥδιστε ἀνώνυμε, ἐν κά κεφ. τῆς ποιητικῆς [τῆς Βερολ. ἐκδ. σ. 1458 α. εὐθὺς ἐν ἀρχῇ]. «Ἐπεκτεταμένον δ' ἐστὶν ἢ ἀφῃρημένον τὸ μέν, ἐὰν φωνήεντι μακροτέρῳ κεχρημένον ᾖ τοῦ οἰκείου ἢ συλλαβῇ ἐμβεβλημένῃ, τὸ δ' ἐὰν ἀφῃρημένον τι ᾖ αὐτοῦ, ἐπεκτεταμένον μὲν οἷον τὸ πόλεως πόληος καὶ τὸ Πηλείδου Πηληϊάδεω, *ἀφῃρημένον δὲ οἷον τὸ Κρῖ καὶ τὸ Δῶ* καὶ «μία γίνεται ἀμφοτέρων ὄψ.» — Ἤκουσας οὖν τί λέγει καὶ αὐτὸς ὁ Ἀριστοτέλης; Ἢ ἔχεις ἄρα τόλμην νὰ διϊσχυρισθῇς ἐπὶ πλέον τὸ γνωμάτευμά σου; ἀλλ' ἴσως καὶ σὺ αὐτὸς λυπεῖσαι εἰπὼν ἐκεῖνα. Χρυσᾶ ἄρα τὰ τοῦ Ἱπποκράτους λόγια περὶ ἰατρικῆς τέχνης καὶ ἐνταῦθα καλῶς ἁρμόζοντα. «Ἡ δὲ ἀπειρίη κακὸς θησαυρὸς καὶ κακὸν κειμήλιον τοῖσιν ἔχουσιν αὐτέην καὶ ὄναρ καὶ ὕπαρ, εὐθυμίης τε καὶ εὐφροσύνης ἄμοιρος, δειλίης τε καὶ θρασύτητος τιθήνη· δειλίη μὲν γὰρ ἀδυναμίην σημαίνει, *θρασύτης δὲ ἀτεχνίην*,» καὶ καθόλου εἰπεῖν ἀμαθίην.

Παραλάβωμεν δὲ καὶ ἄλλο σοφὸν γνωμάτευμα τῆς ὀλιγοστίχου σου διατριβῆς· ἐπειδὴ σοὶ λέγω εἰλικρινῶς ὅτι οὐδέποτε ἔτυχέ μοι μέχρι τοῦ νῦν νὰ ἀναγνώσω διατριβήν, ἥτις νὰ ἐλέγχῃ ἐν ἑκάστῳ στίχῳ οὕτω πιστῶς καὶ ζωηρῶς τήν τε πολυμάθειαν καὶ τὸ ἦθος καὶ τὴν ψυχικὴν διάθεσιν τοῦ γράψαντος ὡς ἡ σή. Ἀναλαμβάνων ὕφος καθηγητοῦ, διδάσκεις τὸν ἀδελφόν μου ὅτι οἱ ἀρχαῖοι «οὐδέποτε ἔλεγον θ' ὅπλον κατ' ἔκθλιψιν ἀλλὰ μόνον κατὰ κρᾶσιν θ' οὖπλον.» Ἰατταταὶ τῆς γραμματικῆς αὐστηρότητος! Ἀλλ' ὅμως ἡ καθομιλουμένη γλῶσσα λέγει τὄνομα· καὶ ὁ μακαρίτης Κοραῆς, οὗτινος τὸν μακαρονισμὸν σὺ ἐπάφλασας τῇ γλώσσῃ, λέγει τὄνομα πολλάκις μέν, ἀλλὰ νομίζω ὅτι δὲν ἀπατᾷ με ἡ μνήμη ἂν παραπέμψω σε εἰς τὰ προλεγόμενα ἢ τοῦ τρίτου ἢ τοῦ τετάρτου τόμου τῶν παραλλήλων βίων τοῦ Πλουτάρχου. Λοιπὸν καὶ ὁ ἀδελφός μου, συνειθισμένος εἰς ταύτην τὴν ἔκθλιψιν εἶπε θ' ὅπλον. Ἀλλὰ σὺ ὅμως ὁ διδάσκαλος τῆς γραμματικῆς ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ, ὅπου ἐπανορθοῖς τὸν Χαντσερῆν καὶ παραπέμπεις εἰς τὰ σχολεῖα, λέγεις ἔκθλιψιν καὶ κρᾶσιν, ἅπερ οὐδ' εἶχες ποτὲ καιρόν, ὡς φαίνεται, νὰ ἐννοήσῃς. Διότι

ἅμα λέγων ὅτι οἱ ἀρχαῖοι μόνον κατὰ κρᾶσιν ἔλεγον θοὖπλον, εὐθὺς ἐπάγεις *καὶ ἄλλα ὅμοια παραδείγματα* οἷον τοὐναντίον, *θοὐμάτιον*. Δὲν μᾶς λέγεις, σοφὲ γραμματικέ, ποῦ εὗρες τὸ θοὐμάτιον; Ποῦ εὑρέθη τὸ υ εἰς τὸ θοὐμάτιον; ἐσκέφθης ἆρά ποτε τί ἐστι κρᾶσις; δὲν σοὶ φαίνονται τὰ τοιαῦτα σανσκριτικὰ καὶ ἱερογλυφικά; Ἀλλ' (οἶσθα γάρ), ὦ σοφὲ γραμματικέ, ὅτι εἴς τινα ἁμαρτήματα δύναται πολλάκις καὶ ὁ εἰδήμων νὰ περιπέσῃ· ἐπειδὴ τὸ ἁμαρτάνειν ἀνθρώπειον· ἄλλα δέ τινα συμβαίνουσι καὶ ἐκ τῆς τυπογραφίας. Ἀλλὰ τοῦτο τὸ ἁμάρτημα, τὸ κατάρατον θοὐμάτιον εἶναι χαρακτηριστικώτατον· ἐπειδὴ καὶ παιδία τοῦ σχολείου, ἀλλ' αὐτόχρημα τὰ πενταετῆ τεκνία ψελλίζουσι τὸ ἐν πάσαις ταῖς γραμματικαῖς σεσημειωμένον θοἰμάτιον· ἀλλ' ἐνταῦθα θέλω νὰ ἀπολογηθῶ καὶ ὑπὲρ τοῦ τυπογραφείου τοῦ κυρίου Ἀντωνιάδου· οὔτε τυπογραφικὸν ἁμάρτημα δύναταί ποτε νὰ ἦναι· διότι σὺ τὸ συνάπτεις μετ' ἄλλων παραδειγμάτων, παραπέμπων τὸν Χαντσερῆν εἰς τὰ σχολεῖα. Ἐντροπή, ἐντροπή, ὦ ἀνώνυμε, εἶναι καλλίστη ἀρετή. — Ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον ἁμάρτημα εἶναι τοιαύτης φύσεως ὥστε χορηγεῖ ἡμῖν ἀφορμὴν *λογικὴν* νὰ ἀπολογηθῶμεν καὶ πάλιν ὑπὲρ τοῦ τυπογραφείου τοῦ κυρίου Ἀντωνιάδου. Διότι πλέον δὲν πιστεύομεν νὰ ἦναι τυπογραφικὸν παρόραμα οὔτε τὸ ἔγκλησις, οὔτε τὸ ἀνακούφισις, οὔτε τὸ ὁ Κύριος Χαντσερῆς αὐτὸς *σαυτῷ*» κλ. Καὶ εἰ ἤθελον νὰ ἐπικρίνω σε κατὰ τὰ γνωματεύματά σου, ἠδυνάμην νὰ σὲ ἐλέγξω ἐν τοῖς πλείστοις τῆς σοφῆς σου διατριβῆς ἀνωμαλώτατον· λέγεις οὐχ *ἧττον* καὶ εὐθὺς μετὰ δύο στίχους λέγεις *προτάσσηται*, ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα καταντᾷ ἄρρητον. Λέγω δέ σοι ἐν παρόδῳ ὅτι καὶ τὸ «*ὑπέπεσεν* εἰς τὴν Χάρυβδιν» εἶναι τῶν ἅπαξ εἰρημένων· μὴ ἄλλου ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα, σοφὲ ἄνερ!

Ἔτι δὲ τὸ ἰδανικὸν τῆς κωμῳδίας κατὰ τὴν φύσιν σου ἐν τῇ βαβυλωνίᾳ εὑρίσκων, διαβαβυλωνίζεις καὶ τάδε· «κατὰ πόσον ἐπέτυχεν ὁ κύριος Χαντσερῆς *εἰς τὴν δημιουργίαν νέων λέξεων* ἀρκεῖ πρὸς τὸ παρὸν νὰ ἀναφέρωμεν τὰ κρουσίφλογα καὶ τὰ ἐλασίβροντα καὶ τὰ βροντησικέραυνα, τὰ ὁποῖα ὄντως εἶναι ἄξια *διὰ τὸ στόμα* τοῦ λογιωτάτου τῆς βαβυλωνίας.» Ἄλλη σοφία πάλιν ἐνταῦθα. *Αον* τὸ ἐλασίβροντος καὶ βροντησικέραυνος δὲν εἶναι λέξεις τοῦ Χαντσερῆ, λογιώτατε! Καὶ ἐντεῦθεν δῆλον πάλιν ὁποίαν γνῶσιν ἔχεις τῶν ποιητῶν καὶ τῆς μυθολογίας καὶ τῆς γλώσσης. Τὸ βροντησικέραυνος οὔτε ἡμεῖς ἐγκρίνομεν νὰ εἰσαχθῇ ὡς πολυφωνότερον τοῦ προσήκοντος, ἀλλ' οὔτε «τὸ στόμιον τοῦ κανονίου» μᾶλλον ἀσπαζόμεθα· μάλιστα δὲ μᾶλλον ἀνεχόμεθα ὅταν ἐπὶ τὸ κωμικώτερον ἢ ἀπειλητικώτερον εἴπῃ τις «τὰ χάσματα τῶν βροντησικεραύνων χαίνουσι πρὸς τὴν πόλιν» ἢ «τὰ στόμια τῶν κανονίων βλέπουσι πρὸς τὴν πόλιν.» Διότι ὁ ὑποκορισμὸς οὗτος [σημεῖον ἐνίοτε ταπεινὰ φρονούντων] ἁρμόζει μᾶλλον κατὰ παρθένου τρυφερᾶς λεγόμενος. — Ἀλλ' ἐλησμόνησας ὅμως τὸ κυριώτερον ἐν τούτοις, ἤγουν ὅτι τὸ πόνημα τοῦ Χαντσερῆ εἶναι εἶδος λεξικοῦ, ὥστε οὐδόλως ἁμάρτημα λογίζομαι εἰ ἐκ περισσοῦ προσέθηκε καὶ ἄλλο συνώνυμον· μήπως οἱ λεξικογράφοι τῶν συνωνύμων ἀπαιτοῦσιν ἡμᾶς νὰ μεταχειριζώμεθ' ἀκαίρως πᾶν συνώνυμον; ἐρωτῶ σε ὅμως τοῦτο· τί κακὸν προὐξένησεν ὁ Χαντσερῆς προσθεὶς ἐκ περισσοῦ τὴν λέξιν; *Βον* τὸ κρουσίφλογον εἶναι λέξις τοῦ Χαντσερῆ, ἀλλὰ δὲν μᾶς λέγεις τί σημαίνει ἡ τοσαύτη ὑπεροψία, μεθ' ἧς τινάσσεις εἰς τὸ μέσον τὴν λέξιν ὡς ὁμολογουμένως παναθλίαν; Τί κακὸν ἔχει τὸ κρουσίφλογον καὶ ποῦ κεῖται τὸ ἁμάρτημα; Τὸ κρουσίφλογον μάθε ὅτι εἶναι ἐπίθετον σύνθετον ἐκ ῥήματος καὶ ὀνόματος τριτοκλίτου, ὡς τὸ τρεψίχρως, φέρασπις, ῥίψασπις καὶ μυρία ἄλλα. Τὰ δὲ σύνθετα ἐπίθετα ἐκ ῥήματος καὶ τριτοκλίτου οὐσιαστικοῦ σχηματίζονται μὲν ὡς τριτόκλιτα ὅπως τὰ ἄνω δηλοῦσιν· ἀλλὰ σχηματίζονται καὶ εἰς *ιος*, ὡς φέρ' εἰπεῖν λειποτάξιος κτλ. ἔτι δὲ σχηματίζονται καὶ εἰς *ος*. Ὥστε εἰ μὲν τὰ λειπόναυς καὶ λειπόνεως, φερώνυμος, ἕλανδρος (ἑλεῖν, ἀνήρ), φεύγυδρος, φερεπτέρυγος εἶναι ὀρθά, εἶναι ὀρθὸν ἐπίσης καὶ τὸ κρουσίφλογος.

Εἰ μὴ ἀηδιάζομεν καὶ ἐγὼ καὶ ὁ ἐπιεικὴς ἀναγνώστης, ἠδυνάμην νὰ ἀναπτύξω τὴν λίαν περίεργον διάθεσιν τῆς ψυχῆς σου καὶ τὴν ἐπιτηδειότητα τῆς καλῆς σου τέχνης· ἀλλ' ἐπικαλοῦμαι καὶ πάλιν τὸν διαγνωστικὸν ἰατρὸν ἵνα ζωγραφήσῃ ἡμῖν τὸ νόσημα τοῦτο. Τάδε λέγει Ἱπποκράτης· «Εἰσί τινες οἳ τέχνην πεποίηνται τὸ τὰς τέχνας αἰσχροποιεῖν· ὡς μὲν οἴονται, οὐ τοῦτο διαπρησσόμενοι, ὃ ἐγὼ λέγω, ἀλλ' ἱστορίης οἰκείης ἐπίδειξιν ποιεύμενοι. Ἐμοὶ δὲ τὸ μέν τι τῶν μὴ εὑρημένων ἐξευρίσκειν, ὅ,τι καὶ εὑρεθὲν κρέσσον ἢ ἀνεξεύρητον, ξυνέσιος δοκέει ἐπιθύμημά τε καὶ ἔργον εἶναι· καὶ τὸ τὰ ἡμίεργα ἐς τέλος ἐξεργάζεσθαι ὡσαύτως. Τὸ δὲ λόγων οὐ καλῶν τέχνῃ τὰ τοῖς ἄλλοις εὑρημένα αἰσχύνειν προθυμέεσθαι, ἐπανορθοῦντα μὲν μηδέν, διαβάλλοντα δὲ τὰ τῶν εἰδότων πρὸς τοὺς μὴ εἰδότας ἐξευρήματα, οὐκέτι δοκέει ξυνέσιος ἐπιθύμημά τε καὶ ἔργον εἶναι, ἀλλὰ καταγγελίη μᾶλλον φύσιος ἢ ἀτεχνίη· μούνοισι γὰρ τοῖσιν ἀτέχνοισιν ἡ ἐργασίη αὕτη ἁρμόζει, φιλοτιμουμένων μέν, οὐδαμᾶ δὲ δυναμένων κακίης ὑπουργεῖν εἰς τὸ τὰ τοῦ πέλας ἔργα ἢ ὀρθὰ ἐόντα διαβάλλειν ἢ οὐκ ὀρθὰ μωμέεσθαι· τοὺς μὲν οὖν εἰς τὰς ἄλλας τέχνας τούτῳ τῷ τρόπῳ ἐμπίπτοντας, οἷσι μέλει τε καὶ ἐν οἷς μέλει οἱ δυνάμενοι κωλυόντων.»

Ἀλλὰ σύ, ὦ δαιμόνιε ἄνερ, παραπλήσιος εἶ τὴν φύσιν τῷ Πρωτεῖ ἐκείνῳ ἄλλοτ' ἄλλο εἶδος ἐξαλάσσων· μέχρι τοῦδε εἴδομέν σε εἶδος φιλολόγου λαβόντα, νῦν δὲ βλέπομέν σε καὶ εἶδος στρατιωτικοῦ ἐνδυόμενον. Ἀρχόμενοι δὲ τῆς σοφῆς σου πραγματείας ἐφθέγξω (καὶ μετ' εἰσαγωγικῶν σημείων) τὸ «σύμμικτον εἶδος κἀποφώλιον τέρας», τέρας εἶναι ὡς φαίνεται ἡ σὴ διόρθωσις, ἀλλ' εἶναι πολὺ δυνατόν, ἱκανὸν δὲ ὅπως ὁ Εὐριπίδης εἴπῃ «σύμμικτον εἶδος κἀποφώλιον *βρέφος* γεγονέναι

καὶ ταύρου μεμίχθαι καὶ βροτοῦ διπλῆ φύσει. » Ὁ Μινώταυρος περὶ οὗ ἐνταῦθα πρόκειται ὡς καὶ τὸ τραγέλαφος καὶ τὰ παραπλήσια ὑπῆρχον μόνον κατὰ φαντασίαν, ἔργῳ ὅμως οὔτε ταῦρος ἦν ὁ Μινώταυρος αὐτὸς οὔτε βροτός, ὡσαύτως τὸ τραγέλαφος καὶ τὰ ὅμοια. Ὅτι μὲν καὶ σὺ κατὰ ποιητικὴν φαντασίαν φιλολόγος εἶσαι νομίζω ὅτι ἤδη κατεδείχθη· ὅτι δὲ καὶ στρατιωτικὸς πάλιν κατὰ φαντασίαν μόνον εἶσαι, προδήλον· διότι συγχέεις τὰ στρατιωτικὰ παραγγέλματα καὶ ἐκλαμβάνεις ἄλλ' ἀντ' ἄλλων, ὅπερ οὐδενὶ στρατιώτῃ ἁπλῷ ἐνδέχεται ποτε νὰ συμβῇ· « καὶ τοῦτο εἶναι καὶ ἀχλιρὸν συνάμα καὶ περιττὸν » τῷ ὄντι νὰ καταδείξωμεν.

Ἀλλὰ νομίζω καλὸν νὰ ἀποκριθῶ σοι εἰς τὸ σοφόν σου ἐρώτημα, ὅπερ οὕτως ἐρωτᾷς· « Ἐρωτῶμεν λοιπὸν (συμπερασματικόν!) *εἰς ποῖον* κανόνα ἀνάγεται τὸ πλευράξ 'πλὸν καὶ τὸ σχὲς 'πλὸν καὶ τὸ πρὸ στέρνων 'πλὸν καὶ τὸ βάδην χὼρ, καὶ τόσα ἄλλα ὄντως κακόηχα καὶ κακόζηλα καὶ βαρβαροσχημάτιστα ; »

Ἐὰν τὸ πλευράξ φανέν σοι σανσκριτικὸν, ἐρωτᾷς κατὰ τίνα κανόνα τῆς γραμματικῆς ἐσχηματίσθη, ἀποκρινόμεθά σοι, καθ' ὃν καὶ τὸ γνὺξ, πὺξ, ὀδὰξ καὶ πολλὰ ἄλλα· καὶ τελευταῖον τὸ πλευράξ δὲν εἶναι λέξις τοῦ Χαντσερῆ ἀλλ' ἀρχαία. Ὥστε ὅλα τὰ ἐπίθετα ἅπερ ἀναπυργοῖς ψέγουσι λίαν ἀναρμόστως τὴν ἀποκοπὴν φωνήεντος πρὸ συμφώνου καὶ τελικῆς διφθόγγου ἐν τῷ τέλει τῆς περιόδου. Οὔτε ὁ Χαντσερῆς οὔτε τις ἄλλος ὁπωσοῦν εὔμουσος συγχωρεῖ τὴν ἀποκοπὴν τοῦ ἀρχικοῦ φωνήεντος τῆς ἑπομένης λέξεως πρὸ συμφώνου λληκτικοῦ τῆς ἡγουμένης, ὥσπερ ἡ κοινὴ γλῶσσα τοῦτο πλειστάκις, ὡς γνωστὸν, ποιεῖ. Οὐδ' αὖ τὰς μακρὰς διφθόγγους ἀδιακρίτως ἀποκόπτει ὁ τὴν γλῶσσαν εἰδὼς, πλὴν τινων τῶν νῦν ποιητῶν διὰ τὸ χαῦνον τοῦ ῥυθμοῦ, ὅπερ ἴσως δύνανται νὰ δικαιολογήσωσι καὶ οὐκ ἀλόγως, προφερόμενοι τὰς γνωστὰς τοῦ Ὁμήρου συνεκφωνήσεις ὑπὸ τῶν γραμματικῶν καλουμένας. Ἀλλ' ἐνταῦθα οὔτε περὶ λόγου πεζοῦ πρόκειται οὔτε περὶ ἐμμέτρου, ἀλλὰ περὶ στρατιωτικῶν παραγγελμάτων ἁπλῶς, ὦ χρηστὲ ἀνώνυμε, ὅστις γιγνώσκεις οὕτω τὰ πράγματα νὰ διαβάλλῃς. Ἕκαστον στρατιωτικὸν παράγγελμα σύγκειται ἐκ δύο μερῶν· τὸ μὲν πρῶτον παραγγέλλει τὴν ἔννοιαν, τὸ δὲ δεύτερον παρακελεύει τὴν ἐκτέλεσιν· γνωστὸν τοῖς πᾶσιν ὅτι τὸ τελευταῖον ὡς ἐν πάσαις ταῖς ἄλλαις γλώσσαις ἀνάγκη πᾶσα (ἴσως δὶ' ἀκουστικοὺς λογους) νὰ ἦναι μονοσύλλαβον· πάντα τἄλλα ἔθνη συγχωροῦσιν ἐν τοῖς στρατιωτικοῖς παραγγέλμασι συγκοπάς τινας, ἄλλως ἀσυγχωρήτους· πάντα λέγω ἀνεξαιρέτως, καί τοι Περικλέους καὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ μεγάλου (ὡς σὺ πιθανὸν ἐκ πείρας τινὸς δαιμονίας ἀποφαίνεσαι) μὴ συγχωρούντων τὸ τοιοῦτον. Καὶ τὰ παρ' ἡμῖν μέχρι τοῦδε στρατιωτικὰ παραγγέλματα ἔχουσι τὰς τοιαύτας συγκοπάς· οἷον τὸ « φέρτ' ἄρμ. » Πῶς λοιπον σὺ, ὦ εὔμουσε, δὲν ἐξήλεγξας τὸ τοιοῦτον ; πρῶτον φέρτε συγκεκομμένον οὐδέποτε οἱ Ἕλληνες ἔλεγον, ἀλλὰ μόνον οἱ Ῥωμαῖοι κατ' ἀριθμὸν ἑνικόν· ὅθεν κατὰ τὴν σὴν λογικὴν ἔπρεπε νὰ λέγηται φέρετε, ἀλλ' ἐκθλιβέντος τοῦ *ἔ* ψιλοῦ κατὰ τὸν κανόνα, ἔπρεπε τὸ τ νὰ τραπῇ εἰς θ πρὸ τοῦ δασέος φωνήεντος τῆς ἑπομένης λέξεως ἄρμ', ὅπερ ἄνευ λόγου ὡσαύτως τὸ λληκτικὸν α συνέκοψεν, ὥστε ἔπρεπε νὰ λέγηται κατὰ τὰς ἐπικρίσεις σου φέρεθ' ἅρμα καὶ μᾶλλον ἅρματα. Ἰδοὺ, λογιώτατε, τί κατώρθωσας, καὶ πρὸς τοῖς ἄλλοις τὸ ἅρμα εἶναι ξενικόν· καὶ πρέπει πλέον νὰ ἐννοήσῃ πᾶς τις ὅτι τῶν ἀδυνάτων ἀδύνατον ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα νὰ δεχθῇ ποτε ξενικὰς λέξεις· ἀδύνατον ! Ἐὰν δὲ ἡ λογιότης σου θέλῃς τὰ τοιαῦτα νὰ γράφωνται καὶ ξενικῶς καὶ τὸ μὲν πρῶτον μέρος νὰ ἦναι ἑλληνικὸν, τὸ δὲ δεύτερον νὰ ἦναι « Halt' καὶ arme καὶ marche, σὲ παρακαλῶ καὶ ἐγὼ καὶ πέποιθα καὶ πᾶς ἄλλος γνήσιος Ἕλλην, τὴν τοιαύτην γλῶσσαν κλεισθεὶς ἐν τῇ οἰκίᾳ σου νὰ διδάσκῃς τοὺς οἰκείους σου, τοῖς Ἕλλησιν ὅμως εἶναι πάντη περιττὸν νὰ συμβουλεύκς τὰ τοιαῦτα.

Μάθε λοιπὸν ὅτι τὸ πλευράξ πλὸν καὶ πᾶς ἐν συνεχείᾳ λόγου ἢ ἔντινι συναναστροφῇ κακοβούλως λεγόμενα, δῆλον ὅτι ὡς καὶ πᾶν ἄλλο ἄκαιρον καὶ ἄτοπον, ὡς πιστολίου κρότος ἐν ξενῶνι καὶ αἰθούσῃ, εἶναι βαρύηχα καὶ γελοῖα φαινόμενα· ἀλλ' ἐν οἰκείῳ τόπῳ ἐν χρήσει ὄντα εἶναι ἴσως κάλλιστα καὶ εὐφωνότατα παραγγέλματα.

Ταῦτά σοι νομίζω ἐπὶ τοῦ παρόντος ἱκανὰ καὶ καθ' ὅσον μάλιστα ἤκουσα ὅτι καὶ ἄλλοι ἔγραψάν τινα ἅπερ ἡμεῖς ἐν Βερολίνῳ οὐκέτι ἀνέγνωμεν.

Ὅσον δὲ περὶ τῆς ψυχικῆς σου διαθέσεως, ἣν προσπαθεῖς νὰ καλλύνῃς καὶ στολίσῃς δι' ὀνομάτων σεμνῶν τε καὶ καλῶν, καλὸν εἶναι νομίζω νὰ διδάξῃ ἡμᾶς ὁ ἔξοχος ἱστοριογράφος τῶν πάλαι Ἑλλήνων, ὃς τοιαῦτά τινα ἐνεπολανθάνοντα πάθη μετὰ μεγίστης ἀγχινοίας καὶ πείρας πραγμάτων βαθείας περιγράφει. Ἄκουσον τοῦ Θουκυδίδου τὴν μεγαλοπρεπεστάτην ῥῆσιν ἥτις τὴν ἀλήθειαν ἐκφαίνει· « τὴν εἰωθυῖαν ἀξίωσιν τῶν ὀνομάτων ἀντήλλαξαν τῇ δικαιώσει· τόλμα μὲν γὰρ ἀλόγιστος ἀνδρεία ἐνομίσθη, μέλλησις δὲ προμηθὴς δειλία εὐπρεπής, τὸ δὲ σῶφρον τοῦ ἀνάνδρου πρόσχημα ». Μὴ ἀπατῶ, ὦ ἀνώνυμε, μηδ' ἄλλους θέλε νὰ ἀπατήσῃς ; ὅτι ἡ ψυχική σου ἀδάθεσις εἶναι φιλοπατρία ἢ ζῆλος τῶν καλῶν ἐνθερμος. Πᾶς γενναῖος ἀνὴρ ἀναγνοὺς τὸν ἄκαιρον ψυχόν καὶ προσποιητὸν ἐνθουσιασμόν σου, διεῖδεν εἰς ἅπαντος τὸν εἰς τὴν ψυχήν σου εἰσερπύσαντα καὶ ἐμπωλεύοντα φθονίσκον· ἀλλὰ συνάμα εἶναι καὶ κατ' ἄλλον λόγον λυπηρὸν, ὅτι οὔτε τὸ κακὸν κἂν δύνασαι μετὰ τινος νοῦ καὶ ἀγχινοίας νὰ θηράσῃς· ἀλλ' ἐλέγχεσαι εὐθὺς ὡς εἷς τῶν πολλῶν ἐκείνων, περὶ ὧν ὁ θεῖος Πλάτων ἐξέφρασεν ἀγανάκτησίν τινα, παράξενον ἴσως τὸ πρῶτον φαινομένην, ἀλλὰ μεγάλην μεγάλην ἔννοιαν ἔχουσαν. Σω. « Εἰ γὰρ ὤφελον, ὦ Κρίτων, οἷοίτ' εἶναι οἱ πολλοὶ τὰ μέγιστα κακὰ ἐργάζεσθαι, ἵνα οἷοίτ' ἦσαν αὖ καὶ ἀγαθὰ τὰ μέγιστα· καὶ καλῶς ἂν εἶχε. Νῦν δὲ οὐδέτερα οἷοίτ' οὔτε γὰρ φρόνιμόν οὔτε ἄφρονα δυνατοὶ ποιῆσαι· ποιοῦσι δὲ ὅ,τι ἂν τύχωσιν ». Ποιοῦντες δὲ ὅ,τι ἂν τύχωσιν, ἐμφαίνουσι τὴν οἰκείαν ἑκάστοτε κακίαν, ἥτις ὡς κῦμα ὑπὸ τοῦ τυχόντος ἀνέμου ὠθουμένη κατακλύζει τὸν ὀλίγον νοῦν αὐτῶν.

Ὁ λόγος εἰκὼν τῆς ψυχῆς, φίλε ἀνώνυμε, νομίζω δὲ καὶ τῆς ἀγωγῆς· ἔστι καὶ ἄλλο γένος τῶν πολλῶν ἀνθρώπων, πάντα ὁμοίως μωμεύοντες, οὓς ἀποκαλοῦμεν μωμητάς· τούτων ἡ μὲν ψυχὴ μικρόλη, ὁ δὲ θυμὸς θερσίτειος καὶ τὸ ἔργον ὅσον ταπεινόν, τόσον καὶ εὐχερές. Πᾶν ἔργον δύναται ὁ μῶμος νὰ μωκήσῃ καὶ τὸ τελειότατον· γελωτοποιός τις, φέρ' εἰπεῖν, δύναται νὰ κινήσῃ γέλωτα καὶ τὴν θαυμασιωτέραν τραγῳδίαν ἀπαγγέλλων, φθάνει μόνον νὰ ἀλλάξῃ τὴν φωνὴν ἐπὶ τὸ γελοιότερον· ὅταν ὅμως τὸ τοιοῦτον ὑπαγορεύηται ὑπ' ἄλλου τινὸς αἰσθήματος, τότε πείσθητι ὅτι πᾶς ἐπιεικὴς ἀνὴρ εὔχεται νὰ ἴδῃ τὸν Ὀδυσσέα σκῆπτρον ἐν χερσὶν ἔχοντα.

Ἐν τῷ διθυραμβικῷ σου ἐπιλόγῳ λαμβάνεις, ὦ θαυμάσιε Πρωτεῦ, τὸ τελευταῖον εἶδος καὶ ὥσπερ τις τεχνικὸς ἀνὴρ, ἐφύλαξας εἰς τὸ τέλος τὸ γεραρώτερον ἔνδυμα τῆς φώκης. Διότι ὡς ῥήτωρ ἐνταῦθα φιλόπατρις, ὡς ἐπιστήμων καθηγούμενος παντὸς τοῦ ἔθνους καὶ ἅμα οὐκέτι ὡς στρατιωτικὸς ἁπλοῦς ἀλλ' ὡς περ τις ἀπόμαχος στρατηγὸς, ἐπιμεμφόμενος ἡμῖν ἀνανδρίαν, δειλίαν, καὶ ἀκηδίαν α τὴν τύχην τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους καθ' ἅπασαν τὴν Ἀνατολὴν » ὁλοφυρόμενος ἐφώναξας, πανσλαβισμοὺς ἀνεβόησας, Βυζάντια ἐβροντολόγησας, χίλια μύρια πράγματα ἀνέμιξας ! Πότε, ὦ γενναῖε στρατηγὲ, ὥσπερ τις ἀρειμάνιος γίγας τὴν τῆς ἐλευθερώσεως τῶν ὁμογενῶν ἀδελφῶν σημαίαν ἀνέλαβες, καὶ ἱεροπρεπῶς διὰ τῶν ὁδῶν τῶν Ἀθηνῶν ὁδεύων, εἶδες τὸν Χαντσερῆν κεκυφότα ὑπὸ μάλης φλυακογραφικὰς ἐφημερίδας φέροντα, τὸ γοργόν σου ὅμμα ὑπὸ τρόμου φεύγοντα καὶ εἴ τι σακχαροπλαστεῖον ὑποδύντα ; Μήπως προσεκαλέσας αὐτὸν εἰς ἐκστρατείας καὶ αὐτὸς ἐκρύβη μεταξὺ τῶν πιεστηρίων καὶ μελανωτηρίων σμικροραδιουργῶν ; Σὲ λυποῦμαι, ὦ θαυμάσιε στρατηγὲ, ὑπέρμαχε τῆς ἐλευθερίας γενναῖε. Ναί, ὦ ἀπόμαχε στρατηγὲ, σὲ λυποῦμαι, πίστευσόν με εἰλικρινῶς ὅτι σὲ οἰκτείρω!

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΧΑΝΤΣΕΡΗΣ.

Ὑ. Γ. Κρίνω εὔλογον νὰ σημειώσω καὶ τὰ ἑξῆς· Ὁ κύριος ἀνώνυμος ὡς ἐν παρόδῳ εἶπε· « Προτιθέμενοι δι' ἰδιαιτέρας πραγματείας νὰ παρακολουθήσωμεν κατὰ βῆμα τὸν κύριον Χαντσερῆν, εἰ καὶ τοῦτο εἶναι ἀχληρὸν συνάμα καὶ περιττὸν, ὅπως καταδείξωμεν τὸ ἐν πολλοῖς ἐσφαλμένον τῶν κρίσεών του καὶ τὸ ἐν πᾶσι πλημμελὲς τοῦ ἰδιορρύθμου συστήματός του ὁ κ.τ.ἐ. κ.τ.ἐ. Μόνος ὁ κύριος ἀνώνυμος ἠδύνατο ἀπὸ τοιαύτης παρασκευῆς ὁρμώμενος, ἣν ἄνω ἐδείξαμεν, νὰ ὁμιλῇ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον. Ἡμεῖς ὅμως ἀμφιβάλλομεν εἴποτέ τινα πραγματείαν γράψει, ἐκλαμβάνομεν δὲ τὴν ὑπόσχεσίν ὡς μέρος ἀποτελοῦσαν τῆς καλῆς αὐτοῦ τέχνης· ἀμφιβάλλομεν δὲ καὶ πολλῷ μᾶλλον εἴποτε γνωστοποιήσει τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἀμφότερα πράξῃ ὡς μὴ ἐστερημένος θάρρους καὶ τόλμης, μηδὲ ζήλου ἐνθέρμου, οἷος ἐδείχθη, καὶ ἐὰν ἀρχίσῃ καὶ φράσεις χαριτοβρύτους, οἵων βρίθει ἡ πρώτη ἐκείνη ἐπίκρισις, ἣν προηγγείλεν ἵνα σώσῃ τὸ ἔθνος, λέγομεν αὐτῷ ἐκ προοιμίων καὶ ἅπαξ διὰ παντὸς ὅτι ἀπαντήσωμεν πρὸς τοιαῦτα διὰ παντελοῦς σιγῆς, ἧς τὴν εὐγλωττίαν, ἐὰν αὐτὸς μὴ νοήσῃ, πεποίθαμεν ὅτι πᾶς ὁ ἀναγνοὺς τὰ μέχρι τοῦδε καλλίστα νοήσει. Ἐνομίσαμεν ὡς καθῆκον νὰ καταδείξωμεν τοὺς λόγους τοῦ κυρίου ἀρθογράφου εἵτινος μαθήσεως καὶ νοημοσύνης εὐμοιροῦσι καὶ εἰ δυνατὸν νὰ περιστείλωμεν τὸ τοιοῦτον εἶδος τῆς ἐπικρίσεως, ὅπερ νομίζομεν καὶ πιστεύομεν ἐνδομύχως ὡς λίαν βλαβερὸν καὶ μάλιστα ἐν Ἑλλάδι. Ἔτι δὲ λέγομεν ὅτι οὐδαμοῦ τοιαῦται ἀνώνυμοι ἐπικρίσεις γράφονται· καὶ πιστεύομεν ὅτι οὐ τολμήσει καὶ ὁ ἀνώνυμος νὰ προφέρηται ὡς παράδειγμα οὔτε τὴν Γερμανίαν οὔτε τὴν Γαλλίαν οὔτε ἄλλο πεπολισμένον ἔθνος· διότι καὶ ἐὰν αἱ ἐπιστημονικαὶ τῷ ὄντι καὶ καλόν τι προτιθέμεναι ἐπικρίσεις παρὰ Γερμανοῖς, Γάλλοις καὶ λοιποῖς δὲν ἔχωσι τὰ ὀνόματα τῶν ἐπικριτῶν ὁλόγραφα, ἀλλὰ πρῶτον μὲν τῶν κριτικῶν συγγραμμάτων τοὺς συντάκτας γιγνώσκει ὅλος ὁ κόσμος, καὶ δεύτερον ὁ ἐπικριτὴς γράφει ἑκάστοτε τὸ ἀρχικὸν γράμμα ἢ σημεῖόν τι δηλωτικὸν τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ πρὸς γνῶσιν τοῦ κοινοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἡμεῖς τοιούτων περιοδικῶν συγγραμμάτων ἀμοιροῦμεν, διὰ τοῦτο ὁ καλόν τι προτιθέμενος ἐπικριτὴς ὀφείλει ὡς πολίτης χρηστὸς νὰ γράφῃ ὁλόκληρον τὸ πραγματικὸν αὐτοῦ ὄνομα· διότι ὡς γνωστὸν παντὶ ἀνδρὶ ἐλευθερίου καὶ χρηστῆς ἀγωγῆς εὐμοιρήσαντι, ὁ μὲν ἀνώνυμος ἔπαινος εἶναι πάντοτε δεῖγμα ψυχῆς γενναίας, ἐξ ἐναντίας δὲ ὁ ἀνώνυμος ψόγος δεῖγμα ψυχῆς ταπεινῆς καὶ δολερᾶς. Πέποιθα ἐνδομύχως ὅτι τὰ τοιαῦτα ἔχομεν καθῆκον ἐν Ἑλλάδι νὰ ἀναγνωρίσωμεν καὶ ἀκριβῶς νοήσωμεν. Ἢν μάλιστα σήμερον καιρὸς νὰ μὴ ἀρκῶσιν ἡμῖν τὰ περὶ τῶν τοιούτων γνωμικὰ παραγγέλματα τῶν πάλαι Ἑλλήνων, ὡς ἀτελέστερα ὄντα. Ἢν σήμερον λέγω καιρὸς νὰ βλέπωμεν πῶς κατορθοῦνται τὰ καλὰ καὶ μεγάλα πράγματα ἐν τοῖς κύκλῳ ἡμῶν ἀκμάζουσιν ἔθνεσι· καὶ ἔχομεν πλείστας χρυσᾶς ἐλπίδας ὅτι πολλοὶ ἐνόησαν πλέον ποῦ κεῖται τὸ θαῦμα τῆς μεγαλειότητος τῶν ἄλλων ἐθνῶν.

Μὴ φανῇ δὲ ἄτοπον καὶ ἄκαιρον τῷ ἐπιεικεῖ ἀναγνώστῃ· διότι ἔχω λόγον τινὰ νὰ προσθέσω ὅτι ἐὰν ὁ κύριος ἀνώνυμος ἔχῃ ὄρεξιν νὰ ἐξασκήσῃ τὴν τέχνην αὐτοῦ, ἔχω καὶ ἐγὼ κατὰ νοῦν νὰ χορηγήσω αὐτῷ ἀφορμήν· διότι ὅσον οὔπω τολμήσω νὰ ἐκδώσω ἐγχειρίδιον τῆς ἱστορίας τῆς παρ' Ἕλλησι φιλοσοφίας τοῦ Σουεγλέρου (Schwegler) ἐξελληνισμένον κατὰ τὰς πηγὰς καὶ ἐνιαχοῦ μεταβεβλημένον καὶ ἐπηυξημένον· καὶ ἐγχειρίδιον τῆς παρ' Ἕλλησί τε καὶ Ῥωμαίοις μυθολογίας ὑπὸ Στόλλου, ὅπερ ὡσαύτως κατὰ τὰς πηγὰς πρὸ ἱκανῶν ἤδη

ἐτῶν ἐξελληνίστα. Καὶ ἐπειδὴ δὲν ἔχω κατὰ νοῦν ἄλλοτε οὐδὲ μίαν ὥραν εἰς τοιαύτας ἀνταποκρίσεις νὰ κατατρίψω, λέγω ἅπαξ διὰ παντὸς ὅτι ἡ σιγὴ ἔσται ἡ προσφιλής μοι ἀμυνα· ὄχι ὅτι καὶ παρ' αὐτοῦ τοῦ ἀνωνύμου οὐδεμίαν ἐλπίζω βελτίωσιν, οὐδ' ὅτι νομίζω τὰ ἐμαυτοῦ ἀσθενῆ καὶ σμικρὰ ἔργα ὡς ἄτρωτα καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἀνωνύμου, ἐὰν κάλλιον μελετήσῃ· ἀλλ' ὁρμώμενος ἐξ ἀρχῆς τινὸς ἦν ὠφέλιμον ἡγοῦμαι. Λοιπὸν, ὅτι ἐν Ἑλλάδι ὅπου πρέπει εἰλικρινῶς νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι τῶν πάντων ἐλλείπομεν, ὀφείλομεν νὰ ἐμψυχώνωμεν καὶ τὸν σμικρόν τι φυλλάδιον συγγράφοντα· Βον, ὁ ἐπικριτὴς πρέπει νὰ ἀναλογίζηται καὶ τὰς παρ' ἡμῖν ὑπαρχούσας δυσκολίας· Γον, νὰ ἔχῃ πάντοτε ἐν διανοίᾳ τὸ γνῶθι σαυτόν· Δον, πᾶς ἐπικρίνων, ἵνα θεωρηθῇ ὡς σπουδαῖος ἀνὴρ, ὀφείλει πρὸ πάντων νὰ ἔχῃ παρεσκευασμένον τὸ κατ' αὐτὸν βέλτιον ἵνα ἅμα ἐπικρίνων ὑποβάλλῃ καὶ τὴν βελτίωσιν τοῦ πράγματος· καὶ τοῦτο νομίζομεν ὅτι ἔπρεπε νὰ γίγνηται ἐν πᾶσιν, ἔν τε ἐπιστήμαις καὶ ἐν πολιτικοῖς καὶ κυβερνητικοῖς πράγμασιν· ἄλλως αἱ κεναὶ ἐπικρίσεις καὶ πικραὶ κατακρίσεις εἶναι ἔργον ὀκνηρῶν καὶ παρηκμακότων ἀνθρώπων· Βον, νομίζω ταύτην τὴν πρόωρον παρ' ἡμῖν ἐπικρατοῦσαν ἐπίκρισιν τῶν πάντων ὡς βλαβερωτάτην καὶ τοῖς ὕστερον· διότι ὅταν πικρὰ καὶ πολεμικὴ κριτικὴ εἰσδύσῃ εἰς τοὺς περὶ τὰ γράμματα ἐνασχολουμένους, εἶναι γνωστὸν ὅτι φαρμακεύει καὶ μαραίνει πάντα τὰ φιλολογικὰ ἔργα, καὶ μάλιστα ἐὰν τὸ ἔθνος ἦναι μεσημβρινόν. Πᾶς συγγραφεὺς δὲν ἐργάζεται τότε μετὰ ζήλου ἀγνοῦ καὶ θυμηδίας, ἀλλ' ἔχει ἐνώπιον αὐτοῦ τὸ φάσμα τοῦ ἀντιπάλου ὅπερ ἐνσταλάζει ἐν τοῖς πονήμασιν αὐτοῦ πικρίαν καὶ πάντα τὰ κάκιστα ἐλαττώματα τὰ ἐκ τῆς πικρίας προερχόμενα. Ἔπρεπε νὰ διδάξωσιν ἡμᾶς αἱ ἀντιλογίαι τῶν Ἀκαδημαϊκῶν πρὸς τοὺς Περιπατητικοὺς, καὶ πολλῷ μᾶλλον αἱ πικρίαι τῶν Στωϊκῶν πρὸς τοὺς Ἐπικουρικοὺς καὶ πλεῖστα ἄλλα παραδείγματα τῆς πρωτέρας ἡμῶν ἱστορίας. Ὅθεν, φίλε ἀνώνυμε, ἐξ ἀρχῆς ὁρμώμενος, διανοοῦμαι ποτὲ νὰ μὴ ἀπαντήσω σοι εἰς τὸ μέλλον· διότι ἐὰν ἡμεῖς, φίλε, ἕνεκα πολλῶν αἰτίων βαιὰ καὶ σμικρὰ παράγωμεν, ὀφείλομεν τοὐλάχιστον νὰ μὴ καταφαρμακεύσωμεν τὰς δροσερὰς καὶ ἁγνὰς διαγρίας τῶν νεωτέρων.

ΔΗΜ. ΧΑΝΤΣΕΡΗΣ.

ΣΥΡΙΑΚΑ.

(Συνέχ. Ἴδε φυλλάδ. 231, 235.)

—ooo—

Οἱ Δροῦσοι.

Δὲν εἶναι εὔκολον, τὸ κατ' ἐμὲ τοὐλάχιστον, νὰ μορφωθῇ ἰδέα ἀκριβὴς περὶ Δρούσων. Πρῶτον ζήτημα παρουσιάζεται τὸ τῆς ἀρχῆς τῆς φυλῆς ταύτης, καὶ τὸ ζήτημα τοῦτο δὲν μοὶ φαίνεται ἀκριβῶς καὶ θετικῶς λελυμένον, διότι ἀκριβεῖς καὶ θετικαὶ πληροφορίαι σπανίως ἀπαντῶνται περὶ ἀνατολικῶν πραγμάτων, καὶ μάλιστα ἀναφερομένων εἰς τὰς σκοτεινὰς ἐποχὰς τοῦ μεσαιῶνος. Τὰ περὶ τῆς ἀρχῆς ταύτης λεγόμενα δὲν φαίνονται ἐν γένει λίαν εὐκρινῆ. Κατά τινας συγγραφεῖς, οἱ Δροῦσοι δὲν εἶναι κράμα διαφόρων φυλῶν τῆς Συρίας, συγκεντρωθεισῶν κατὰ τὸν μεσαιῶνα ἐπὶ τῆς μεταξὺ Βηρυττοῦ καὶ Σιδῶνος σειρᾶς ποῦ Λιβάνου, ἀλλὰ φυλὴ πολλοὺς αἰῶνας πρὸ Χριστοῦ αὐτόστε οἰκοῦσα. Κατὰ τὴν γνώμην ταύτην οἱ Δροῦσοι εἰσὶν ἀπόγονοι ἀρχαίας φυλῆς ἀναφερομένης παρὰ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ἰτουραῖοι*, φυλῆς ἀρειμανίου, καὶ ἐπιτηδείας περὶ τὴν χρῆσιν τοῦ τόξου. Ἡ γνώμη αὕτη θεμελιοῦται ἐπὶ τοῦ συλλογισμοῦ, ὅτι αἱ ἐπὶ τῶν μεγάλων ὀρέων οἰκοῦσαι φυλαὶ οὐδέποτε ἐξαλείφονται, εἰμὴ διὰ μεγάλων καὶ ἐπισήμων καταστροφῶν· ἐπειδὴ δὲ οὐδεμία τοιαύτη καταστροφὴ μνημονεύεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἕπεται ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἰτουραῖοι δὲν ἐξηλείφθησαν, καὶ ὅτι οἱ σημερινοὶ Δροῦσοι εἰσὶν ἀπόγονοι ἐκείνων. Ὁ συλλογισμὸς οὗτος δὲν μοὶ φαίνεται ἀρκούντως πειστικὸς, καὶ νομίζω ὅτι τὴν περὶ τῆς ἀρχαίας ταύτης τῶν Δρούσων καταγωγῆς γνώμην δὲν δύναταί τις ἱστορικῶς ν' ἀποδείξῃ. Βέβαιον ὅμως καὶ ἱστορικὸν γεγονὸς εἶναι, ὅτι ὅτε αἱ Εὐρωπαῖοι ἔφθασαν τὸ πρῶτον ἐν Συρίᾳ ἐπὶ τῶν σταυροφοριῶν, εὗρον ἐν τῷ Λιβάνῳ φυλὴν, φέρουσαν τὸ ὄνομα *Δουρζὶ ἢ Τουρζί*. Οἱ ἡμέτεροι ἐν Συρίᾳ παρεπιδημοῦντες ὁμογενεῖς ὀνομάζουσι καὶ σήμερον τοὺς Δρούσους *Τουρζίδας*. Ὁ γνωστὸς γάλλος περιηγητὴς Βολνέϋ φρονεῖ, ὅτι οἱ Δροῦσοι εἰσὶ πρόφυγες Σῆραι μωαμεθανοί, συγκεντρωθέντες ἐν τῷ Λιβάνῳ καὶ σχηματίσαντες εἶδος ἐθνότητας κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ μωαμεθισμοῦ, ὅτε ἀνεπτύχθησαν πλεῖσται ἐν αὐτῷ αἱρέσεις, διωκόμεναι παρὰ τῶν ὀρθοδοξούντων μωαμεθανῶν, καὶ ζητοῦσαι ἄσυλον ἐπὶ τῶν ὀρέων.

Αἱ αἱρέσεις αὗται προέκυψαν κατ' ἀρχὰς μὲν ἐκ προσωπικῶν ἀντιζηλιῶν μεταξὺ τῶν διαδόχων τοῦ Μωάμεθ, καὶ κατόπιν ἐκ τοῦ πνεύματος τῆς ἐρεύνης καὶ τῆς συζητήσεως, τὸ ὁποῖον ἀνεπτύχθη παρὰ τοῖς Ἄραψι διὰ τῆς ἀναγνώσεως τῶν ἑλλήνων συγγραφέων. Ἡ ἠθικὴ καὶ πολιτικὴ ἀναρχία τῶν ὑπὸ τῶν Ἀράβων κατακτηθεισῶν χωρῶν, ἐπιτεινομένη ὑπὸ τοῦ μωαμεθικοῦ φανατισμοῦ, ἐπέφερε τότε τὴν ἐμφάνισιν πολλῶν ἐκ τῶν παραδοξολογιῶν ἐκείνων, ὅσαι δυστυχῶς κατὰ καιροὺς ἐσύγχυσαν, ἐστρέβλασαν καὶ ἐξηυτέλισαν τὴν εὐγενεστάτην καὶ ὑψίστην τῆς ἀνθρωπότητος ἔννοιαν, τὴν θρησκευτικήν. Τὸ τεταρτοδέστερον δὲ ἴσως μεταξὺ τῶν ἀλλοκότων τούτων θρησκευτικῶν δήθεν συστημάτων, ὑπῆρξε τὸ τοῦ Πέρσου *Μοχαμμὲδ-μπὲν-Ἰσμαηλ*, ὅστις ἐλθὼν ἐκήρυξεν ἐν Αἰγύπτῳ περὶ τὰ τέλη τῆς Γ' καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ΙΑ' ἑκατονταετηρίδος. Καὶ ὅμως αἱ ἰδέαι τοῦ Μοχαμμὲδ ἐπέτυχόν ἐν Συρίᾳ μᾶλλον ἢ αἱ τῶν ἄλλων αἱρεσιαρχῶν. Τοιαύτη ὑπάρχει πολλάκις ἡ παράδοξος τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος καὶ τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας ἀδυναμία ὑπὲρ τοῦ ψεύδους καὶ τῆς κακίας! Ἔλαβε δὲ ἀφορμὴν ὁ Μοχαμμὲτ νὰ κηρύξῃ τὸ ἀσυνάρτητον αὐτοῦ κήρυγμα ἐκ τῆς ἑξῆς περιστάσεως. Τὸ 386 ἔτος ἐγείρας (996 μετὰ Χριστὸν) ἀνέβη τὸν θρόνον τῆς Αἰγύπτου σκληρός τις καλίφης ἐκ τῆς δυναστείας τῶν Φατιμιτῶν, καλούμενος *Χακὴμ-Βάμρ-Ἐλλάχ*, ὅστις ἀφοῦ διέπραξε πολλὰς σκληρὰς πράξεις, ἐπὶ τέλους κατήντησεν εἰς τὴν ἱεροσύλον μωρίαν νὰ κηρύττῃ ἑαυτὸν Θεόν. Τὴν ἰδέαν ταύτην ὑπεστήριξεν ὁ Μοχαμμὲδ-μπὲν-Ἰσμαὴλ, ἵνα κολακεύσῃ τὸν μωρὸν καλίφην. Ἐκήρυξε δὲ προσέτι τὴν κατάργησιν τῆς νηστείας, τῆς προσευχῆς, τῆς περιτομῆς, τῆς εἰς Μέκκαν ἀποδημίας, τῶν ἑορτῶν, καὶ ὅλων ἐν γένει τῶν θρησκευτικῶν τελετῶν ὡς ἀνωφελῶν, καὶ ἐπέτρεψε τὸν γάμον μεταξὺ ἀδελφῶν καὶ μεταξὺ γονέων καὶ τέκνων. Ἐπὶ τέλους ὁ λαὸς βαρυνθεὶς ἐστασίασε καὶ ἔσφαξεν αὐτὸν καὶ τὸν καλίφην, τὸν ἕνα κατόπιν τοῦ ἄλλου. Ὁ θάνατος τῶν δύο τούτων ἀνδρῶν δὲν ἐκώλυσε τὴν διάδοσιν τῆς αἱρέσεως αὐτῶν. Μαθητής τις τοῦ Μοχαμμὲδ, καλούμενος *Χαμζ-μπὲν-Ἀχμὲτ*, διέδωκεν αὐτὰς δραστηρίως ἐν Αἰγύπτῳ, ἐν Παλαιστίνῃ, καὶ ἐν τῇ παραλίᾳ τῆς Συρίας μέχρι Σιδῶνος καὶ Βηρυττοῦ. Φαίνεται δέ, ὅτι οἱ ὀπαδοὶ τῆς αἱρέσεως ταύτης, διωκόμενοι ὑπὸ τῶν λοιπῶν μωαμεθανῶν, ἐζήτησαν ἄσυλον ἐπὶ τῶν μεταξὺ Βηρυττοῦ καὶ Σιδῶνος Ὀρέων τοῦ Λιβάνου. Κατὰ τὴν γνώμην ἄρα ταύτην τοῦ διασήμου περιηγητοῦ Βολνέϋ, οἱ Δροῦσοι εἰσὶ κράμά τι διαφόρων Σύρων προσφύγων, καὶ οὐχὶ ἀπόγονοι ἀρχαίας φυλῆς. Ἡ γνώμη αὕτη φαίνεται πιθανωτέρα· οὐδαμοῦ δὲ ἀνέγνων, ἐὰν οἱ πρόσφυγες οὗτοι ἀπήντησαν ἐπὶ τῶν ὀρέων αὐτόχθονά τινα φυλήν.

Εἴπομεν ἀνωτέρω, ὅτι οἱ Δροῦσοι καὶ οἱ Μαρωνῖται ἐπειγόμενοι ὑπὸ τοῦ κινδύνου καὶ ὑπὸ τῆς ἀνάγκης τῆς ἀμύνης, ἔζησαν ἐν πλήρει ἁρμονίᾳ, καὶ συνεξεστράτευσαν πολλάκις κατὰ τῶν σουλτάνων τοῦ Χαλεπίου, κατὰ τῶν Μαμελούκων, κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν καὶ κατ' αὐτῶν τῶν σταυροφόρων (καὶ τοι οἱ Μαρωνῖται ὑπεστήριξαν αὐτοὺς, ὡς εἴδομεν, κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Λουδοβίκου τοῦ Θ' ἐν Παλαιστίνῃ)· ὅτι Σελήμης ὁ Α' καὶ ὁ διάδοχος αὐτοῦ Σολιμὰν ὁ Β', ἀπασχολημένοι εἰς μεγάλας κατὰ τῆς Εὐρώπης στρατιωτικὰς ἐπιχειρήσεις, δὲν ἔστρεψαν τὰ βλέμματα καὶ ἐπὶ τοῦ Λιβάνου· ὅτι ἕνεκα τούτου ἐπὶ τοσοῦτον ἐνεθαρρύνθησαν οἱ Μαρωνῖται καὶ οἱ Δροῦσοι, ὥστε συνεχῶς ἐπέδραμον κατὰ τῶν ὑπηκόων τῆς Πύλης, καὶ πολλάκις ἐνίκησαν τὰ στρατεύματα, τῶν πασάδων τῆς Συρίας, καὶ ὅτι Ἀμουράτης ὁ Γ' διέταξε τῷ 1588 τὸν πασᾶν τοῦ Καΐρου Ἰβραΐμην νὰ προσβάλῃ μετ' ἀξιομάχου στρατοῦ τοὺς Μαρωνίτας καὶ τοὺς Δρούσους, ὅπερ καὶ ἐξετέλεσε μετὰ τοσαύτης ὁρμῆς, ὥστε εἰσῆλθε νικητὴς εἰς τὰς ὀρεινὰς ἐκείνας χώρας καὶ κατέστησε τοὺς κατοίκους φόρου ὑποτελεῖς τῇ Πύλῃ, ἀφοῦ προηγουμένως ἐφορολόγησεν αὐτούς, λαβὼν ἓν ἑκατομμύριον γροσίων, ποσὸν σημαντικὸν τὴν ἐποχὴν ἐκείνην διὰ τοὺς ἀπόρους μάλιστα ὀρεινούς.

Ὁ πόλεμος οὗτος μετέβαλε τὴν πολιτικὴν κατάστασιν τῶν Δρούσων, ὡς εἴπομεν (1). Ἡ ἐξουσία, ἥτις μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἦτο διῃρημένη καὶ ἀνῆκεν εἰς πολλοὺς *Σέγας* ἢ ἄρχοντας, συνεπυκνώθη ὁλόκληρος εἰς τὰς χεῖρας ἑνὸς ἀρχηγοῦ, τοῦ ἐμίρου (2). Περὶ τὰς ἀρχὰς δὲ τῆς ΙΖ' ἑκατονταετηρίδος οἱ Δροῦσοι ἔφθασαν εἰς τὸ ἀνώτατον σημεῖον τῆς πολιτικῆς αὐτῶν ἀκμῆς ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ περιφήμου Ἐμίρου *Φάκρ-ἐδ ἢ ἐλ-Δίν ἢ Φακὰρ-Δίν*. Μόλις ὁ Ἐμίρης οὗτος ἀνέλαβε τὴν ἐξουσίαν, καὶ παραυτὰ ἐφρόντισε νὰ ἐλαττώσῃ τὴν ἐπὶ τῶν πέριξ χωρῶν ἐπιρροὴν τῶν Ὀθωμανῶν, αὐξήσας καὶ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ χώραν. Ἐνήργησε δὲ μετὰ σπανίας δεξιότητος. Καὶ πρῶτον μὲν ἀπέκτησε τὴν εὔνοιαν τῆς Πύλης δι' ἐπιτηδείων ἐπιδείξεων πίστεως πρὸς αὐτήν· κατώρθωσε μάλιστα νὰ παραστήσῃ τὰς πρώτας φιλοδόξους αὐτοῦ ἐπιχειρήσεις ὡς ὑπηρεσίας πρὸς τὴν τουρκικὴν κυβέρνησιν· ἐπολέμησε φερ' εἰπεῖν ἐπιτυχῶς τοὺς ἄραβας Βεδουΐνους, οἵτινες ἐπιδραμόντες ἐν τῇ Κοίλῃ Συρίᾳ καὶ ἐν ταῖς περὶ τὴν Σοὺρ καὶ τὴν Πτολεμαΐδα χώραις *παρηνόχλουν τοὺς φιλοδόξους κατοίκους*, ὡς ἐνεργῶν δῆθεν ὑπὲρ τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς τάξεως. Ἐνθαρρυνθεὶς δὲ ἀπὸ τὰς πρώτας ταύτας ἐπιτυχίας κατέλαβε τὴν Βηρυττὸν, ἐδίωξε τὸν ἀγᾶ τῆς πόλεως, καὶ παρέστησεν εἰς τὴν Πύλην τὴν κατάκτησιν ταύτην ὡς δεῖγμα ἀφοσιώσεως, ἀποδείξας τὰς καταχρήσεις τοῦ ἀγᾶ, καὶ προσενεγκὼν φόρους ἀνωτέρους τῶν πληρονομένων ὑπὸ τοῦ ἀποβληθέντος. Τὴν πολιτικὴν ταύτην, δι' ἧς ἀπέκτησε τὴν Βηρυττόν, ἠκολούθησεν ὁ πολύμητις Ἐμίρης καὶ ἀπέναντι τῆς Σιδῶνος, τῆς Μπαάλπεκ καὶ τῆς Σούρ. Τῷ 1613 ἐξέτεινε τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ μέχρις Ἀδζαλοὺν καὶ Σαφάδ. Οἱ πασάδες τῆς Δαμασκοῦ καὶ τῆς Τριπόλεως χαλεπῶς ἔφερον τὰς προόδους ταύτας τῶν Δρούσων. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἀπεπειράθησαν νὰ ἀναστείλωσι τὴν πρόοδον αὐτῶν διὰ τῶν ὅπλων, ἀλλ' ἀποτυχόντες κατήγγειλον τὸν Ἐμίρην εἰς τὴν Πύλην ὡς ἐπαναστάτην. Καὶ τοῦτο μὲν δὲν ἐπέτυχε κατ' ἀρχὰς, διότι ὁ Φάκρ-ἐδ-Δὶν ἐφρόντισε νὰ σχηματίσῃ διὰ δωροδοκιῶν ἰσχυρὰν μερίδα ἐν Κωνσταντινουπόλει μεταξὺ τῶν ἐν τέλει· μετ' οὐ πολὺ ὅμως ἡ Πύλη, βλέπουσα τὴν ἀληθῆ αὔξησιν τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, ἀπεφάσισε τὴν καταστροφὴν αὐτοῦ, καὶ παρεσκεύασεν ἀξιόμαχον ἐπὶ τούτῳ δύναμιν. Ὁ Φάκρ-ἐδ-Δὶν, ὠφελούμενος ἀπὸ τῶν ἐν Βηρυττῷ μετὰ Ἰταλῶν ἐμπόρων καὶ ναυτικῶν σχέσεων αὐτοῦ, εἶχεν ἱκανοὺς φίλους ἐν Ἰταλίᾳ, καὶ ἐφαντάσθη, ὅτι ἀπερχόμενος ἐκεῖ ἠδύνατο νὰ τύχῃ σπουδαίας ἐπικουρίας. Ὅθεν παραδοὺς τὴν ἐξουσίαν τῷ υἱῷ αὐτοῦ Ἀλῆ,

---

(1) Ὥρα Πανώρα, 15 Ὀκτωβρίου 1860, φυλλὰ 231.

(2) Αὐτ.

ἀπῆλθεν εἰς Φλωρεντίαν εἰς τὴν αὐλὴν τῶν Μεδίκων. Ἡ παρουσία ἀνατολίτου ἡγεμόνος ἐπροξένησεν οὐκ ὀλίγην ἐντύπωσιν ἐν Ἰταλίᾳ. Ἐρεύνησαν τὰ περὶ τοῦ ἔθνους αὐτοῦ, καὶ πολλὰ ἐρρέθησαν καὶ ἐγράφησαν τότε παραδοξότατα περὶ τούτου. Τινὲς ὁρμώμενοι ἐκ τοῦ συλλογισμοῦ, ὅτι οἱ Δροῦσοι δὲν ἦσαν Τοῦρκοι, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας ἐχθροὶ αὐτῶν, ὑπέθεσαν ὅτι ἐξ ἀνάγκης ἦσαν χριστιανοί, καὶ μάλιστα ἀπόγονοι τῶν σταυροφόρων. Εὑρέθησαν δὲ καὶ λόγιοί τινες ἐν Ἰταλίᾳ, οἵτινες ἐδημοσίευσαν, ὅτι οἱ Δροῦσοι εἰσὶν ἄποικοι σταυροφόροι γάλλοι, συνοικισθέντες ἐπὶ τοῦ Λιβάνου ὑπό τινος Κόμητος de Dreux, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα αὐτῶν. Πρὸς ἀνατροπὴν ὅμως τῆς γνώμης ταύτης, ἥτις δὲν θεμελιοῦται ἐπὶ οὐδενὸς ἱστορικοῦ γεγονότος, ἀρκεῖ νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ὁ ῥαββῖνος Βενιαμὶν ὁ ἐκ Τουδέλας (τῆς ἐν Ναβάρᾳ), ἀναφέρει τὸ ὄνομα τῶν Δρούσων ἤδη ἀπὸ τῆς πρώτης σταυροφορίας (1). Οἱ Δροῦσοι εἰσὶ καθαροὶ Ἄραβες καὶ Σύροι, μηδεμίαν ἐπιμιξίαν λαβόντες μετὰ τῶν Εὐρωπαίων ὡς οἱ Μαρωνῖται. Ἔλαβον δὲ τὸ ὄνομα ὃ φέρουσιν ἀπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς θρησκείας αὐτῶν Μοχαμμὲδ-μπὲν-Ἰσμαὴλ, τοῦ ἐπικαλουμένου καὶ *ἐλ Δόρζι*.

Ὁ Φάκρ-ἐδ-δὶν ἠθέλησε νὰ ὠφεληθῇ ἀπὸ τῆς ματαιολόγου σχολαστικότητος τῶν ζητούντων ν' ἀποδείξωσι δι' ἀνυποστάτων ἐπιχειρημάτων τὴν εὐρωπαϊκὴν καταγωγὴν τῶν Δρούσων, πιστεύσας ὅτι τοῦτο ἐσύμφερεν εἰς τὰ σχέδια αὐτοῦ. Συνέλαβε μάλιστα καὶ τὴν παράδοξον ἰδέαν νὰ ὑποστηρίξῃ, ὅτι εἶχε συγγένειάν τινα μετὰ τοῦ ἡγεμονικοῦ οἴκου τῆς Λορραίνης (2). Εἶναι ἀξιολύπητον, ὅτι ἐφαντάσθη ὅτι ἠδύνατο διὰ τοιούτων μέσων νὰ ἐπιτύχῃ τὴν προστασίαν τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς Εὐρώπης, οἵτινες δυστυχῶς δὲν συγκινοῦνται τόσον εὐκόλως διὰ λόγους πολὺ σπουδαιοτέρους τῶν γενεαλογικῶν τούτων κενολογιῶν. Ἀφοῦ κατέτριψεν ἐννέα ὅλα ἔτη ἐν Ἰταλίᾳ καταγινόμενος εἰς τοιαύτας ματαιότητας, ἐπανῆλθεν ἄπρακτος εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ. Ἅμα δ' ἐπανελθὼν ἐπεδόθη εἰς δαπάνας περιττάς, οἰκοδομῶν πολλὰ μέγαρα καὶ ἐπαύλεις, καὶ προσκρούων ἐνίοτε εἰς τὰ ἁπλᾶ ἤθη καὶ ἔθιμα τῶν ὀρεσιτρόφων συμπολιτῶν αὐτοῦ. Οἱ περιηγηταὶ θαυμάζουσι καὶ μέχρι τῆς σήμερον τὸ πρὸ τῆς εἰσόδου τῆς Βηρυττοῦ κείμενον ὡραῖον δάσος τῶν πευκῶν, τὸ ὁποῖον εἶναι ἔργον τοῦ Φάκρ-ἐδ-Δὶν. Ἐν συνόλῳ ἡ εἰς Ἰταλίαν ἀποδημία τοῦ Φάκρ-ἐδ-Δὶν οὐ μόνον εἰς οὐδὲν ὠφέλησεν αὐτόν, ἀλλὰ καὶ συνέτεινε πολὺ εἰς τὴν καταστροφήν του. Ὁ γενναῖος, ἀλλ' ἀτυχὴς υἱὸς αὐτοῦ Ἀλῆς, ὑπηρέτησε τὸ κατὰ δύναμιν τὸν πατέρα αὐτοῦ, ἀποκρούσας τοὺς Τούρκους, καθησυχάσας τὰ πνεύματα, καὶ διατηρήσας τὴν εὐταξίαν μεταξὺ τῶν Δρούσων. Ἐὰν ὁ Φάκρ-ἐδ-Δὶν ἀντὶ ν' ἀπέλθῃ εἰς Ἰταλίαν, ἔμενεν εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ, καὶ κατεγίνετο σπουδαίως μετὰ τοῦ γενναίου καὶ δραστηρίου υἱοῦ του εἰς τὴν ὑπεράσπισιν τῆς ἐξουσίας αὐτοῦ κατὰ τῶν Τούρκων, ἤθελεν ἴσως τύχει σωτηρίαν, καὶ εἰς πᾶσαν περίστασιν ἤθελε πέσει ἐντίμως. Δυστυχῶς ὅμως τὰ πράγματα ἔλαβον ἀλλοίαν λύσιν. Αἱ περιτταὶ αὐτοῦ δαπάναι δυσηρέστησαν τοὺς Δρούσους, οἵτινες προθύμως μὲν συνεισέφερον ὑπὲρ τοῦ πολέμου, δὲν ἐπεθύμουν ὅμως καὶ νὰ δαπανῶσι πρὸς *ἐκανοποίησιν τῶν φαντασιοπληξιῶν τοῦ ἡμίρου των.* Αἱ δυσαρέσκειαι αὗται ἔδωκαν ἀφορμὴν εἰς τὴν ἔξαψιν τῶν παθῶν τῶν ἐναντίων μερίδων· διότι ἐν τοῖς Δρούσοις ὑπάρχουσιν ἔκπαλαι δύο ἐναντίαι μερίδες, αἵτινες ἀπαντῶνται εἰς τὰ πλεῖστα ἀραβικὰ ἔθνη, ἡ τῶν *Καΐζι* καὶ ἡ τῶν *Γαμάρι*. Ἑκάστη δὲ τούτων διακρίνεται διὰ τοῦ χρώματος τῆς σημαίας αὐτῆς. Καὶ οἱ μὲν *Καΐζοι* ἀσπάζονται τὸ ἐρυθροῦν, οἱ δὲ *Γαμάραι* τὸ λευκόν (1).

Οἱ *Γαμάραι* ἤρξαντο τὴν κατὰ τοῦ Ἐμίρου ἀντιπολίτευσιν. Κατηγόρουν δὲ αὐτοῦ καὶ δικαίως ὡς δαπανῶντος εἰς ματαίαν πολυτέλειαν τοὺς ἱδρῶτας τοῦ λαοῦ. Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἤρξαντο πάλιν αἱ κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν πασάδων ἐχθροπραξίαι. Τέλος ὁ βίαιος σουλτάνος Ἀμουράτης Δ' διέταξε τὸν πασᾶν τῆς Δαμασκοῦ νὰ ἐκστρατεύσῃ μεθ' ὅλων αὐτοῦ τῶν δυνάμεων κατὰ τῆς Βηρυττοῦ, ἐν ᾗ κατῴκει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὁ Φάκρ-ἐδ-Δίν. Συγχρόνως ἡ Βηρυττὸς ἀπεκλείσθη κατὰ θάλασσαν, ὅπως κωλυθῇ πᾶσα ἐκεῖθεν δυναμένη νὰ ἔλθῃ βοήθεια. Ὁ Ἐμίρης, ὅστις ἠλπίζεν εἰς τὴν τύχην του καὶ εἴ τινα ἐξ Ἰταλίας ἐπικουρίαν, ἀπεπειράθη τὸ πρῶτον

(1) Ὁ ῥαββῖνος Βενιαμὶν ἐγεννήθη μὲν ἐν Τουδέλᾳ τῆς Ναβάρας, περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ΙΒ' ἑκατονταετηρίδος, ἀπέθανε δὲ τῷ 1173. Ἐπισκεφθεὶς ὅλας τὰς συναγωγὰς τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου ἵνα γνωρίσῃ τὰ ἤθη καὶ τὰ ἔθιμα αὐτῶν, ἤτοι τὴν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ κατάστασιν τοῦ ἑβραϊσμοῦ, ἔγραψε Περιγραφὴν τῶν περιηγήσεων αὐτοῦ ἑβραϊστί, τυπωθεῖσαν τὸ πρῶτον ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1543, καὶ μεταφρασθεῖσαν λατινιστὶ μὲν ἐν Λεύδῃ τῷ 1633, γαλλιστὶ δὲ παρὰ τῷ Κ. Baratier τῷ 1734. Τὸ βιβλίον τοῦτο εἶναι ἀξιοσπούδαστον διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς ἀνατολῆς κατὰ τὸν μεσαιῶνα. (Ἴδε Bouillet Dictionnaire d' histoire et de géographie, σελ. 198).

(2) Ὁ οἶκος τῶν δουκῶν τῆς Λορραίνης, ἀρχαίας ἐπαρχίας τῆς Γαλλίας, εἶναι εἷς τῶν ἀρχαιοτέρων καὶ ἐπισημοτέρων ἡγεμονικῶν οἴκων τῆς Εὐρώπης. Τῷ 1745 φραγκίσκος ὁ Ι' δοὺξ τῆς Λορραίνης, ἐνυμφεύθη τὴν αὐτοκράτειραν τῆς Αὐστρίας Μαρίαν Θηρεσίαν, ἥτις μετεβίβασεν οὕτω τὸ αὐτοκρατορικὸν τῆς Αὐστρίας στέμμα ἀπὸ τοῦ οἴκου τῶν Ἀσβουργιέων εἰς τὸν τῆς Λορραίνης.

(1) Αἱ μερίδες αὗται, αἵτινες σήμερον συχνάκις ἀπαντῶνται εἰς τὰ ἀνατολικὰ ἔθνη ὡς καὶ εἰς τὰ δυτικὰ κατὰ τὸν μεσαιῶνα, δὲν προκύπτουσιν ἀναγκαίως ἐκ τῆς συγκρούσεως τῶν συμφερόντων τῶν διαμαχομένων μερῶν, ἀλλ' ἁπλῶς ἐκ τοῦ αἰσθήματος τῆς διαμάχης, τὸ ὁποῖον ἐνίοτε παρουσιάζεται ὡς διάθεσις σφοδροτάτη τῆς ὑπὸ τοῦ κακοῦ διαφθαρείσης ἀνθρωπίνης φύσεως. Ἐννοεῖται, ὅτι αἱ κατ' ἀρχὰς ἀδιαφόλογκτοι αὗαι φατρίαι ταχέως λαμβάνουσι πολιτικὸν χαρακτῆρα. Τίς δὲν ἐνθυμεῖται τὰς αἱματηρὰς σχηνὰς, ἃς παρέστησαν ἄλλοτε ἐν Βυζαντίῳ αἱ ἀντιφερόμεναι μερίδες τῶν Πρασίνων καὶ Βενέτων

ν' ἀντιταχθῇ. Ὁ ἀνδρεῖος υἱός του Ἀλῆς ἀντέστη γενναίως κατὰ τοῦ ἐχθροῦ περὶ τὴν *Σαφάδ*, ἐκτύπησε τοὺς ἐχθροὺς δίς, ἀλλ' εἰς τρίτην συμπλοκὴν ἔπεσε τραυματισθεὶς θανατηφόρως. Ὁ θάνατος τοῦ Ἀλῆ κατέστρεψεν ἐντελῶς τὸν Φάκρ-ἐδ-Δὶν. Καταβληθεὶς ὑπὸ τῆς λύπης διά τε τὴν ἀπώλειαν τοῦ υἱοῦ του καὶ ὑπὸ τῆς ἡλικίας, ὁ ἄλλοτε τοσοῦτον δραστήριος ἐκεῖνος ἀνὴρ, ἔπαυσεν ἐνεργῶν συνετῶς καὶ γενναίως ὑπὲρ τῶν συμφερόντων αὐτοῦ. Ἀπεπειράθη νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην μετὰ τῶν Τούρκων, καὶ ἐπὶ τούτῳ ἐξαπέστειλε τὸν δεύτερον υἱόν του πρὸς τὸν Ὀθωμανὸν ναύαρχον, κομιστὴν τῶν περὶ εἰρήνης προτάσεων καὶ δώρων. Ὁ ναύαρχος τὰ μὲν δῶρα καὶ τὸν κομιστὴν ἐκράτησεν ἐν τῇ ναυαρχίδι, τὰς προτάσεις ὅμως δὲν ἐδέχθη, ἀλλ' ἐζήτησε νὰ ἐμφανισθῇ αὐτὸς ὁ Ἐμίρης. Ὁ Φάκρ-ἐδ-Δὶν κατέφυγε τότε ἐκ Βηρυττοῦ εἰς τὰ ὄρη, ἔνθα διέμεινεν ἐν ἔτος πολιορκούμενος ὑπὸ τῶν Τούρκων, μέχρις ὅτου παρεδόθη παρ' αὐτῶν τῶν συντρόφων του, καταβληθέντων δυστυχῶς ὑπὸ τῶν κακουχιῶν. Ὁ δυστυχὴς Φάκρ-ἐδ-Δὶν ἀπαχθεὶς εἰς Κωνσταντινούπολιν, κατ' ἀρχὰς μὲν ἔτυχεν εὐμενοῦς παρὰ τοῦ Ἀμουράτου ὑποδοχῆς, μετ' ὀλίγον ὅμως ἀπηγχονίσθη τῷ 1632.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Φάκρ-ἐδ-Δὶν, οἱ ἐπίγονοι αὐτοῦ ἡγεμόνευσαν ὑπὸ τὴν ἀποκλειστικὴν τῶν Τούρκων ἐπιῤῥοὴν διατελοῦντες, ἕως ὅτου ἐξέλιπον ἐντελῶς οἱ ἄῤῥενες τοῦ οἴκου τούτου περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Τότε δὲ οἱ Δροῦσοι Σέχαι ἐξελέξαντο διάδοχον τοῦ οἴκου τούτου τὸν οἶκον τῶν Σχεχάβ, περὶ οὗ ἐλαλήσαμεν ἀνωτέρω. Ὁ οἶκος οὗτος ὅστις ἡγεμόνευσε καὶ ἐπὶ τῶν Μαρωνιτῶν προήγαγέ τινας ἄνδρας ἀξίους λόγου.

Ὁ Σχεχαβίτης ἐμίρης *Μελχὲμ*, ὅστις ἡγεμόνευσεν ἀπὸ τοῦ 1740 μέχρι τοῦ 1759, ἐπανώρθωσεν ἐσωτερικῶς μὲν τὰς καταστροφὰς, ὅσας ἔπαθον οἱ Δροῦσοι ἐπὶ τῶν πολέμων τοῦ Φάκρ-ἐδ-Δίν, ἐσωτερικῶς δὲ τὴν στρατιωτικὴν τῶν ὑπηκόων του φήμην. Περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου αὐτοῦ τῷ 1745, βαρυνθεὶς τὴν πολιτικὴν τύρβην παρῃτήθη τῆς ἡγεμονίας, ἵνα ζήσῃ μονήρη βίον θρησκευτικόν. Ἀλλ' αἱ ἐπισυμβᾶσαι ταραχαὶ ἀνεκάλεσαν αὐτὸν εἰς τὴν ἐξουσίαν μέχρι τοῦ θανάτου του συμβάντα τῷ 1759. Ὁ ἡγεμὼν οὗτος, τοῦ ὁποίου τὴν στέρησιν πάντες ἐλυπήθησαν, ἀφῆκε τρία ἀνήλικα τέκνα. Καὶ διάδοχος μὲν τῆς ἡγεμονίας ἦτον ὁ πρωτότοκος αὐτοῦ υἱὸς ὁ *Ἰουσὲφ* ἢ Ἰωσὴφ, ἀλλ' ὑποκατέστησεν αὐτὸν ὁ θεῖος του *Μανσοὺρ*, κατ' ἔθος ἀσιατικόν, καθ' ὃ ἡ ἀρχὴ ἀείποτε πρέπει νὰ περιέρχηται εἰς ἄνδρα ἐνήλικα. Ἐν Εὐρώπῃ συμβιβάζεται κάλλιστα ἡ ἰδέα τῆς νομίμου διαδοχῆς μετὰ τῆς ἀνάγκης τῆς ἐνηλικιότητος τοῦ διευθύνοντος τὰ τῆς πολιτείας, διὰ τοῦ διορισμοῦ ἀντιβασιλείας, ὁσάκις ὁ διάδοχος εἶναι ἀνήλιξ· ἀλλ' ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἡ ἰδέα τῆς ἀντιβασιλείας δὲν ἐθεωρήθη ποτὲ ἐφαρμοστέα, ὡς ἐπικίνδυνος καὶ ὡς αἰτία ἐμφυλίων πολέμων. Ὁ Ἰουσὲφ, ἐνδεκαετὴς μόλις ὢν, δὲν ἐφαντάσθη βεβαίως νὰ ὑπερασπίσῃ τὰ δικαιώματά του κατὰ τοῦ θείου του. Ἀλλ' ἐὰν ὁ παῖς Ἰουσὲφ δὲν εἶχε φιλοδοξίαν, εἶχεν ὅμως ἀντ' αὐτοῦ ὁ Μαρωνίτης παιδαγωγός του *Σάδ-ἐλ-Κούρι*, ὅστις ἐπεθύμει νὰ γείνῃ ὁ μαθητής του ἰσχυρὸς ἡγεμὼν, ἵνα γείνῃ καὶ αὐτὸς ἰσχυρὸς βεζύρης. Πρὸς τοῦτο διενοήθη νὰ κατορθώσῃ ἀξίαν λόγου ἐπιῤῥοὴν ὑπὲρ τοῦ μαθητοῦ του, καὶ συγχρόνως ν' αὐξήσῃ καὶ ὑποστηρίξῃ διὰ παντὸς τρόπου τὴν κατὰ τοῦ Μανσοὺρ ἀντιπολίτευσιν.

Ὁ Μαρωνίτης Σὰδ ὠφελούμενος ἀπὸ διαφόρων περιστάσεων, καὶ ἰδίως ἀπὸ τῆς κατὰ τοῦ Ἐμίρου ἀντιπολιτεύσεως, στηριζόμενος δὲ καὶ ἐπὶ τῆς προστασίας πασάδων τινῶν, ἐκρήμνισε τέλος τὸν Μανσοὺρ καὶ ἔφερε τὸν Ἰουσὲφ εἰς τὴν ἡγεμονίαν τῷ 1770. Ἐπ' αὐτοῦ τοῦ ἐμίρου οἱ Δροῦσοι, ἐγένοντο αἴτιοι πολλῶν ἐμφυλίων παραχῶν καὶ ἐξωτερικῶν πολέμων, ἰδίως δὲ ἐπέφερον τὴν δεσποτείαν τοῦ τρομεροῦ *Ζιζὰρ*, πασᾶ τῆς Δαμασκοῦ. Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἐγεννήθη χριστιανὸς σλάβος τῆς εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, ἄνευ οὐδεμιᾶς προστασίας καὶ οὐδενὸς πόρου ὑπάρξεως. Δεκαεξαετὴς ὢν ἐπώλησεν ἑαυτὸν ὡς δοῦλον εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἵν' ἀποσταλῇ εἰς Αἴγυπτον, ἔνθα εἷς τῶν μεγιστάνων τοῦ Καΐρου, ὁ Ἀλῆ-βέης, προσέλαβεν αὐτὸν εἰς τὴν τάξιν τῶν *Μαμελούκων του. Ἐν τῷ σχολείῳ τούτῳ τῆς διαφθορᾶς καὶ τῆς σκληρότητος ἔνθα ἡ ἀπανθρωπία εἶναι τὸ πρώτιστον τῆς προόδου προσόν*, ὁ Ζιζὰρ ἐγένετο ὄργανον αἱματηρῶν τοῦ βέη ἐκδικήσεων. Ἐκ τῆς περιστάσεως ταύτης ἐδόθη αὐτῷ τὸ ὄνομα τοῦ φονέως, *Ζιζὰρ*. Εἰς μίαν μόνην περίστασιν τοῦ βίου αὐτοῦ συνεκινήθη ἡ συνείδησίς του, ὅτε προσκληθεὶς παρὰ τοῦ αἱμοσόρου κυρίου του νὰ φονεύσῃ φίλον του τινὰ, ἠρνήθη νὰ ἐκτελέσῃ τὴν διαταγήν. Ἀλλ' ἡ ἄρνησις αὕτη παρ' ὀλίγον ἐγένετο ἡ αἰτία τοῦ ἰδίου αὐτοῦ θανάτου, ἐὰν δὲν ἐδραπέτευε μετὰ σπουδῆς ἐκ τῆς Αἰγύπτου. Ἐλθὼν εἰς Συρίαν, ἔλαβεν ὑπηρεσίαν ὑπὸ διαφόρους πασάδας, διῆλθε διὰ μυρίων περιπετειῶν, καὶ ἐπὶ τέλους κατήντητε πασᾶς τῆς Δαμασκοῦ, φορολογῶν ἀπανταχοῦ καὶ τυραννῶν τοὺς λαούς. Μόνοι οἱ Δροῦσοι ἐπλήρωσαν αὐτῷ 4.000,000 φράγκων, ποσὸν μέγα διὰ τοὺς πτωχοὺς ἐκείνους ὀρεινούς. Τοιαύτη ἐν συνόψει ἡ ἱστορία τῶν πλείστων ἐν Τουρκίᾳ πασάδων, ὧν οἱ πλείονες εἰσὶ ἀτυχοδιῶκται. Ἐκτοτε δὲ οἱ Δροῦσοι ἔζησαν ἐν τῷ μέσῳ συνεχῶν πολέμων, ὅτε μὲν ἐμφυλίων, ὅτε δὲ ἐξωτερικῶν μέχρι τῶν τελευταίων τραγικῶν συμβάντων, εἰς τὰ ὁποῖα ἔλαβον τοιοῦτον φρικαλέον μέρος.

Οἱ Δροῦσοι κατοικοῦσι σήμερον τὴν μεσημβρινὴν σειρὰν τοῦ Λιβάνου μεταξὺ Βηρυττοῦ καὶ Σιδῶνος, τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ Λιβάνου καὶ τὸ Ἀζζέλ-Σέχ. Τῷ 1846 ὑπελογίζοντο τριάκοντα ἑπτὰ κωμοπόλεις καὶ χωρία κατοικούμενα ἀποκλειστικῶς ὑπὸ Δρούσων ἐν τῷ Λιβάνῳ, καὶ διακόσια ἑνδεκα χωρία Δρούσων, εἰς τὰ ὁποῖα κατῴκουν καὶ χριστιανοί. Ἐκ τούτου δύναται ὁ ἀναγνώστης νὰ φαντασθῇ ὁπόσον αἷμα χριστιανικὸν ἐχύθη, ὅτε ἐξηγέρθησαν ἐσχάτως οἱ Δροῦσοι ὡς μαινόμενοι κατὰ

τῶν χριστιανῶν. Ἐν τῷ Ἀντιλιβάνῳ οἱ Δροῦσοι κατοικοῦσι μόνοι τριάκοντα ἐννέα κωμοπόλεις καὶ χωρία, καὶ ἄλλα πολλὰ χωρία μεμιγμένοι μετὰ Μαρωνιτῶν καὶ ὀρθοδόξων. Τὰ κυριώτερα κέντρα τοῦ πληθυσμοῦ τῶν Δρούσων εἰσὶν αἱ μεγάλαι κωμοπόλεις, ἡ Ἀμματοὺρ καὶ ἡ Βετεδὶν, αἵτινες ἀποτελοῦσιν οὕτως εἰπεῖν τὰς πρωτευούσας τοῦ Λιβάνου. Ἡ Χασπέγια καὶ ἡ Ῥασέγια (τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα ὁ χριστιανὸς δὲν δύναται νὰ προφέρῃ ἄνευ βαρείας θλίψεως μετὰ τὰ τελευταῖα γεγονότα), δύνανται ἢ ἀκριβέστερον εἰπεῖν ἠδύναντο πρὸ τῶν τελευταίων καταστροφῶν νὰ θεωρηθῶσιν ὡς πρωτεύουσαι τοῦ Ἀντιλιβάνου. Αἱ κωμοπόλεις αὗται φέρουσι τὰ ὀνόματα δύο ἀρχαίων τῶν Δρούσων ἐμίρων, τιμωμένων μετὰ θρησκευτικῆς εὐλαβείας. Ἑκάστη τῶν κωμοπόλεων τούτων θεωρεῖται ἱερὰ, ἔχει ναὸν, ὃν οἱ Δροῦσοι καλοῦσι *Χαλουὲ*, ἐν τῷ ὁποίῳ διατηροῦσι τὰ ἱερὰ αὐτῶν βιβλία καὶ τὰς πολεμικὰς σημαίας. Κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα, ἑξακόσιαι περίπου οἰκογένειαι Δρούσων ἀπεσύρθησαν εἰς τὰ ὄρη τῆς Χαουρὰν (τῆς Αὐρανίτιδος), κειμένης ἀνατολικομεσημβρινῶς τῆς Δαμασκοῦ ἐπὶ τῶν ὁρίων τῆς μεγάλης ἐρήμου τῆς Συρίας. Ἡ περίεργος αὕτη χώρα περισώζει πλεῖστα καὶ μεγάλα ἐρείπια. Ἀποικισθεῖσα ὑπὸ Μακεδόνων ἐπὶ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ, καὶ περιελθοῦσα κατόπιν εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Ῥωμαίων καὶ τῶν Βυζαντινῶν, ἡ Αὐρανῖτις παρουσιάζει σήμερον ἐρείπια τριῶν ἐποχῶν, τῆς Μακεδονικῆς, τῆς Ῥωμαϊκῆς καὶ τῆς Βυζαντινῆς. Ἀξιοσημείωτον δὲ εἶναι, ὅτι ἐν τῷ μέσῳ χιλιάδων ἐπιγραφῶν, αἵτινες ἀπαντῶνται ἐν αὐτῇ, οὐδεμία εὑρίσκεται λατινική, ἀλλ' ἅπασαι εἰσὶν ἑλληνικαί. Τὰ ἐρείπια ταῦτα σύγκεινται ἐκ τετρακοσίων περίπου ἀρχαίων χωρίων καὶ πόλεων, ἐντὸς τῶν ὁποίων κατοικοῦσι Δροῦσοι καὶ μωαμεθανοί· δύνανται δὲ νὰ θεωρηθῶσιν ἐφάμιλλα τῶν τῆς Πομπηΐας, ἐνιαχοῦ δὲ καὶ ὑπερέχοντα, καθόσον αἱ πλεῖσται τῶν οἰκιῶν φέρουσιν εἰσέτι τὰς ἀρχαίας αὐτῶν στέγας. Αἱ θύραι πολλῶν ἐκ τῶν οἰκιῶν τούτων εἰσὶν αἱ ἀρχαῖαι θύραι, ἤγουν μονόλιθοι κινούμεναι διὰ στρόφιγγος. Ὀλίγοι εὐρωπαῖοι περιηγηταὶ ἐμελέτησαν τὴν περίεργον ταύτην χώραν, τὴν τοσοῦτον ἐνδιαφέρουσαν τὴν ἀρχαιολογίαν· ὁ σπουδαιότερος δὲ τούτων εἶναι ὁ ἄγγλος ἱεραπόστολος Κ. Πόρτερ. Ἕλληνες δὲ, καθ' ὅσον ἐγὼ γνωρίζω τοὐλάχιστον, ἐπεσκέφθησαν αὐτὴν μόνοι οἱ Κ. Κ. Τελατινίδης, Σμυρναῖος, κάτοικος ἐν Δαμασκῷ, καὶ μετ' αὐτὸν ὁ γενναῖος καὶ τοσοῦτον κατὰ τὰς τελευταίας τῆς Δαμασκοῦ καταστροφὰς ὑπηρετήσας τὴν ἀνθρωπότητα Ἕλλην πράκτωρ Κύριος Σπάρταλης, τὸν ὁποῖον ἔσχον τὴν εὐτυχίαν νὰ συνοδεύσω εἰς τὴν ἐκδρομὴν ταύτην κατὰ τὸν Μάϊον μῆνα τοῦ 1858 ἔτους.

(Ἕπεται συνέχεια.)

Γ. Κ. ΤΥΠΑΛΔΟΣ (υἱός).

ΤΑΞΕΙΔΙΟΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΝΗΣΟΝ ΙΑΒΑΝ (*).

(Κατὰ τὸ γαλλικόν.)

—ooo—

Ἡ καταιγὶς τοῦ πολέμου ἐνσκήψασα φοβερὰ καὶ λάβρος ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἰταλίαν ἐνέμετο τὰς καταφύτους καὶ ὡραίας αὐτῆς πεδιάδας· ἡ Αὐστρία, ἡττηθεῖσα ἤδη ἐφ' ὅλων τῶν πεδίων τῆς μάχης, ὑπεχώρει ἀμυνομένη, οἱ λιμένες της ἦσαν πανταχόθεν ἀποκεκλεισμένοι, καὶ πανταχοῦ τῆς θαλάσσης κατεδιώκοντο τὰ πολεμικὰ καὶ ἐμπορικά της πλοῖα, ὅτε ἐξεδόθη διάταγμα τοῦ Αὐτοκράτορος Ναπολέοντος Γ' καὶ τοῦ Βασιλέως Βίκτωρος Ἐμμανουὴλ, ἐπιβάλλον σέβας καὶ ὑπεράσπισιν πανταχοῦ ὅπου ἂν ἤθελε φανῇ ἡ ὡραία φρεγάτα *Νοβάρρα*, ἀποδημοῦσα πρὸς ἐπιστημονικὸν πλοῦν.

Κατὰ συνέπειαν λοιπὸν τοῦ σωτηρίου τούτου διατάγματος, ἡ Νοβάρρα ἀπετέπλευσε καὶ πλησίστιος διῆλθεν ἀναμέσον τοῦ Γαλλο-Σαρδικοῦ στόλου φέρουσα κυματίζουσαν ὑπερηφάνως τὴν ἐθνικὴν σημαίαν της. Τὸ αὐτὸ δὲ ἤθελε πράξει καὶ ἡ Αὐστρία προκειμένου τοιούτου τινὸς διὰ τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν Σαρδηνίαν, ὅπερ εἶνε ὁ καλήτερος ἔπαινος ὃν δέον ἀπονεῖμαι εἰς τὸν πολιτισμόν. Τὸ ἐνθαρρύνειν μὲν τὰς ἐπιστήμας τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας εἶνε μέγα τι ἀναμφιβόλως· ἀλλὰ ποιεῖν αὐτὰς παλλάδιον, οὕτως εἰπεῖν, καὶ σκέπην ἐχθρικῆς σημαίας . . . . . τὸ μέχρι τοσούτου βαθμοῦ σέβας τοῦτο ἀνήκει εἰς μόνον τὸν ΙΘ'. αἰῶνα, καθ' ὃν αἱ τέχναι καὶ ἐπιστῆμαι μετὰ τοῦ ἐξευγενισμοῦ εἰς τὸ μηκέτι περαιτέρω τῆς ἀναπτύξεώς των προαχθεῖσαι, ἔφθασαν εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δόξης των, καὶ ὁλονὲν χωροῦσι πρὸς τελειοτέραν ἀνάπτυξιν. Παρατηρητέον ὅτι ὁ ἀρχαῖος ἐξευγενισμὸς οὐδὲν ὅμοιον τούτου παρέχει· Ἀλέξανδρος ὁ Μέγας κατέστρεψε τὰς Θήβας φεισθεὶς μόνον τῆς οἰκίας τοῦ Πινδάρου· ἂς παραδώσωμεν δὲ εἰς τὴν λήθην καὶ τὸν ἄγριον Καλίφην ἐκεῖνον, ὅστις μετὰ τὴν νίκην οὐδ' εἰς μίαν βιβλιοθήκην ἐφάνη ἐπιεικής.

Ὁ ἐπιβαίνων τῆς φρεγάτας Νοβάρρας σύλλογος τῶν ἐπιστημόνων ἐν τῇ ὑπερωκεανείῳ ταύτῃ θαλασσοπλοΐᾳ καὶ κατὰ τὴν περὶ τὴν γήϊνον σφαῖραν περιοδείαν του, οὐδὲν ἄλλο προτίθεται εἰμὴ νὰ συλλέξῃ ἄφθονα πλούτη δι' ὧν θέλει προικισθῆ ἡ ἐπιστήμη. Τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐρευνῶν καὶ παρατηρήσεων αὐτῶν εἰσέτι σχεδὸν μένουσιν ἄγνωστα, ἐκτὸς μικρῶν τινων εἰδήσεων ὅσας σποράδην ἐξέθεσαν μέχρι τοῦδε· ἡ κατόπτευσις τῶν νήσων τοῦ Ἰνδικοῦ ἀρχιπελάγους, καὶ μεταξὺ αὐτῶν τῆς Ἰάβας, κοιτίδος τοῦ Μαλαϊκοῦ πολιτισμοῦ, ἐξαφανισθέντος σχεδὸν σήμερον, εἶναι γόνιμος εἰς παντὸς εἴδους θεωρίας καὶ εἰδήσεις. Ἡ ἄλυσις παρ. χάριν τῶν ἡφαιστείων ὀρέων ἡ διασχίζουσα τὴν Ἰάβαν ἀπ' ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς, καὶ ἥτις συνδεομένη μεθ' ἑτέρας ἧττον ὑψηλῆς παραχθείσης κατὰ μέγα μέρος ἐκ τῶν ἡφαιστείων ἐκρήξεων τῆς πρώτης, ἐξητάσθη ἐπιμελῶς, καὶ περίεργοι ἅμα δὲ καὶ λεπτομερέστεραι εἰδήσεις θέλουν δοθῆ ἐπὶ τῶν ἐκρήξεων τοῦ *Γαλούγ-Γούγκ* κατὰ τὸ 1822 καὶ τοῦ ὄρους *Ἴτζεν* τῷ 1817, αἵτινες κατέστρεψαν τὴν ὑπὸ τοῦ *Τζιβουλὶν* ἀρδευομένην κοιλάδα, καὶ ἀκολούθως τὰ πυκνὰ δάση ὑφ' ὧν ἐκαλύπτοντο αἱ κλιτύες του. Γνωστὸν ὅτι ἡ τελευταία αὕτη ἔκρηξις τοῦτο εἶχεν ἰδιάζον χαρακτηριστικὸν ὅτι παρηκολουθήθη ὑπὸ κατακλυσμοῦ κυμάτων φλογιστικοῦ ὀξέως.

Ὡς πρὸς τὴν φαρμακευμένην κοιλάδα (*Γουέβε-Οὐπάς*), νεωστὶ ἀνακαλυφθεῖσαν μεταξὺ τῶν ἡφαιστείων ὀρέων, τῆς ὁποίας ὁ ἀὴρ, ὡς λέγουσιν, εἶναι θανατηφόρος πρός τε τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ ζῶα, ἀναμφιβόλως ἡ ἐπιστήμη θέλει προσπαθήσει νὰ ἐξιχνιάσῃ λεπτομερεστέρας καὶ ἀκριβεστέρας πληροφορίας ἐφ' ὧν νὰ βασισθῇ, ἂν οἱ Γερμανοὶ σοφοὶ δὲν φοβηθῶσι νὰ ῥιψοκινδυνεύσωσιν εἰς τὸ τρομερὸν ἐκεῖνο γήπεδον, ὅπερ, κατὰ τὰς μέχρι τοῦδε γενομένας ἐκθέσεις, λέγεται ἐστρωμένον μὲ τὰ ὀστᾶ τῶν περιέργων ὅσοι ἐλθόντες ἐνταῦθα εὗρον θάνατον.

Ἡ περιγραφὴ τῶν φυτῶν καὶ ἀνθέων τῆς Ἰαβανικῆς ταύτης ἀκτῆς, ἅτινα κατὰ τὰς ὁμοφώνους τῶν συγχρόνων φυσικῶν μαρτυρίας χρεωστοῦσι γενικῶς τὴν ὕπαρξίν των εἰς τὰς ἡφαιστείους ἐκρήξεις, διότι αἱ θερμαὶ καὶ ὑγραὶ αὐτῶν ἀναθυμιάσεις, τὰ ἀέρια, τὸ θεῖον καὶ ὁ ἄσβεστος ζωογονοῦσι τόσον θαυμασίως τὴν ὕπαρξιν αὐτῶν, προσφέρει πολλὰ ἐπιστημονικὰ θέλγητρα, ὥστε νὰ μὴ περιορισθῇ εἰς τὸ νὰ χρησιμεύσῃ ἁπλῶς ὡς ἀντικείμενον μερικῶν παρατηρήσεων, ὡς μέχρι τοῦδε ἐγένετο· ἂς ἀφήσωμεν κατὰ μέρος τοὺς κοκκοφοίνικας καὶ τὰ πυκνὰ ἐκεῖνα πρωτογόνα δάση ἅτινα κατακαλύπτοντα περικλείουσι τρόπον τινὰ, τὰ ὄρη, καὶ τῶν ὁποίων τὰ πελώρια δένδρα ὑψοῦνται κατὰ ἑκατοντάδας ποδῶν· ἂς μὴν ἀναφέρωμέν τι περὶ τοῦ περιφήμου *βουχὸν-οὐπάς*, δένδρου τοῦ ὁποίου ὁ χυμὸς εἶνε σφοδρότατον δηλητήριον, μήτε περὶ τῶν τεραστίων ἰνδοκαλάμων, ὀγκωδῶν ὡς τὰ δένδρα ἅτινα χρησιμεύουσιν ἡμῖν ἐνταῦθα εἰς οἰκοδομήν. Πῶς νὰ παραβλέψωμεν ὅμως τὴν ἄγρωστιν ἐκείνην, ἥτις ἀποβαίνει εἰς Ἰάβαν χαμόδενδρον, ἢ τὰ παράσιτα φυτὰ τὰ ὁποῖα συσφίγγουσι καὶ καταπνίγουσι τὰ μεγάλα δένδρα, καὶ φθάνοντα ἕως τὰς κορυφὰς αὐτῶν ζητοῦσι διακλαδιζόμενα ἐπ' ἄπειρον νὰ ὁρμήσωσι καὶ νὰ φθάσωσιν ἄλλα τοῦ δάσους δένδρα, περιελισσόμενα πολυπλόκως εἰς τοὺς γιγαντιαίους αὐτῶν κορμοὺς καὶ κλάδους ὡς ὄφεις πελώριοι; Τί δὲ περὶ τοῦ εἴδους ἐκείνου τῶν πτερίδων, τοῦ φυτοῦ τούτου τὸ ὁποῖον, ἐν ᾧ εἰς τὸ ἡμέτερον ἡμισφαίριον μόλις χθαμαλῶς ἕρπει, ἐκεῖ ἀποκτᾷ ἕως ὀγδοήκοντα ποδῶν ὕψος! περὶ τῶν κολοσσιαίων τέλος πάντων ἑπταπόδων βρύων ἅτινα παρέχουσιν εἰς τὴν φυτικὴν ὕπαρξιν τῶν τροπικῶν χαρακτῆρα πάντη ὑπερβάλλοντα καὶ θαυμάσιον δι' ἡμᾶς, οἵτινες εἴμεθα συνειθισμένοι μόλις καὶ μετὰ βίας νὰ βλέπωμεν καὶ τὰς παραμικροτέρας τῶν παραδόξων τούτων ὡραιοτήτων διὰ μέσου ὑελίνου κώδωνος καὶ ἐντὸς τῶν θερμοτέρων φυτοκομείων; δι' ἡμᾶς, οἵτινες δὲν δυνάμεθα νὰ ἀντιληφθῶμεν τὴν μεγάλην κασουαρίναν (filaos) μὲ φύλλα ἐξ ἱππούριδος, σκιερὰν εἰς τρόπον ὥστε νὰ παρέξῃ σκιὰν δροσερωτάτην καὶ εἰς 63 βαθμοὺς θερμότητος τοῦ ἡλίου, εἰμὴ συγκρίνοντες αὐτὴν μὲ τὰς γιγαντιαίας καστανέας τοῦ κήπου τοῦ Κεραμικοῦ;

Ἡ ἱστορία πρὸ πάντων τοῦ τόπου κατὰ τοὺς πρώτους αὐτῆς χρόνους δεῖται ἐπεξεργασίας καὶ πόνων πολλῶν. Ὁ ἰσλαμισμὸς ὅστις ἀπὸ τοῦ ΙΕ' αἰῶνος εἰσήχθη ἐνταῦθα, δὲν ἐξήλειψε τὸ Βραχμάνειον θρήσκευμα, τὴν ἀρχικὴν ἐκείνην θρησκείαν ἣν ἡ Ἰαβανικὴ ἱστορία ἀποδεικνύει καταβᾶσαν ἀπὸ τοῦ Βισνοῦ, ὥστε καὶ μέχρι τῆς σήμερον εἴς τινα μέρη τῆς νήσου, ἐντὸς τῶν ὀρέων *Τάγκάρ* καὶ παρὰ τοῖς ὑπηκόοις τῶν δύο ἀνεξαρτήτων κυριάρχων τῆς *Ζοκζακάρτης* καὶ τῆς *Σουρακάρτης*, ἡ λατρεία τοῦ Κρίσνα, τῆς ὀγδόης ταύτης ἐνσαρκώσεως τοῦ Βισνοῦ, ἀκμάζει. Ἡ ἐξέτασις τῶν μᾶλλον ἐξευγενισμένων λαῶν τῆς νήσου, παρέχει λεπτομερεστέρας πληροφορίας περὶ τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων αὐτῶν, καὶ τῶν ἑορτῶν καὶ χορῶν των. Σώζονται εἰσέτι ἀμφιβολίαι περὶ τοῦ ἀρχαιοτάτου ἢ πρωΐμου αὐτῶν ἐξευγενισμοῦ, αἵτινες, ὡς ἐλπίζομεν

(*) Γνωστὸν ὅτι τὸ πέμπτον μέρος τοῦ κόσμου, ἡ Ὠκεανία ἡ Νέα Ὁλλανδία, διαιρεῖται γεωγραφικῶς εἰς τρία διακεκριμένα μέρη, τὴν Μεσημβρινὴν Ἀσίαν ἢ Νοτασίαν, τὴν Αὐστραλίαν καὶ τὴν Πολυνησίαν, οἱ κάτοικοι τῶν ὁποίων ἀνάγονται γενικῶς εἰς δύο φυλὰς, τὴν Μαλαϊκὴν καὶ τὴν Αἰθιοπικήν.

Ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς Νοτασίας περιλαμβάνεται τὸ μεταξὺ Ἀσίας καὶ Νέας Ὁλλανδίας ἐκτεινόμενον ἀρχιπέλαγος περιλαμβάνον πλεῖστα ὅσα συμπλέγματα νήσων, ὧν κυριώτερα εἶνε τὸ τῶν νήσων τῆς Σόνδας, τῶν Μαλούκων ἢ Κινναμοφόρων νήσων καὶ τῶν Φιλιππίνων, ἀπαρτιζόμενα ἐκ τρισχιλίων περίπου νήσων κατοικουμένων ὑπὸ 15 ὡς ἔγγιστα ἑκατομμυρίων λαῶν τῆς Μαλαίας πρὸ πάντων φυλῆς, ἐκτὸς τῶν εἰς τὰ μεσόγεια διατριβόντων ἰθαγενῶν καὶ τῶν εἰς τὰς παραλίας ἀποκατεστημένων Εὐρωπαίων. Ἐπικρατοῦσα ἐνταῦθα θρησκεία εἶνε ἡ μωαμεθανικὴ, πεποικιλμένη διὰ τὰς παχυλοτέρας δεισιδαιμονίας, εἰσαχθεῖσα ὑπὸ τῶν Ἀράβων κατὰ τὸν ιγ' καὶ ιδ' αἰῶνα· οἱ δ' ἀπολίτευτοι εἰσέτι λαοὶ πρεσβεύουσι κτηνωδέστατον πολυθεϊσμόν· ὑπόκεινται δὲ πάντες εἰς ἰθαγενεῖς ἡγεμόνας λεγομένους Σουλτάνους, καὶ διοικοῦντας δεσποτικώτατα. Κατὰ τὸν ις' αἰῶνα πολλὰ μέρη κατεκτήθησαν ὑπὸ τῶν Πορτογάλλων καὶ Ἱσπανῶν, καὶ μεταγενέστερον ὑπὸ τῶν Ὁλλανδῶν, εἰσαγαγόντων ἐν μέρει τὸν εὐρωπαϊκὸν πολιτισμόν· οὗτοι κατεξουσιάσαντες τῶν πλείστων τῆς Νοτασίας νήσων, καρποῦνται θησαυρῶν ἀνεξαντλήτων, οὐ μόνον ἐκ τῶν βαρυτίμων προϊόντων τοῦ τόπου, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ σημαντικοῦ ἐμπορίου ὅπερ αἱ νῆσοι αὗται ἔχουσι μετὰ τῆς Σινικῆς Αὐτοκρατορίας.

Αἱ νῆσοι λοιπὸν τῆς Σόνδας εἶνε τρεῖς· ἡ Σουμάτρα, ἡ Ἰάβα καὶ ἡ Βόρνεως, ὧν ἡ μᾶλλον εὐφορωτάτη καὶ μία τῶν ἐπὶ πλεῖστον κατῳκημένων νήσων τῆς Ὠκεανίας εἶνε ἡ Ἰάβα (πληθ. 8 ἑκατομ.) εὐφοροῦσα ὅλα τὰ τῆς Ἰνδικῆς προϊόντα· ὑπόκειται δὲ ὁλοκλήρως σχεδὸν ἀμέσως ἢ ἐμμέσως εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Ὁλλανδῶν, καὶ ἔχει πολλὰς πόλεις χρησιμευούσας ὡς κέντρον τοῦ ἐμπορίου τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ Ὁλλανδικῶν καταστημάτων μὲ τὰς Ἰνδίας, τὴν Σινικὴν καὶ τὴν Ἰαπωνίαν.

εἰς τὰς συντόνους παρατηρήσεις τῶν σοφῶν τῆς Νοβάρρας, θέλουσιν ἐκλείψει προσλαβοῦσαι ἀκριβέστερον ὁρισμόν. Ἡ πλεῖστα τῶν ἐρειπίων τῶν καλυπτόντων τὴν ἐπαρχίαν *Ματαρέμ*, ἅτινα ὅλα σχεδὸν εἶναι λείψανα ἰνδικῶν ναῶν, μόλις μέχρι τοῦδε παρετηρήθησαν· τὰ λείψανα τῆς ἀρχαίας *Μαζαπαχίτης*, θεμελιωθείσης πρὸ ἀμνημονεύτων χρόνων ὑπὸ τοῦ *Σεβέλο-Χόλο*, προελθόντος ἐξ Ἰνδιῶν, καὶ ἅτινα διεγείρουσιν εἰσέτι τὸν θαυμασμόν, κεῖνται σποράδην κεκαλυμμένα ὑπὸ δένδρων, θάμνων, καὶ βρύων, καὶ ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ ἐξαφανίζονται καταχωνόμενα· ὥστε ὁποῖα θαυμάσια θέλομεν μάθει ἐξ ἀνασκαφῶν καλῶς γενομένων!

Ἀρά γε οἱ ἐπιστήμονες τῆς φρεγάτας Νοβάρρας θέλουσι περιορισθῆ εἰς τὸ νὰ συλλέξωσι μόνον ῥαψῳδίας, μύθους καὶ συναξάρια, μὴ ἐμβαθύνοντες εἰς σπουδαιότερα; Ἰδοὺ τί μᾶς ἐνδιαφέρει· ὅτι παρ. χάριν· ὁ Κρίσνας, ὅστις φαίνεται ὅτι εἶνε ἡ κατ' ἐξοχὴν Ἰκβανικὴ θεότης, ἠγαπήθη ἕνεκα τῆς ὡραιότητός του ὑπὸ 16,800 γυναικῶν, ὡς λέγουσιν οἱ χρανογράφοι, τοῦτο εἶνε σπάνιον καὶ περίεργον διὰ νὰ τὸ γνωρίζωμεν· ὅτι κατὰ τὸν θάνατόν του τυχαίως σύμβάντα ἤρχησεν ὁ μαῦρος αἰών, τοῦτο εἶνε ἐπίσης ἐνδιαφέρον· ἀλλ' ἀντὶ τῶν λεπτομερειῶν τῆς ὀγδόης ἐνσαρκώσεως τοῦ Βισνοῦ, προτιμῶμεν τὴν ἱστορίαν τοῦ μεγάλου τούτου κράτους, ὅπερ κατασκαφὲν καὶ ἀνατραπὲν ἐξ ἀρχῆς τῆς συστάσεώς του ἐκ θεμελίων γεωλογικῶς, εἶναι σήμερον ἰσχυρὰ Ὁλλανδικὴ ἀποικία.

Ἐν τούτοις λεπτομέρειαί τινες πρόσφατοι περὶ τῶν κατοίκων τῶν προσαρκτίων μερῶν τῆς νήσου κατὰ τὰ περίχωρα τῆς *Σουραβάγης*, ἀνηκούσης εἰς τὴν ἐπαρχίαν *Κεδίρης*, καὶ περὶ τῶν ἐνεστώτων ἠθῶν τῶν αὐτοχθόνων, δὲν ἤργησαν νὰ καταφθάσωσι, διαφωτίζουσαι ἀρκούντως τὴν ἠθικὴν τοῦ τόπου κατάστασιν· ἡμίγυμνοι, ὡς ὅλοι τῶν μερῶν τούτων οἱ λαοί, κατοικοῦσι συνήθως ὑπὸ εἴδος σκηνῶν, κατεσκευασμένων ὑπὸ ἰνδοκαλάμου καὶ κεκαλυμμένων ἀπὸ ἄχυρα ἢ ἀπὸ φύλλα κοκκοφοινίκων· ὡς ἐκ τῆς εὐκολίας τῆς κατασκευῆς των, πολλαπλασιάζονται ὑπὲρ τὴν δέουσαν ἀναλογίαν τοῦ πληθυσμοῦ μιᾶς συνοικίας, ὥστε, κατὰ τὴν ἐποχὴν πρὸ πάντων καθ' ἣν πνέουσιν οἱ ξηροὶ ἐτησίαι ἄνεμοι, βλέπει τις κατασκευαζομένας εὐρυχώρους σκηνάς, προωρισμένας ἵνα σκιάσωσιν ἀριθμόν τινα ἀτόμων· ἅμα δὲ τελειωθείσης τῆς κατασκευῆς καὶ πληρωθείσης τῆς σκηνῆς, αὐτοσχεδιάζεται ὀρχήστρα, καὶ τρεῖς ἢ τέσσαρες γυναῖκες παρελθοῦσαι εἰς τὸ μέσον χορεύουσιν ἠχούσης θορυβώδους μουσικῆς ἀμφωνίας, συνοδευμένης καὶ ὑπὸ τῆς φωνῆς τῶν παρακαθημένων γυναικῶν. Αἱ γυναῖκες αὗται αἵτινες δὲν φοβοῦνται ἐκθετόμεναι οὕτως ἐπὶ σκηνῆς καλοῦνται *Ῥογκῖναι*, ὁ δὲ χορός των, ὅστις ἐκτελεῖται διὰ τῆς συνεχοῦς κινήσεως ὅλων τῶν μελῶν τοῦ σώματος, *ταντάν*.

Οὐδὲν περιεργότερον τοῦ βλέπειν τὰς ἰθαγενεῖς ταύτας μαύρας μὲ τὰς ἀλλοκότους στολάς των καὶ μὲ διαφόρους χρωματισμοὺς τοῦ προσώπου καὶ τὴν ῥίνα κεκοσμημένην ἑκατέρωθεν ὑπὸ κρίκων ὡς καὶ τὰ ὦτα, χορευούσας μεταξὺ τόσου πλήθους ἡμιγύμνων, συνοδευόντων τὸν χορὸν μὲ ἀλλόκοτα σχήματα καὶ μὲ παραδόξους ἐπευφημίας. Ἡ μουσικὴ τῆς ἀπωτάτης ταύτης ὑπερωκεανείου χώρας συνίσταται συνήθως ἀπὸ τριῶν εἰδῶν ὄργανα, ὧν τὸ μὲν παρεμφερές ἐστι πρὸς τὸ ἡμέτερον βιολίον, τὸ δὲ πρὸς τύμπανον κρουόμενον ἑκατέρωθεν διὰ τῆς χειρός, καὶ τὸ τρίτον εἶνε εἶδος μεγάλης κιθάρας σχήματος καὶ κατασκευῆς ἀλλοκότου.

Ἕτερος χορὸς συμβολικὸς συγκροτεῖται ἐπίσης τὴν ἐπέτειον ἡμέραν καθ' ἣν ὁ υἱὸς τοῦ *Βασσουδέβα* καὶ τῆς ὡραίας *Δεβάκης* ὑπεξέφυγε τὴν σκληρότητα τοῦ θείου του *Κανσά*, ἐκ τῆς ἐνσαρκώσεως τοῦ Σίβα. Ἐνταῦθα οἱ χορευταὶ εἶνε ἄνδρες ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον παραδόξως ἐνδεδυμένοι, χορεύοντες χορὸν μυστηριώδη.

Ι. Μ. ΤΑΠΠΑΡΧΗΣ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

—ooo—

Βυζαντιναὶ Μελέται. Περὶ πηγῶν νεοελληνικῆς ἐθνότητος ἀπὸ Η' μέχρι Γ' ἑκατονταετηρίδος μ. Χ. ὑπὸ Σ. Ζαμπέλιου. Ἐν Ἀθήναις 1858 (*).

Τὰ μάλιστα εὐχάριστος καὶ τῆς ἐπιδοκιμασίας τῆς πεφωτισμένης Εὐρώπης ἀξία εἶναι ἡ πρό τινος χρόνου παρὰ τοῖς Ἕλλησι φιλολόγοις ἀρξαμένη ἐμβριθὴς καὶ σύντονος σπουδὴ τῆς Βυζαντινῆς ἱστορίας, καὶ ἡ προσπάθεια αὐτῶν ὅπως διασκεδάσωσι τὸ σκότος, ὅπερ καὶ ἐν συνόλῳ καὶ κατὰ μέρος ὑπάρχει ἐν αὐτῇ, καὶ τὰς τύχας τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ἐπὶ τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ἐπισκιάζει, καὶ ὅπως ἀνεύρωσι τὴν ἐσωτερικὴν ἀλληλουχίαν μεταξὺ τῶν ἀρχαίων καὶ νέων Ἑλληνικῶν λαῶν. Ἡ ἀλληλουχία αὕτη καταφαίνεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν χρόνων διὰ τῆς ἑνότητος τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἥτις ἐνυπάρχει ἔν τε τῷ βίῳ αὐτῶν καθ' ὅλας τὰς περιόδους τῆς ἱστορίας καὶ ἐν τῇ γλώσσῃ, εἰ καὶ πλεῖσται ἐξωτερικαὶ μεταβολαὶ, καὶ ἐσωτερικαὶ διαιρέσεις καὶ συγχωνεύσεις ἔλαβον χώραν μεταξὺ τῶν πεπαιδευμένων τῆς νέας Ἑλλάδος, οἵτινες ἰδίως ἀσχολοῦνται μετὰ τῆς ἱστορίας αὐτῆς κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας ἀνήκει ἐκτὸς τοῦ ἐν Ἀθήναις Καθηγητοῦ Κ. Κωνστ. Παπαρρηγοπούλου, περὶ τῶν « ἱστορικῶν πραγματειῶν » τοῦ ὁποίου (ἐν τῷ ἀριθμ. 25 σελ. 360 τοῦ ἔτους 1859) εἴπομέν τινα, καὶ ὁ συγγραφεὺς τῶν ἀναγγελλομένων Βυζαντινῶν Μελετῶν Σπυρ. Ζαμπέλιος, γνωστὸς ἤδη διὰ τῆς « ἱστορικῆς μελέτης περὶ Νεοελληνικοῦ Ἑλληνισμοῦ » ἣν ἐν Κερκύρᾳ ἐν ἔτει 1857 ἐξέδωκε μετὰ νέας καὶ λόγου ἀξίας συλλογῆς νεοελληνικῶν ᾀσμάτων. Αἱ Βυζαντιναὶ Μελέται ἀντικείμενον ἔχουσαι τὸν μεσαιωνικὸν Ἑλληνισμὸν πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν ὡς συνέχεια τῆς « ἱστορικῆς μελέτης, » ἰδίως ὅμως περιορίζονται εἰς τὴν ἐξιστόρησιν τῆς ἀναπτύξεως τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ κατὰ τὸν Η', Θ' καὶ Γ' αἰῶνα, εἰ καὶ ὁ συγγραφεὺς πρὸς ἀπόδειξιν τῶν ἀρχῶν τοῦ Νεοελληνισμοῦ ἐν τῷ βίῳ καὶ τῇ γλώσσῃ τοῦ λαοῦ, ἄρχεται τῶν ἐρευνῶν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ἱστορίας τῆς Μακεδονίας κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα π. Χ, εἶτα δὲ καταδεικνύων τὴν μετέπειτα ἀνάπτυξιν αὐτοῦ ἐπὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ μεγάλου καὶ τὴν ἐπιῤῥοὴν ἣν οὗτος ἐξήσκησε, προβαίνει μέχρι τῆς ἐποχῆς τῆς Ῥωμαϊκῆς κυριαρχίας, καὶ τῶν πρώτων αἰώνων μετὰ τὴν παραδοχὴν τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Ἑλληνικῆς Ὀρθοδοξίας. Ὁ συγγραφεὺς ἀναπτύσσει καθ' ἑκάστην τῶν ἐποχῶν, καὶ ἰδίως μάλιστα κατὰ τὴν τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας ἀπὸ τοῦ Η'—Θ' αἰῶνος, τὰς διαφόρους φάσεις τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τὰ κυριώτερα στοιχεῖα τῆς Βυζαντινῆς κοινωνίας καὶ πολιτείας, ἐν αὐταῖς δὲ ἀνευρίσκει τὴν πολλαχῶς τὸ παρελθὸν μεταμορφώσασαν καὶ ἀπανταχοῦ ἔν τε τῷ πολιτικῷ βίῳ τοῦ λαοῦ καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ἐν τῇ ἐπιστημονικῇ μαθήσει καὶ τῇ γλώσσῃ ἐνυπάρχουσαν θεμελιώδη πολιτικὴν ἐκκλησιαστικὴν καὶ ἱστορικὴν ἑνότητα τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Μετὰ πλείστης πολυμαθείας, ὀξυνοίας καὶ ποιητικῆς λεπτότητος, ἐνίοτε πρὸς ἰδεολογίαν ἀπῤῥεπούσης, παρακολουθεῖ ὁ συγγραφεὺς τὰ ἴχνη τοῦ Ἑλληνισμοῦ κατὰ τοὺς σκοτεινοὺς ἐκείνους τῆς Βυζαντινῆς ἱστορίας αἰῶνας, καὶ τὸν χαρακτῆρα διαγράφει καθ' ὅλας τὰς ἀνωτέρω ἐπόψεις, καθ' ἃς ποτὲ μὲν ζωηρότερον ποτὲ δὲ ἀσθενέστερον καταφαίνεται. Οὐδόλως δὲ φροντίζει, ὀρθῶς ποιῶν, ὅπως τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐρευνῶν αὐτοῦ καὶ συμπερασμάτων συνάδῃ πρὸς τὰς μέχρι τοῦδε ἀτελεῖς καὶ ἀντιθέτους πληροφορίας, καὶ δυσμενεῖς κρίσεις τῶν ἱστοριογράφων· δι' ὃ καὶ ἐὰν ὁ ἀμερολήπτως ἐρευνῶν δὲν δύναται ν' ἀποδεχθῇ τὴν γνώμην του, καὶ τινας τῶν δοξασιῶν καὶ ἀπεικονίσεων τοῦ συγγραφέως στερουμένας ἱστορικῆς ἀληθείας καὶ βεβαιότητος, εὑρίσκονται ὅμως πλεῖσται ὅσαι πληροφορίαι πρὸς ἐκτίμησιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐν τῷ παρελθόντι, καὶ αἱ πλέον ὑγιεῖς διδασκαλίαι καὶ νοῦεις καθόσον ἀφορᾷ τὸ παρὸν καὶ μέλλον τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἐκ τῶν ἐρευνῶν τούτων καὶ συμπερασμάτων τοῦ συγγραφέως δύνανται πολλαχῶς οἱ ἐπιστήμονες τῆς ἑσπερίας Εὐρώπης νὰ διδαχθῶσι, καὶ τοι ἐνίοτε ἕνεκα σπουδαίων λόγων δυσκόλως δυνάμενοι ν' ἀποδεχθῶσί τινας τῶν ἐπόψεων αὐτοῦ, καὶ ἑπομένως νὰ πιστεύσωσιν ὅτι ὑπῆρχεν ἀδιάκοπος πνευματικὴ σχέσις τῶν νέων μετὰ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων.

Ἡ σχέσις αὕτη ἀφορᾷ ἰδίως ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν πνευματικὴν μόρφωσιν καὶ μάθησιν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ἥτις καί τοι ἀτελὴς καὶ πολλαχῶς κατατμιζομένη καὶ ἐντὸς στενοῦ περιορισθεῖσα κύκλου, διετηρήθη ὅμως πάντοτε ἐν τῷ Ἑλληνικῷ λαῷ καὶ κατ' αὐτοὺς τοὺς χρόνους τῶν Βυζαντινῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς βαθμὸν πολὺ ἀνώτερον τὴν γλῶσσαν, ἥτις διεσώθη παρ' αὐτῷ καθ' ὅλην αὐτῆς τὴν ἔκτασιν. Αὕτη ἂν καὶ πολλάκις παρεδέχθη ξενισμοὺς καὶ δι' ἐπιῤῥοῆς πολλῶν συμβεβηκότων ἀπώλεσε τὴν ἀρχαϊκὴν αὐτῆς καλλονὴν καὶ πλουσιότητα, παρέχει ὅμως ἀναμφίλεκτα τεκμήρια τῆς ἑνότητος τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ κατὰ τὸν μεσαιῶνα καὶ ἐν τῇ παρούσῃ ἐποχῇ μετὰ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ἀρκεῖ μόνον νὰ ὑπερνικήσῃ τις προλήψεις τινάς, καὶ ν' ἀναγνωρίσῃ ἀμερολήπτως μὲν μετά τινος ὅμως ἐπιφυλάξεως τὸ παρὰ πᾶσιν ὁμολογούμενον.

Ὁ ἄνευ μίσους, ἀδίκου προλήψεως καὶ οἱουδήποτε ἐχθρικοῦ σκοποῦ, εἰ καὶ ἐπιπολαίως μόνον, τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους κατὰ τὸν μεσαιῶνα καὶ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους ἐνασχοληθεὶς καὶ ἐκ περιστάσεως τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ σπουδάσας, θέλει πεισθῆ καὶ ἐξ ἀνάγκης ὁμολογήσει ὅτι ἄμεσος καὶ συνεχὴς ὑπάρχει σχέσις τῶν νέων μετὰ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, καὶ ὅτι αὕτη διεσώθη καὶ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῆς καταστροφῆς τῆς πολιτικῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος ἐν τῇ ἀρχαιότητι καὶ κατὰ τὸν μεσαιῶνα. Ἡ πεποίθησις αὕτη οὐδόλως δύναται νὰ κλονηθῇ ἐκ τοῦ ὅτι ὁ δεσμὸς οὗτος τῆς συναφείας δὲν καταδεικνύεται πάντοτε μετὰ τῆς αὐτῆς βεβαιότητος καὶ ἀκριβείας, ἀλλὰ τοὐναντίον ἐνίοτε εἶναι δυσεύρετος, καὶ ἡ συνάφεια αὐτὴ οὐ μόνον διακόπτεται κατ' ἐπιφάνειαν ἀλλὰ καὶ μόλις νοητὴ καθίσταται. Ἐπίσης ἡ πιθανὴ ἐπιῤῥοὴ ἦν, ὡς μαρτυρεῖ μετὰ βεβαιότητος ἡ ἱστορία, ἔσχον παρελθόντα τινὰ συμβεβηκότα ἐπὶ τῆς φυσικῆς καταγωγῆς τοῦ νεοελληνικοῦ λαοῦ καὶ τῆς οὐχὶ λίαν καθαρᾶς διασωθείσης ἐθνικότητός του, δὲν δύναται νὰ ἐμπνεύσῃ διστάγμους περὶ τῆς φυσικῆς συναφείας αὐτῶν μετὰ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, καθόσον μάλιστα ὑπάρχουσιν ἀφ' ἑτέρου ἀναμφίλεκτοι μαρτυρίαι, αἵτινες τὴν συνάφειαν ἐκείνην ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀναμφίβολον καθίστησιν. Οἱ φιλόλογοι τῆς νέας Ἑλλάδος ἀσχολοῦνται πρό τινος χρόνου μετὰ σπουδῆς ὅπως διαφωτίσωσι καὶ ἀποδείξωσι τὸν πνευματικὸν καὶ ἐθνικὸν δεσμόν, ὅστις συνδέει τοὺς ἀρχαίους μετὰ τῶν νέων Ἑλλήνων, καὶ ἰδίως μάλιστα ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας. Μεταξὺ τῶν ἱστορικῶν δοκιμίων τοῦ εἴδους τούτου ἀνήκει καὶ τὸ προκείμενον ἔργον τοῦ

(*) Τὴν ἔκδοσιν τοῦ συγγράμματος τούτου ἀναγγείλαντες ἐν τῷ φυλλαδίῳ τῆς 15 Ἰουλίου 1858, εἴπομεν ὅτι « περὶ τοῦ σπουδαίου τούτου πονήματος προτιθέμεθα νὰ ἀριθμήσωμεν ἄλλοτε ἐν ἐκτάσει. » Ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ ἀλλεπάλληλοι ἀναλαβόντες τὴν ἀνάλυσιν αὐτοῦ δύο ἐκ τῶν ἡμετέρων συνεργατῶν δὲν ἔφερον εἰς πέρας τὸ ἔργον διὰ παρεμπεσόντα ἐμπόδια δοκεῖ τὰ πρὸς τὸ σύγγραμμα, ἐκδίδομεν σήμερον τὰς περὶ αὐτοῦ κρίσεις σοφῶν Γερμανῶν, μεῖζον μάλιστα ἔχουσας τὸ κῦρος. Περιττὸν δὲ νὰ εἴπωμεν ὅτι τῆς ἐπιδοκιμασίας τῶν ξένων ἠξιώθησαν καὶ τὰ λοιπὰ συγγράμματα τοῦ Κ. Ζαμπελίου. Ξ. ΠΑΝΔ.

Ἕλληνος Ζαμπελίου, διακρινόμενον διὰ τοῦ ἐν αὐτῷ ἐπιστημονικοῦ πνεύματος τῆς πολυμαθείας, τοῦ βάθους τῶν ἐρευνῶν καὶ τῆς ἀγχινοίας. Ἐν ταῖς Βυζαντιναῖς Μελέταις καταγίνεται ὁ συγγραφεὺς πρὸ πάντων εἰς τὴν ἔρευναν τῶν στοιχείων τῆς ἑλληνικῆς ἐθνικότητος κατὰ τὴν ΙΓ΄, Θ΄ καὶ Ι΄ ἑκατονταετηρίδα, καὶ εἰς τὴν ἱστορικὴν ἐξακρίβωσιν τῆς ἀναπτύξεως αὐτῆς πολιτικῶς, θρησκευτικῶς καὶ φιλολογικῶς. Ὅπως δὲ ἀσφαλέστερον προβῇ εἰς τὰς ἐρεύνας αὐτοῦ περὶ τῆς ἐθνικότητος ταύτης, δὲν περιορίζεται ἐντὸς τοῦ ῥηθέντος χρονικοῦ διαστήματος, ἀλλὰ προβαίνει μέχρι τοῦ Ε΄ π. Χ. αἰῶνος. Δι' ὃ τὸ ἔργον αὐτοῦ περιέχει πολυτιμοτάτας πληροφορίας περὶ τοῦ πολιτικοῦ,ἐκκλησιαστικοῦ καὶ φιλολογικοῦ βίου τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, καὶ ἰδίως περὶ τῆς γλώσσης αὐτοῦ, πληροφορίας δυναμένας νὰ χρησιμεύσωσι πρὸς σύνταξιν γενικῆς ἱστορίας τοῦ Ἑλληνισμοῦ, καὶ κατὰ τοσοῦτον μᾶλλον ἐνδιαφερούσας καὶ πολυτίμους, καθόσον οὐχὶ μόνον περὶ τοῦ παρελθόντος διδάσκουσιν ἡμᾶς, ἀλλὰ πολλάκις καὶ τὸ παρὸν διασαφηνίζουσι. Πρὸς τούτοις παρατηρητέον ὅτι ὁ συγγραφεὺς διὰ τῆς πραγματικῆς μεθόδου τῆς ἐρεύνης τῆς Βυζαντινῆς ἱστορίας ὑπὸ ὅλως ἐθνικὴν ἔποψιν ἣν ἐν γνώσει ἐξελέξατο καὶ ἐν ᾗ σταθερῶς διαμένει, τείνει ὅπως ἐμπνεύσῃ τῷ ἀναγνώστῃ μεῖζον καὶ ζωηρότερον ἐνδιαφέρον. Ἐντεῦθεν καταφαίνεται ὁ κύριος χαρακτὴρ, ὁ σκοπὸς καὶ ἡ ἀξία τοῦ προκειμένου ἔργου. Τῆς ἀξίας ταύτης δὲν στερεῖται καὶ ὅταν ὁ συγγραφεὺς ἕνεκα τῶν ἰδιαζουσῶν αὐτῷ Ἑλληνικῶν τάσεων ἃς συνεπῶς ἀναπτύσσει, ἐγκαταλείπει τὴν οὐδετερότητα, τὴν ψυχρὰν ἐκτίμησιν τῶν συμβεβηκότων, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ τὴν ἀτάραχον γαλήνην τῆς ἱστορικῆς κριτικῆς, καὶ παρασύρεται ὑπὸ τῆς φαντασίας αὐτοῦ καὶ τοῦ ἐθνικοῦ πατριωτισμοῦ εἰς παρακεκινδυνευμένους συνδυασμοὺς καὶ ἀπότολμα συμπεράσματα.

Εἶναι ἀδύνατον ἐνταῦθα, πρὸς ἀνάλυσιν τῶν δοξασιῶν τοῦ συγγραφέως καὶ ἀπόδειξιν αὐτῶν ἱστορικῶς καὶ φιλοσοφικῶς, νὰ προβῶμεν εἰς τὰ καθέκαστα καὶ νὰ ὑποδείξωμεν τὴν ἀλληλουχίαν τῶν ἰδεῶν ἣν ἀκολουθεῖ εἰς τὰ διάφορα κεφάλαια τῆς ἱστορίας αὐτοῦ,τῆς πολλαχοῦ ὑπερμέτρως καὶ κατὰ μίμησιν τῆς Βυζαντινῆς ῥητορικῆς φρασεολογίας παρεκτεινομένης. Εὐχόμεθα μόνον ὅπως τις εἰδήμων τοῦ ἀντικειμένου καὶ κάτοχος τῆς γλώσσης ἀποφασίσῃ τὴν εἰς Γερμανικὴν διάλεκτον μετὰ ἱστορικῆς κριτικῆς ἀκριβείας μετάφρασιν ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἐπεξεργασίαν τῶν Βυζαντινῶν Μελετῶν, ἀφοῦ ὅμως προηγουμένως ἐκκαθαρίσει δεόντως τὴν ἐν αὐτοῖς περιεχομένην ἄφθονον ὕλην. Ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις ἐξεταζόμεναι αἱ Βυζαντιναὶ Μελέται εἰσὶν ἄξιαι τοιαύτης ἐργασίας ἣν, ὡς πιστεύομεν, οἱ ἐπιστήμονες καὶ πεπαιδευμένοι θέλουσι κατὰ τὸ εἰκὸς ἐκτιμήσει, διότι ἐντεῦθεν θέλουσι διδαχθῆ πλεῖστα ὅσα γεγονότα, θέλουσιν ἐξηγήσει πολλὰ ἱστορικὰ συμβάντα, καὶ θέλουσιν ἀποβάλει οὐχὶ ὀλίγας ἀπάτας καὶ προλήψεις. Ἡ γλῶσσα τοῦ νεοελληνικοῦ πρωτοτύπου προσεγγίζουσα ὅσον ἔνεστι πρὸς τὴν ἀρχαίαν κλασικὴν, εἶναι καθαρὰ, ἀρθὴ, καὶ ἀνάλογος τοῦ ἐπιστημονικοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς ἀξίας τοῦ ἔργου.

Καθίδρυσις Πατριαρχείου ἐν Ῥωσσίᾳ ὑπὸ Σπ. Ζαμπελίου ἐν Ἀθήναις 1850.

Ὁ Ἕλλην φιλόλογος Σπ. Ζαμπέλιος ὅστις κατ' ἐξοχὴν ἐνασχολεῖται τῇ μεσαιωνικῇ ἱστορίᾳ τοῦ Βυζαντίου, καὶ συγχρόνως ἐπέστησε τὴν δέουσαν προσοχὴν ἐπὶ τῶν κυριωτέρων ἱστορικῶν καὶ φιλολογικῶν μνημείων τῶν Βυζαντινῶν χρόνων, ὡς τοῦτο μαρτυροῦσιν αἱ περὶ ὧν ἀνωτέρω ἐγένετο λόγος Βυζαντιναὶ Μελέται, ἐπεξειργάσθη ἐν τῷ προκειμένῳ συγγράμματι ἕτερον ἐπίσης σπουδαῖον ἀντικείμενον ἐκ τῆς ἱστορίας τῶν μεταγενεστέρων χρόνων τῆς Ἀνατολικῆς καὶ Ῥωσσικῆς ἐκκλησίας, ἐνδιατρίβων καὶ ἐνταῦθα ἰδίως εἰς τὸ φιλολογικὸν καὶ ἱστορικὸν μέρος. Τὸ σύγγραμμα τοῦτο περιέχει ἐν πρώτοις τὴν διήγησιν τῆς ἱδρύσεως τοῦ πατριαρχείου τῆς Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ἐν Μόσχᾳ τῆς Ῥωσσίας, εἰς ὃ ἐκλήθη δι' ἐκλογῆς ἐν ἔτει 1589 ὁ μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης μητροπολίτης τῆς πόλεως ταύτης Ἰώβ, καὶ ἐπισήμως ἐγκατεστάθη εἰς αὐτὸ παρὰ τοῦ πατριάρχου τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἱερεμία, καὶ δύω ἀρχιεπισκόπων Ἱεροθέου τοῦ Μονεμβασίας καὶ Ἀρσενίου τῆς Ἐλασσῶνος. Ὁ συγγραφεὺς ὁρμώμενος ἀπὸ εἰλικρινῶν καὶ δικαιολογημένων πολιτικῶν σκέψεων περὶ τῶν δύω ναυμαχιῶν ἐν Ναυπάκτῳ (1572) καὶ Ναβαρίνῳ (1827) αἵτινες παρέχουσιν ἀφορμὴν εἰς διαφόρους ὁμοίας ἐρεύνας καὶ ἐπικρίσεις τῆς ἀσυνεποῦς καὶ ψευδοῦς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς ἀπέναντι τῆς Τουρκίας καὶ τῶν χριστιανικῶν λαῶν, θεωρεῖ τὴν ἵδρυσιν τοῦ πατριαρχείου ἐκείνου ὡς ἀμέσως συνδεομένην μετὰ τῆς ἐν Ναυπάκτῳ ναυμαχίας, καὶ ἀσχολεῖται μετ' ἐπιστασίας εἰς τὴν περιγραφὴν τῆς καταστάσεως τοῦ Ῥωσσικοῦ καὶ Τουρκικοῦ κράτους, τὰς περὶ Ῥώσσων πληροφορίας ἀρυόμενος ἐν μέρει ἐκ τῆς νεωστὶ παρὰ τοῦ Ἕλληνος Κροκιδᾶ δημοσιευθείσης μεταφράσεως τῆς Ῥωσσικῆς ἱστορίας τοῦ Καραμσίνου (12 τομ. ἐν Ἀθήναις 1856—59). Τὴν διήγησιν τῆς ἱδρύσεως τοῦ πατριαρχείου ἐκείνου περαίνει ἐπισυνάπτων τὴν ἱστορίαν τῆς μετὰ ταῦτα τύχης τοῦ Ἰώβ καὶ τῆς πατριαρχείας αὐτοῦ. Ἐν τούτοις τὸ μεγαλήτερον καὶ σημαντικώτερον μέρος τοῦ συγγράμματος περιέχει φιλολογικὴν ὕλην. Ὑπάρχει δὲ ἐν αὐτῷ (σελ. 27—68) δημοσιευμένον καὶ ποίημα τοῦ μνησθέντος ἀρχιεπισκόπου Ἐλασσῶνος ποιηθὲν κατὰ τὴν προβίβασιν τοῦ μητροπολίτου Ἰώβ εἰς πατριάρχην Μόσχας, ἐπιγραφόμενον· α *Κόποι καὶ διατριβὴ τοῦ ταπεινοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀρσενίου. Γράφει καὶ ἐὰν προβίβασιν τοῦ πατριάρχου Μοσχοβίας* » εἰς γλῶσσαν νεοελληνικὴν, καίτοι τότε συνήθως ἐν χρήσει οὔσης τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς, καὶ εἰς στίχους πολιτικούς. Ὁ ποιητὴς ἐπαινεῖ τὰ μέγιστα τὴν ὀρθοδοξίαν τῶν Ῥώσσων καὶ τὴν μέριμναν τῆς Ῥωσσικῆς αὐλῆς ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, καὶ τὸ ποίημα τοῦτο δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς πρόδρομος τοῦ παρ' ἅπασι τοῖς Ἕλλησι γνωστοῦ Ἀγαθαγγέλου, τοῦ διακόσια ἔτη μετὰ ταῦτα εἰς καθαρωτέραν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν συνταχθέντος. Ἐπειδὴ δὲ τὸ πρωτότυπον ἠφανίσθη ἢ τοὐλάχιστον εἶναι ἄγνωστον ποῦ εὑρίσκεται, ὁ ἐκδότης ἐδημοσίευσε τὸ παρὸν κείμενον ἐκ τοῦ ἐν τῇ Β. Βιβλιοθήκῃ τοῦ Ταυρίνου διασωθέντος ἀντιγράφου, τὸ ὁποῖον ὅμως περιέχει τὸ ποίημα τοῦτο οὐχὶ ὡς τοιοῦτο, ἀλλ' ἕνεκα ἀγνοίας τοῦ μέτρου εἰς πεζὸν λόγον.

Ἡ λατινικὴ αὐτοῦ μετάφρασις ἥτις ὑπάρχει ἐν τῇ συλλογῇ τῶν Codices manuscripti bibliothecae Taurinensis Athenaei (Taurini 1749) I, 433, ἐτυπώθη ἤδη πολλάκις, ἐπίσης καὶ ἡ γαλλικὴ αὐτοῦ μετάφρασις ἐδημοσιεύθη παρὰ τοῦ προσκλύτου τῆς Καθολικῆς ἐκκλησίας, τοῦ Ῥώσσου πρίγκηπος Α. Γαλίτζιν (Document relatif au patriarcat moscovite Paris 1857), οὐδέποτε ὅμως μέχρι τοῦδε ἐδημοσιεύθη τὸ Ἑλληνικὸν πρωτότυπον. Ἀναντιρρήτως ὅμως τὸ ποίημα τοῦτο καθ' ὅλας τὰς ἐπόψεις ἐξεταζόμενον ἔχει μεγίστην φιλολογικὴν ἀξίαν, οὐ μόνον διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν νεοελληνικὴν γλῶσσαν.

Κ. Ν. Κ.

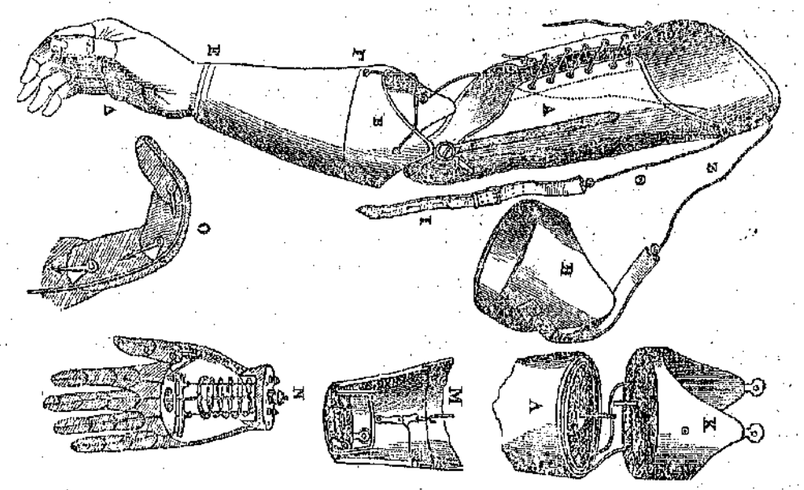

Βραχίων ἐπείσακτος.

ΒΡΑΧΙΩΝ ΕΠΕΙΣΑΚΤΟΣ.

—ooo—

Τὸ παρελθὸν ἔτος ἀπώλεσε τὸν βραχίονα αὐτοῦ ἐν Γαλλίᾳ ἐπίσημός τις μελοδραματικὸς ὑποκριτὴς, ὁ Ῥογῆρος, ἐνῷ ἐθήρευε· τὸ πυροβόλον ἀντὶ φασιανοῦ κατεκερμάτισε μέλος ἀνθρώπινον. Οἱ πολυάριθμοι τοῦ ὑποκριτοῦ θαυμασταὶ, φοβηθέντες τότε μὴ στερηθῇ τὸ θέατρον ἑνὸς τῶν ἱκανωτέρων αὐτοῦ ὀπαδῶν, κατέφυγον εἰς ἔμπειρον τεχνίτην, ὅστις κατεσκεύασε τὸν ἐπείσακτον βραχίονα, οὗτινος τὴν εἰκόνα παραθέτομεν ἐνταῦθα.

Ὁ πλαστὸς οὗτος βραχίων μιμεῖται ὅσον ἐνδέχεται φυσικῶς τὸν ἀληθῆ· χάριν δὲ τοῦ ἀναγνώστου προσθέτομεν καὶ τὴν ἐφεξῆς ἑρμηνείαν.

Τὸ στοιχ. Α, προσκολλᾶται εἰς τὸ ἀνώτερον μέρος τοῦ βραχίονος.

Τὸ Β, ἀναπληροῖ τὸ ἀπὸ τοῦ ἀγκῶνος καὶ κάτω.

Τὸ Γ, εὐκολύνει τὴν στροφήν.

Τὸ Δ, ἀναπληροῖ τὴν χεῖρα.

Τὸ Ε, διαλύει τὴν χεῖρα ἀπὸ τοῦ βραχίονος.

Τὸ Ζ, δεικνύει ταινίαν εὐκολύνουσαν τὸ λίγυσμα τοῦ βραχίονος.

Τὸ Η, προσκολλᾷ τὸν βραχίονα εἰς τὸν ὦμον.

Τὸ Θ, συνενοῦται μετὰ τοῦ Γ, καὶ ἀμφότερα εὐκολύνουσι τὸ ἄνοιγμα τῶν δακτύλων.

Τὸ Ι, εἶναι δεσμός.

Τὸ Κ, εἶναι τὸ ἀνώτατον μέρος τοῦ μετὰ τὸν ἀγκῶνα βραχίονος.

Τὸ Λ, τὸ κατώτατον μέρος αὐτοῦ.

Τὸ Μ, μηχανισμὸς τοῦ καρποῦ.

Τὸ Ν, ἐσωτερικὸς μηχανισμὸς τῆς χειρός.

Τὸ Ο, λίγυσμα ἑνὸς δακτύλου διὰ τοῦ μηχανισμοῦ.

ΠΡΟΚΑΤΑΚΛΥΣΜΑΙΑ ΖΩΑ.

—ooo—

Ὅλων τῶν ἐθνῶν αἱ μυθολογίαι παριστῶσι τὴν γῆν ὡς κατοικουμένην κατ' ἀρχὰς ὑπὸ γιγάντων τοὺς ὁποίους ἐξωλόθρευσε μέγας κατακλυσμός· εἶναι δὲ ἀξιοσημείωτον ὅτι ἡ μυθώδης αὕτη παράδοσις ἐπιστεύετο καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους. Ὁσάκις, ἕως περὶ τὰ μέσα τῆς ΙΒ' ἑκατονταετηρίδος, ἀνεκαλύπτοντο ὀστᾶ ὑπερτεροῦντα κατὰ τὸ μέγεθος τὰ τῶν σωζομένων ζώων, διεδίδετο ὅτι ἀνῆκον εἰς τοὺς γίγαντας καὶ τιτᾶνας, τῶν ὁποίων τὰ κατορθώματα ἐξύμνησαν οἱ ἀρχαῖοι ποιηταί· τινὰ μάλιστα ἀπεδόθησαν καὶ εἰς νεωτέρους γίγαντας. Ἐπὶ τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Λοδοβίκου τοῦ ΙΕ', τὸ 1613, εὑρέθησαν ἐν τῷ νομῷ τοῦ Δωφινὲ ὀστᾶ, ἐξ ὧν πολλὰ συνέτριψαν οἱ ἐργάται. Χειρουργός τις δὲ τὸ ὄνομα Μαζυριὲ, λαβὼν αὐτὰ διέδωκεν ὅτι τὰ κῦρεν ἐντὸς τάφου μῆκος ἔχοντος 30 ποδῶν, καὶ φέροντος ταύτην τὴν ἐπιγραφήν· Teutobochus rex· προσέθετε μάλιστα ὅτι κῦρε συγχρόνως καὶ ἀριθμόν τινα νομισμάτων τοῦ Μαρίου. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἀνακάλυψις αὕτη διεφημίσθη, περιῆλθε τὴν Γαλλίαν ὁ Μαζυριὲ δεικνύων τὰ ὀστᾶ καὶ χρηματολογῶν. Καὶ σημειωτέον ὅτι ἐφορολόγησε καὶ αὐτοὺς τοὺς Παρισίους.

Ἐπὶ δύο αἰῶνας καὶ ἐπέκεινα ἐπιστεύετο ὁ μῦθος οὗτος· πολλαὶ συζητήσεις ἐγένοντο μεταξὺ ἰατρῶν, καὶ μόλις τις ἐξ αὐτῶν διϊσχυρίσθη ὅτι τὰ ὀστᾶ δὲν ἀνῆκον εἰς ἄνθρωπον ἀλλὰ εἰς ἐλέφαντα.

Τὸ 1832 γενομένου γνωστοῦ ὅτι τὰ πολύκροτα ταῦτα ὀστᾶ ἐσώζοντο ἔτι ἐν Βουρδιγάλλοις, μετεφέρθησαν εἰς τὸ ἐν Παρισίοις μουσεῖον, ὅπου καὶ νῦν κεῖνται· σοφὰς δέ τις ὑπέβαλε τὸ 1835 ἔκθεσιν εἰς τὴν ἀκαδημίαν τῶν ἐπιστημῶν, δι' ἧς ἀπεδείκνυεν ὅτι οὔτε γίγαντος οὔτε ἐλέφαντος ἦσαν, ἀλλὰ μαστόδοντος.

Τὴν ΙΗ' ἑκατονταετηρίδα αἱ πλείους τῶν ἀπολιθώσεων ἀπεδίδοντο εἰσέτι εἰς τὸν κατακλυσμόν, τὰ δὲ ἀνακαλυπτόμενα ὀστᾶ ἐνομίζοντο ἀνθρώπων ἀπολεσθέντων ἕνεκα τοῦ κατακλυσμοῦ τούτου. Οὐ μόνον δὲ περὶ τὴν διάκρισιν τῶν ὀστῶν τῶν μαστοφόρων, ἀλλὰ καὶ περὶ τὴν τῶν ἑρπετῶν, ὡς φέρ' εἰπεῖν σαυρῶν καὶ σαλαμανδρῶν, ἠπατῶντο, καθόσον μάλιστα δὲν ἐπίστευον ὅτι ὑπῆρξαν ἑρπετὰ τόσῳ μεγάλα, ὡς ὁ Μεγαλόσσαυρος, παραδείγματος χάριν, τοῦ Κ. Ζυγομαλᾶ, οὗτινος τὸ ὁμοίωμα ἐδημοσιεύσαμεν ἐν τῷ 201 φυλλαδίῳ τῆς 1 Αὐγούστου 1859.

Ἐκ τῶν προκατακλυσμαίων ζώων ἦσαν καὶ ὁ Ἰχθυόσαυρος, ὁ Πλησιόσαυρος, καὶ ὁ Πτεροδάκτυλος, οὓς παριστᾶ ἡ παρατιθεμένη εἰκών, χαραχθεῖσα κατὰ τὸ πρωτότυπον σχέδιον τοῦ γνωστοτάτου γαιολόγου τῆς Ἀγγλίας de la Bèche.

Ὁ Ἰχθυόσαυρος ἔχει ῥύγχος δελφῖνος, ὀδόντας κροκοδείλου, κεφαλὴν καὶ στέρνα σαύρας, σπονδύλους ἰχθύος καὶ πόδας τέσσαρας. Διῃτᾶτο δὲ κυρίως ἐντὸς τῶν ὑδάτων καὶ ἔπλεεν, ὡς καὶ ὁ Πλησιόσαυρος, μετὰ μεγίστης εὐκολίας. Καὶ τῶν δύο τούτων σώζονται ἀκέραιοι σκελετοί· ὥστε, πλὴν τοῦ χρώματος καὶ τοῦ σχήματος τῶν φολίδων, γνωρίζομεν αὐτοὺς ἀκριβέστατα.

Ὁ Κυβιέρος λέγει ὅτι ὁ Ἰχθυόσαυρος εἶχε τὴν μὲν οὐρὰν μετρίαν, τὸ δὲ ῥύγχος ὀξὺ καὶ ὀξυτάτους τοὺς ὀδόντας· ὅτι διὰ τὸ μέγεθος τῶν ὀφθαλμῶν ἔβλεπε καὶ τὴν νύκτα, ὅτι δὲν εἵρπεν, ὡς ἡ φώκη, ἐπὶ τῆς γῆς, ὅτι ἀνέπνεεν ἀνυψῶν ὑπὲρ τὸ ὕδωρ τὴν κεφαλὴν, καὶ ὅτι οἱ Ἰχθυόσαυροι διέφερον κατὰ τὸ μέγεθος, διότι ἦσαν καὶ μικροὶ τριῶν καὶ ἡμίσεως ποδῶν μῆκος ἔχοντες, καὶ ἄλλοι πολλῷ μείζονες· σώζονται ὀστᾶ μαρτυροῦντα ὅτι ὑπῆρχον τοιαῦτα ζῶα τριάκοντα ποδῶν μῆκος ἔχοντα.

Ὁ Πλησιόσαυρος ἦτο ἀξιολογώτερος τοῦ Ἰχθυοσαύρου· εἶχε μὲν καὶ αὐτὸς πόδας, ἀλλ' ἡ κεφαλή του, ὁμοία κεφαλῆς σαύρας, συνεδέετο μετὰ τοῦ σώματός του διὰ λαιμοῦ μακροτάτου ὁμοιάζοντος ὄφιν. Διῃτᾶτο δὲ καὶ αὐτὸς ἐντὸς τοῦ ὕδατος, δὲν ἐσύρετο ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἦτο τὸ μέγεθος μεγαλήτερος· νηχόμενος δὲ ἀνύψου ὑπὲρ τὸ ὕδωρ τὸν μακρὸν λαιμὸν, ὁμοιάζοντα, πλὴν τοῦ χρώματος, λαιμὸν κολοσσιαίου κύκνου.

Ὁ δὲ Πτεροδάκτυλος εἶναι ἔτι θαυμασιώτερος, διότι εἰ καὶ τοῦ εἴδους τῶν δύο ἄλλων, ὅμως οὔτε ἕρπει οὔτε νήχεται ἀλλὰ πετᾷ· ὁμοιάζει τοὺς δράκοντας ἢ τοὺς πλεκωμένους εἰς τοὺς ἀέρας ὄφεις, τοὺς ὁποίους ἡ φαντασία τῶν ἀκμασάντων τὸν μεσαιῶνα μετέδωκε καὶ εἰς ἡμᾶς διὰ τῆς ζωγραφίας. Κατὰ τὸν Κυβιέρον ἔχει πτερὰ ἰσχυρότατα ὡς τὰ τῆς νυκτερίδος. Ὀστᾶ Πτεροδακτύλου ἀνεκαλύφθησαν περὶ τὰ τέλη τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος ἐν Γερμανίᾳ· τὰ μεγαλήτερα δὲ μαρτυροῦσι μῆκος δύο μέτρων ἀπὸ τῆς ἄκρας τῆς μιᾶς τῶν πτερύγων μέχρι τῆς ἄλλης.

Ἐκ τοῦ Πτεροδακτύλου τούτου λαμβάνων ἀφορμὴν ὁ Κυβιέρος ὑποθέτει, ὅτι οἱ περὶ δρακόντων καὶ ἀεροπόρων ὄφεων μῦθοι ἔχουσιν ἀρχὴν ἐκ τῶν περὶ αὐτοῦ παραδόσεων.

Προκατακλυσμαῖα ἄρα ἑρπετὰ διῃτῶντο ἄλλοτε καὶ εἰς τὴν γῆν, καὶ εἰς τὴν θάλασσαν καὶ εἰς τὸν ἀέρα.

Α'. ADANSOMA DIGITATA—BAOBAB.
Β'. BOMBAX PENTANDRIUM.
Β. ΕΡΤΑΡΗΥLUM.

Τὸ πρῶτον τῶν δένδρων τούτων φύεται εἰς τὰ θερμὰ μέρη τῆς Ἀφρικῆς, εἶναι τὸ ὀγκωδέστερον ὅλων τῶν γνωστῶν φυτῶν, καὶ ζῇ ἕως 6,000 χρόνους.

Ὁ κορμὸς του φθάνει πολλάκις τὴν διάμετρον 25 ποδῶν· ἂν καὶ τὸ ὕψος του μόλις εἶναι 10—12 ποδῶν, οἱ κατὰ πάσας ὅμως τὰς διευθύνσεις ἐκτεινόμενοι κλῶνες ἔχουσιν 60—80.

Ὁ κενὸς κορμὸς τοῦ δένδρου τούτου χρησιμεύει πολλάκις εἰς οἰκογενείας ἀντὶ κατοικίας.

Ὁ καρπός του εἶναι ἀλευρώδης, καὶ τὸ ἐκπλυνόμενον ἄλευρον χρησιμεύει εἰς κατασκευὴν ἄρτου. Καλεῖται δὲ παρὰ τῶν μαύρων τὸ δένδρον τοῦτο Βαοβάβ.

Ὁ δὲ Bombax ὁμοιάζει τὸ προρρηθὲν, καθόσον ὁ κορμός του λαμβάνει τόσον πάχος, ὥστε 16 ἄνθρωποι δὲν δύνανται νὰ τὸν περιλάβωσιν· ὑψοῦται δὲ τοσοῦτον ὥστε μόλις φθάνει εἰς τὴν κορυφήν του βέλος ἐκτοξευόμενον.

Τὰ σπέρματα εἶναι περιτετυλιγμένα μ' ἐτεροειδές τι ὕφασμα, τὸ ὁποῖον χρησιμεύει εἰς στρωμνὰς καὶ εἰς κατασκευὴν ἄλλων ὑφασμάτων.

Ξ. ΛΑΝΔΕΡΕΡ.

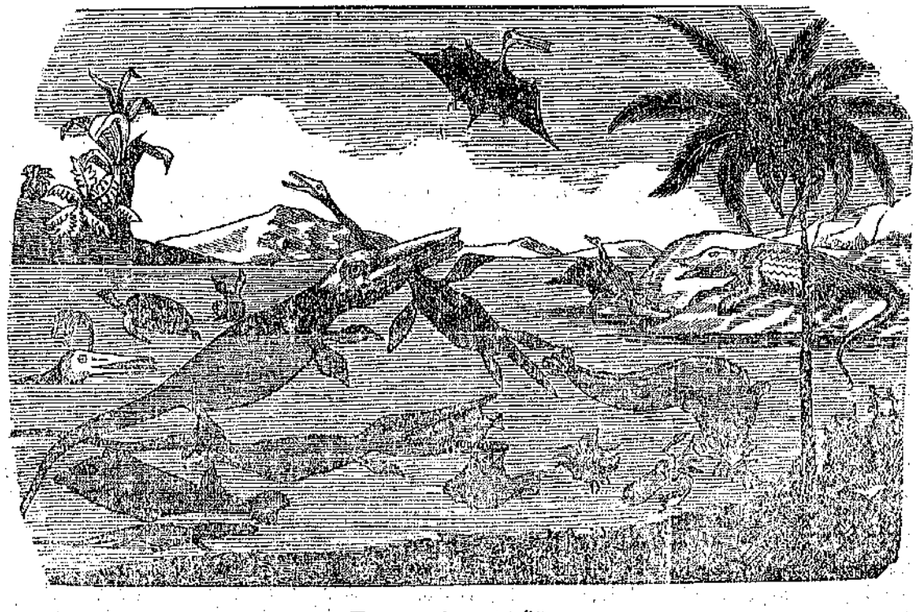

Προκατακλυσμαῖα ζῶα.

ΡΟΒΕΡΤΟΣ ΕΜΜΕΤ.

(Συνέχ. Ἴδε φυλλάδ. 235 — 238.)

—ooo—

Τέλος περὶ τὴν μίαν ὥραν εἰδοποίησε τοὺς shériffs ὅτι ἦτο ἕτοιμος. Ὅτε δὲ εἰσῆλθον εἰς τὸ δωμάτιόν του, τοῖς εἶπεν ὅτι δύο αἰτήσεις ἔχει· πρῶτον νὰ ἀφήσωσιν ὅσον ἦτο δυνατὸν ἐλευθέραν τὴν χρῆσιν τῶν βραχιόνων του· «διὰ δὲ τὴν δευτέραν, ἐπρόσθετε, δὲν πιστεύω ὅτι θὰ συγκατανεύσητε· ἀλλὰ θέλω μόνον νὰ γείνῃ γνωστὸν ὅτι τὴν ἐπρότεινα· αὕτη δὲ εἶναι νὰ μοὶ ἐπιτραπῇ νὰ ἀποθάνω φέρων τὴν στολὴν τοῦ ἐπαναστάτου.» Ἤθελε δὲ ν' ἀποδείξῃ διὰ τούτου καὶ τελευταῖον ὅτι ἐσεμνύνετο διὰ τὴν ὑπόθεσιν δι' ἣν ἐθυσιάζετο. Ἐκ τῶν δύο αἰτήσεών του ἡ μία τῷ παρεχωρήθη· ἀλλὰ τὴν ἑτέραν κατὰ φυσικὸν λόγον τὴν ἀπεποιήθησαν. Ἦτο ἐνδεδυμένος ὡς καὶ κατὰ τὴν δικάσιμον ἡμέραν, ὁλόμαυρα, ἔφερε λαιμοδέτην ἐκ *βελουδίου* καὶ ὑποδήματα ἐστραμμένα πρὸς τὰ ἔξω.

Ἐξερχόμενος τῆς φυλακῆς ἀπέδειξε πόσον ἦτο καὶ ἑαυτοῦ ἐγκρατὴς καὶ ποίαν ἐπιρροὴν εἶχεν ἐπὶ τῶν ἄλλων. Ἡ γλυκύτης καὶ τὸ θέλγητρον τῶν τρόπων του εἵλκυσαν τὴν ἀγάπην ὅλων ὅσοι τὸν ἐπλησίαζον· πρὸ πάντων δὲ ὑπῆρχε φύλαξ τις ὑπηρετῶν αὐτὸν, ὅστις τὸν ἠγάπησε περιπαθῶς. Ὅτε ἐξῆλθε τῆς φυλακῆς του ἀκολουθούμενος ὑπὸ τῶν shériffs καὶ τοῦ δημίου προπορευομένου, ὁ φύλαξ οὗτος εὑρέθη κατὰ τὴν διάβασίν του εἰς τὸν πρόδο-

μον, καὶ κρουνοὶ δακρύων κατέβρεχον τὸ πρόσωπόν του. Ὁ Ἔμμετ ἐσταμάτησεν ὅπως θαυμάσῃ διὰ τὴν λύπην ταύτην ἣν δὲν ἐπερίμενεν· ἐπειδὴ δὲ αἱ κινήσεις αὐτοῦ δὲν ἦσαν ἐλεύθεροι ἠσπάσθη τὴν παρειάν του. Καὶ ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος ὁ πρὸ εἰκοσαετίας ἀποσκληρυνθεὶς εἰς τὰς φρικώδεις σκηνὰς τῆς φυλακῆς, ἔπεσεν ἀναίσθητος πρὸ τῶν ποδῶν του.

Ἐπειδὴ ἐφοβήθησαν μὴ συμβῶσι ταραχαὶ, διεσκόρπισαν ἄπειρον στρατὸν εἰς τὸ Δουβλίνον· τὸ πλῆθος ὅμως κατέκλυζε τὰς ὁδοὺς καὶ τὰ παράθυρα. Τὸ ὄχημα τὸ ὁποῖον ἔφερε πρὸς τὴν λαιμητόμον τὸν κατάδικον ἐπροχώρει βραδέως, προπορευόμενον καὶ παρακολουθούμενον ὑπὸ συντάγματων ἱππικοῦ καὶ πεζικοῦ. Ὡμοίαζε στρατιωτικὴν κηδείαν, εἰς ἣν ὁ

νέος ἐν τῷ ὀχήματι, λέγει ὁ Μάδδεν, παρευρίσκετο ὡς ξένος ἀνταλλάσσων ἐνίοτε φιλικὰ βλέμματα μετ' ἐκείνων, τοὺς ὁποίους ἀνεγνώριζε μεταξὺ τῶν φίλων. Καθ' ὅλον τὸν δρόμον ἔδειξεν ὄχι ἀδιαφορίαν προσποιημένην, ἀλλὰ θάρρος ἄνευ ἐπιδείξεως, καὶ ὁ πρὸ πάντων ἐξέπληξε τοὺς θεατὰς, (γνωρίζω δὲ πολλοὺς ζῶντας ἔτι καὶ παρευρεθέντας εἰς τὴν καρατομίαν), ἦτον ἡ προφανὴς ἄγνοια τοῦ αἰσθήματος τοῦ φόβου. Παρατηρήσας κατὰ τὴν διάβασίν του ἕνα τῶν φίλων του, τὸν ἔκαμε σημεῖον νὰ πλησιάσῃ, καὶ τῷ παρέδωκεν ἐπιστολήν τινα πρὸς τὴν νέαν Κύρραν· ὁ φίλος αὐτοῦ ὅστις εἶχε λάβει τὴν ἐπιστολὴν, παρετηρήθη καὶ ἐφυλακίσθη, ὥστε ἡ ἐπιστολὴ οὐδέποτε ἐστάλη πρὸς ἣν διευθύνετο.

Ἡ λαιμητόμος ἔκειτο εἰς τὴν εἴσοδον της ὁδοῦ τοῦ ἁγ. Θωμᾶ, ἐκεῖ ὅπου ἤρχισεν ἡ ἐπανάστασις, ὅπως τιμωρηθῇ τὸ ἔγκλημα ὅπου καὶ ἐγένετο. Ἄπειρον πλῆθος συνεσωρεύθη, καὶ μεταξὺ αὐτοῦ ἦσαν πολλοὶ φίλοι τοῦ Ἔμμετ, ἀπλήστως περιμένοντες νὰ ἀκούσωσι τοὺς τελευταίους αὐτοῦ λόγους. Κατέβη δὲ τοῦ ὀχήματος, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ ἀγχίου, τῶν sheriffs, τοῦ διαμαρτυρομένου ἱερέως ὅστις τὸν συνώδευε, καὶ ἀνέβη ταχέως, διότι ἡ λαιμητόμος ὀλίγον ὑψοῦτο τοῦ ἐδάφους. Πάντες ἐνόμιζον ὅτι ἤθελεν ὁμιλήσει πρὸς τὸν λαόν· ἀλλ' ἔψευσε τὰς προσδοκίας τῶν φίλων ὡς καὶ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ. Εἰς τὰς ὀλίγας λέξεις τὰς ὁποίας ἐπρόφερεν, ἀπέφυγε πάντα ὑπαινιγμὸν ὡς πρὸς τὴν πολιτικὴν, ἁπλῶς δὲ μόνον εἶπε· « Φίλοι μου, ἀποθνήσκω ἐν εἰρήνῃ μὲ αἰσθήματα ἀγάπης καὶ ἐπιεικείας πρὸς πάντας. » Αἱ λέξεις αὗται προφερθεῖσαι συντόμως διὰ φωνῆς στερεᾶς καὶ βροντώδους, λέγει ὁ κύριος Η. . . , ἀρχαῖος αὐτοῦ συμμαθητὴς, ὑπῆρξαν οἱ τελευταῖοι φθόγγοι οὓς ἠκούσαμεν ἐκ τῆς φωνῆς ἐκείνης, ἥτις εἰς τοὺς θαυμαστοὺς αὐτοῦ λόγους, ἐπὶ ἄλλου θεάτρου, πολλάκις κατεγοήτευσεν ἡμᾶς. Ἐνομίσθη ὅτι ἡ πρόθεσις τῶν τελευταίων του λέξεων ἦτο νὰ καθησυχάσῃ τὴν ὀργὴν ἣν ὁ θάνατός του ἤθελε προξενήσει εἰς τὸν λαὸν, καὶ νὰ τὸν ἀποτρέψῃ ἀπὸ πᾶσαν ἐκδικητικὴν ἰδέαν κατὰ τῶν δικαστῶν του. Ἠξεύρομεν ὅτι ἡ δολοφονία ὑπῆρξε πολλάκις ἡ ἀντεκδίκησις τοῦ Ἰρλανδικοῦ λαοῦ κατὰ τῆς τυραννίας.

Ἀκολούθως ἀφήρεσε τὸν λαιμοδέτην του, καὶ ἐβοήθησεν ὁ ἴδιος νὰ προσαρτήσωσι τὸ σχοινίον περὶ τοῦ λαιμοῦ του. Ὅτε δὲ ἡ ποινὴ ἐτελείωσεν, ὁ δήμιος ἀπέσπασε τὸ ἄπνουν σῶμα καὶ τὸ ἐξήπλωσεν ἐπὶ τῆς λαιμητόμου· οἱ ἰδόντες αὐτὸ ἐξεπλάγησαν διὰ τὴν ὡραίαν καὶ κατανυκτικὴν ἔκφρασιν ἣν διετήρησεν ὁ νέος μάρτυς καὶ κατὰ τὸν ἐπώδυνον τοῦτον θάνατον. Οὐδεμία ὑπῆρχεν ἀλλοίωσις, ἀλλὰ σπανία ἰλαρότης διεχύετο εἰς τὸ πρόσωπον ὅπου

La douleur fugitive avait empreint sa grâce,
La mort, sa majesté.

Ὁ δήμιος ἀπέκοψε τὴν κεφαλὴν, καὶ δείξας αὐτὴν πρὸς τὸν λαὸν, ἐφώναξε γεγωνυίᾳ τῇ φωνῇ· « Ἰδοὺ ἡ κεφαλὴ τοῦ Ῥοβέρτου Ἔμμετ, τοῦ προδότου. » Τὸ πλῆθος ἀνταπεκρίθη μόνον διὰ βαθείας σιγῆς.

Ὅτε τὰ στρατεύματα ἐγκατέλιπον τὴν πλατεῖαν, τινὲς τῶν παρευρεθέντων, οἵτινες εἶχον ἀπομακρυνθῆ ταχέως, ἐπανῆλθον καὶ παρατηρήσαντες ἀνησύχως πανταχοῦ, ἐπλησίασαν εἰς τὴν λαιμητόμον, ἔβαψαν τὰ μανδύλιά των εἰς τὸ αἷμα καὶ τὰ ἔκρυψαν εὐθὺς ἐντὸς τῶν κόλπων των. Τὸ φορεῖον ἀπετέθη ἐπί τινας ὥρας ἐν τῇ φυλακῇ, ὅπου ὁ δεσμοφύλαξ ἐπερίμενε τοὺς συγγενεῖς ἢ φίλους νὰ ἔλθωσι καὶ ζητήσωσι τὸν νεκρόν. Οὐδεὶς ὅμως ἐφάνη· διότι οἱ πλεῖστοι εὑρίσκοντο εἰς τὰς φυλακὰς ἢ ἦσαν φυγάδες· ὅσοι δὲ εἶχον σωθῆ ἀπὸ τῆς γενικῆς καταδρομῆς ἐφοβοῦντο μὴ καταστῶσιν ὕποπτοι. Μετά τινων ὡρῶν προσδοκίαν ἐνεταφίασαν αὐτὸν εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Νοσοκομείου, ὅπου ἐθάπτοντο οἱ πτωχοὶ καὶ οἱ κατάδικοι. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγας ἡμέρας τὸ φορεῖον ἁρπάγη διὰ νυκτὸς καὶ μετεφέρθη κρυφίως ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἁγίου Michain. Ὁ Μάδδεν ὅστις εἶχεν ὑπάγει εἰς ἀναγνώρισιν τῆς θέσεως, παρετήρησεν εἰς τὸ ἄκρον τῆς ἐκκλησίας πλατεῖαν μαρμαρίνην πλάκα ἀνεπίγραφον, τεθειμένην ὁριζοντίως ἐπί τινος τάφου. Εἶναι ἡ μεγαλητέρα τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ἡ μόνη ἀνεπίγραφος·

« Οὗτος εἶναι ὁ τάφος, ἀνέκραξεν, ὅστις ἔμελλε νὰ μείνῃ ἀνεπίγραφος, μέχρις ὅτου ἄλλοι καιροὶ καὶ ἄλλοι ἄνδρες ἀποδώσωσι δικαιοσύνην εἰς ἐκεῖνον ὅστις ἀναπαύεται εἰς αὐτόν. »

Μετὰ τὴν σιωπηλὴν θλῖψιν ἐπῆλθεν ἡ φωνὴ τοῦ οἴκτου καὶ τοῦ θαυμασμοῦ καὶ αὐτῶν τῶν ἐχθρῶν του. Ὁ λόρδος τοποτηρητὴς ἔγραψε πρὸς τὴν κυβέρνησίν του ὅτι ὁ Ἔμμετ ἀνέβη εἰς τὴν λαιμητόμον μετὰ σταθερότητος. Κατέπνιξε τὸ αἰσχος τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἐν τῇ μεγαλοψυχίᾳ τῆς διαγωγῆς του. Ὁ αὐτὸς ἐνθουσιασμὸς ὅστις τὸν εἶχεν ἀποπλανήσει, τὸν ἐβοήθησεν ὅπως μετὰ καρτερίας ὑπομείνῃ τὰς τελευταίας αὐστηρότητας τῆς τύχης. » Οἱ εὐγενεῖς οὗτοι λόγοι πολλὴν τιμὴν ἐπροξένησαν εἰς τὸν λόρδον Ἀρδουϊκ. Ἐν τῷ Ἀγγλικῷ Παρλαμέντῳ, ὁ λόρδος Καστελρὴγ ἐπανεῦρε φθόγγους ἀξίους τῶν ὡραίων αὐτοῦ ἡμερῶν τοῦ 1798. «Τὰ παράπονα τῆς Ἰρλανδίας! ἀνέκραξε. Τίς ὁμιλεῖ περὶ τῶν παραπόνων τῆς Ἰρλανδίας; ἐρωτήσατε τὸν νέον ἐκεῖνον ὅστις δὲν εὗρε σκοπὸν καταλληλότερον εἰς ὃν ν' ἀφιερώσῃ τὴν περιουσίαν του παρὰ τὴν καταστροφὴν τῆς κυβερνήσεως τοῦ τόπου αὐτοῦ, καὶ ὅστις ἀπέθανεν ἐπὶ τῆς λαιμητόμου. Ἂν καὶ ἠρνήθη τοῦτο ἐν τῇ δίκῃ, δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι τὸ σχέδιόν του ἦτο νὰ παραδώσῃ τὴν Ἰρλανδίαν εἰς τοὺς Γάλλους καὶ νὰ εἰσάξῃ εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ τὸν γαλλικὸν στρατόν. »

Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ ταῦτα, ὁ λόρδος Ῥούσελ διεδέχθη ἐπὶ τῆς λαιμητόμου τὸν Ῥοβέρτον Ἔμμετ. « Ἐγὼ μέλλω νὰ ἐμφανισθῶ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, λέγει οὗτος εἰς τὸν τελευταῖον αὐτοῦ λόγον, δὲν ἠμπορῶ νὰ εἴπω ὅτι δύναμαι νὰ καυχηθῶ ἐπί τινι, θέλω ὅμως ἀνακηρύξει ὅτι οὐδὲν κακὸν ἔπραξα ὑπεικων εἰς τὰς ἐμπνεύσεις τῆς συνειδήσεώς μου. Ἐὰν εἶχον ἀνάγκην παραδείγματος ὅπως ἐνισχυθῶ καὶ ὑποστῶ τὴν τύχην μου, ἤθελον λάβει ὑπόδειγμα τὸν νέον ἥρωα, τὸν μέγαν καὶ ἀγαπητόν μοι φίλον Ῥοβέρτον Ἔμμετ, ὅστις ἔπεσε μάρτυς τοῦ ὑπὲρ ἐλευθερίας τῆς πατρίδος ἀγῶνος. Ἱκανὰ προβεβηκὼς τὴν ἡλικίαν ἔμαθα νὰ γνωρίζω τὴν ματαιότητα τοῦ βίου, καὶ πόσην ἀξίαν ἔχουσι τὰ τοῦ κόσμου τούτου· ἐκεῖνος ὅμως ἦτο εἰς τὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας του, κατεῖχεν ἀγαθὰ προσηλοῦντα ἡμᾶς εἰς τὸν βίον τοῦτον, καὶ ἔτρεφεν ἐν τῇ ἀθῴᾳ αὐτοῦ καρδίᾳ ἀπαράμιλλον ἀγάπην. Καὶ τὴν ὥραν ταύτην ἐνθυμοῦμαι μετ' ἐνθουσιασμοῦ τὸν θάνατον αὐτοῦ. »

Ἀλλὰ τί ἀπέγεινε τὸ φιλότιμον, τὸ εὐγενὲς, τὸ ἀθῶον ἐκεῖνο πλάσμα, οὗτινος ὁ ἔρως πολλὴν ἐπροξένησεν ἐντύπωσιν εἰς τὸν κόσμον; Ἡ ἀτυχὴς ἐξορισθεῖσα τῆς πατρικῆς οἰκίας, κατέφυγεν εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ κουακέρου Πενρὸζ Γουδχίλ, ἥτις τὴν ὑπεδέχθη μετὰ μεγίστης περιπαθείας καὶ παρέσχεν αὐτῇ δείγματα ἀγάπης καὶ συμπαθείας. Εὐκολώτερον ὅμως νὰ αἰσθανθῶμεν ἢ νὰ περιγράψωμεν τὴν δυστυχῆ καὶ ὀδυνηρὰν θέσιν τῆς νέας Κύρραν. Ναὶ μὲν καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἐπαναστάσεως πολλαὶ γυναῖκες εἶδον ἐπὶ τῆς λαιμητόμου τὸ ἀντικείμενον τῆς ἀγάπης των· ἀλλ' ἡ κατάστασις τῆς νέας ταύτης ἦτο ὅλως διάφορος τῆς ἐκείνων· ἡ καρδία τοῦ Ἰρλανδικοῦ λαοῦ ἐθεώρει αὐτὴν ὡς χήραν ἥρωος πεσόντος ὑπὲρ πατρίδος, καὶ ἀντικείμενον σιωπηλῆς λατρείας. Ἡ νέα Κύρραν ἔζη μεταξὺ κοινωνίας κατὰ τὸ ἥμισυ ἀγγλικῆς, ἥτις εἰ καὶ οἰκτείρουσα τὸν Ἔμμετ ἐδόξαζεν ὅτι ἀξίως ἔπαθε. Διηγοῦνται ὅτι ἡ δύστηνος κόρη ἀπηλπισμένη καὶ ἀπομωνομένη, πολλάκις τὴν ἑσπέραν ἀνεχώρει ἀπὸ τῆς οἰκίας καὶ διήρχετο νύκτας ὁλοκλήρους παρὰ τῷ τάφῳ τοῦ ἐραστοῦ της. Ἐνταῦθα μεταφράζω γραμμάς τινας ἐκ τῶν κατανυκτικῶν σελίδων τῶν ἐπιγραφομένων The broken heart, ἃς ὁ Οὐάσιγκτων Ἴρβιγκ ἀφιέρωσεν εἰς τὴν μνήμην τοῦ τραγικοῦ ἐκείνου ἔρωτος.

« Τίς δὲν ἐνθυμεῖται τὴν ἱστορίαν τοῦ νέου Ε . . . . , τοῦ Ἰρλανδοῦ πατριώτου; Ἦτο λίαν κατανυκτικὴ ὥστε δὲν λησμονεῖται εὐκόλως. Ἡ τύχη του ἐνεποίησεν εἰς τὸ κοινὸν ζωηρὰν καὶ βαθεῖαν συμπάθειαν. Ἦτο νέος, εὐφυὴς, γενναῖος, ἀνδρεῖος! Ἡ διαγωγὴ αὐτοῦ κατὰ τὴν δίκην του ὑπῆρξεν εὐγενὴς καὶ ἀτρόμητος, ἡ εὔγλωττος ὑπεράσπισις τοῦ ὀνόματός του, ἡ εὐγενὴς ἀγανάκτησις μεθ' ἧς ἀπέκρουσε τὴν κατηγορίαν περὶ προδοσίας κατὰ τοῦ τόπου του, ἡ παθητικὴ ἔκκλησις αὐτῆς πρὸς τὰς ἐπερχομένας γενεὰς κατὰ τὴν ὁλεθρίαν ὥραν τῆς καταδίκης, συνεκίνησαν βαθέως ὅλας τὰς γενναίας καρδίας, ὥστε καὶ οἱ ἴδιοι αὐτοῦ ἐχθροὶ ἐλεεινολόγησαν τὴν αὐστηρὰν πολιτικὴν τὴν καταδικάσασαν αὐτὸν εἰς θάνατον.

» Τὴν ὀδύνην ὅμως καρδίας τινὸς ἀδύνατον εἶναι νὰ παραστήσωμεν. Εἰς εὐτυχεστέρας ἡμέρας εἶχε κατακτήσει τὴν ἀγάπην ὡραίου καὶ συμπαθοῦς πλάσματος, τῆς θυγατρὸς περιφήμου δικηγόρου τῆς Ἰρλανδίας· τὸν ἠγάπα δὲ αὕτη μεθ' ὅλης τῆς ἐνθέρμου ζέσεως πρώτου νεανικοῦ ἔρωτος. Καὶ ὅτε ὅλος ὁ κόσμος ἠγέρθη κατ' αὐτοῦ, ὅτε ὁ κίνδυνος καὶ ὁ ἐξευτελισμὸς ἐπέπεσε πανταχόθεν κατὰ τῆς κεφαλῆς του, τὸν ἠγάπησεν ἔτι μᾶλλον διὰ τὰ παθήματά του. Καὶ ἀφοῦ ἡ τύχη του συνεκίνησε καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐχθρούς του, ὁποία θὰ ἦτο ἡ θλῖψις ἐκείνη ἥτις ἦτο ὅλη ἀφωσιωμένη εἰς αὐτόν; Ἂς τὸ εἴπωσιν οἱ ἰδόντες τὰς θύρας τοῦ τάφου κλεισθείσας διὰ μιᾶς μεταξὺ αὐτῶν καὶ τοῦ ὄντος ὅπερ περισσότερον ἐπὶ γῆς ἠγάπων!

» Καὶ τί θάνατος! Τρομερὸς, ἀτιμωτικός· οὐδεμία παρηγορία συνεκέρα τὴν πικρίαν τῶν τελευταίων στιγμῶν του.

» Ἡ ἐπώδυνος αὐτῆς θέσις ἐπεβαρύνθη ἔτι μᾶλλον, διὰ τῆς δυσαρεσκείας τοῦ πατρός της ἀποδοκιμάζοντος τὴν κλίσιν της. Ἐξωρίσθη ἀπὸ τὸν πατρικὸν οἶκον· ἀλλ' ἐὰν ἡ συμπάθεια καὶ ἡ ἀγάπη ἠδύναντο νὰ ἐπαρκέσωσιν εἰς τὴν τεθλιμμένην ψυχήν της, βεβαίως δὲν θὰ ἐστερεῖτο παρηγοριῶν. Ὁ Ἰρλανδικὸς λαὸς ἔχει ζωηρὰν καὶ γενναίαν εὐαισθησίαν. Ὅλαι αἱ διακεκριμέναι καὶ πλούσιαι οἰκογένειαι ἐπεδαψίλευσαν αὐτῇ σπανίας περιποιήσεις. Τὴν εἰσήγαγον εἰς τὸν κόσμον, καὶ διὰ παντὸς τρόπου ἐπροσπάθησαν νὰ διασκεδάσωσι τὴν μνήμην τῆς τραγικῆς ἱστορίας τοῦ ἔρωτός της· ἀλλ' εἰς μάτην. Ὑπάρχουσι δυστυχήματα κατασπαράττοντα τὴν ψυχὴν, ἅτινα εἰσδύοντα μέχρι τοῦ κέντρου τῆς ζωῆς, τὸ καταστρέφουσι τοσοῦτον ὥστε οὐδέποτε πλέον ἀνθεῖ. Καὶ δὲν ἀπεποιεῖτο μὲν νὰ ὑπάγῃ εἰς τὰς συναναστροφὰς ὅπου τὴν ἔφεραν, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ἔμενε μόνη ὡς ἐὰν εὑρίσκετο εἰς τὰ βάθη τῆς ἐρημίας· ἐπλανᾶτο βεβυθισμένη εἰς θλιβερὰς σκέψεις, φαινομένη ξένη εἰς τὰ περὶ αὐτὴν, καὶ φέρουσα εἰς τὸ βάθος τῆς καρδίας τὴν λύπην ἐκείνην ἥτις ἐμπαίζει ὅλας τὰς παρηγορίας τῆς φιλίας.

» Ὁ διηγηθεὶς μοι τὴν ἱστορίαν της, τὴν εἶχεν ἰδεῖ εἴς τινα χορόν. Οὐδὲν θλιβερώτερον τῆς θέας τῆς ὡχρᾶς ἐκείνης εἰκόνος τῆς δυστυχίας καὶ τῆς ἀπελπισίας, περιφερομένης ὡς ἐρημικὸν καὶ ἀλγεινὸν φάσμα ὅτε τὰ πάντα περὶ αὐτὴν ἦσαν φαιδρὰ· βλέπων τις ταύτην ἐπὶ τοσοῦτον περίλυπον καὶ ἠλλοιωμένην, ᾐσθάνετο ὅτι μάτην ἐζήτησε νὰ ἀπατήσῃ τὴν καρδίαν της διὰ στιγμιαίας καὶ διαβατικῆς λήθης. Ἀφοῦ διέτρεξε τὰς αἰθούσας μεταξὺ τοῦ θορυβώδους πλήθους ἐν βαθείᾳ ἀλλοφροσύνῃ, ἐκάθησε κάτω τῆς κλίμακος, καὶ στρέφουσα περιξ αὐτῆς βλέμμα ἀόριστον καὶ ἑτεροπλανές, ὅπερ ἐδείκνυεν ὅτι ἡ ψυχή της εὑρίσκετο ἀλλαχοῦ, ἤρχισε νὰ ψάλῃ χαμηλῇ τῇ φωνῇ, θρηνώδη τινὰ μελῳδίαν ἱστοροῦσαν τὴν συμφοράν της. Τὸ ᾆσμα αὐτῆς ἦτο τόσον ἁπλοῦν καὶ κατανυκτικὸν, τοσούτῳ ὡραῖος ἦτο ὁ ἦχος, ὥστε τὰ δάκρυα ἔρρευσαν ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν συνελθόντων περὶ αὐτῆς, ἐνῷ ἐφαίνετο ὅτι αὐτὴ οὔτε τοὺς παρετήρει. »

Ἡ σκηνὴ ἣν διηγεῖται ὁ Οὐάσιγκτων Ἴρβιγκ

δὲν συνέβη εἰς χορὸν ἀλλ' εἴς τινα συναναστροφὴν τοῦ κυρίου Πενρόζ. Εἶναι δὲ ἀληθὴς, ἐκτός τινων λεπτομερειῶν, ἃς παρέλιπον καθὸ μὴ συμφώνους πρὸς τὴν ἀκρίβειαν. Ὅσῳ πλέον ἡ ἱστορία ὁμοιάζει τὸ μυθιστόρημα, τόσῳ μᾶλλον πρέπει νὰ φροντίζωμεν μὴ μυθιστορήσωμεν τὴν ἱστορίαν· διότι ἀφαιροῦμεν τὸ ἐνδιαφέρον ἐνταυτῷ δὲ καὶ τὸ ἰδιόρρυθμον αὐτῆς.

Παρὰ τῷ ἰδίῳ Πενρόζ ἡ κόρη Κυρρὰν ἐγνώρισεν ὀλίγα ἔτη κατόπιν ἀξιωματικόν τινα τοῦ ἀγγλικοῦ στρατοῦ, τὸν λοχαγὸν Sturgeon, ἀνεψιὸν τοῦ λόρδου Φὶτζ Οὐίλλιαμ, ὅστις συνεκινήθη ζωηρότατα ἐκ τῶν θελγήτρων, τῆς δυστυχίας καὶ τῆς ἐντελοῦς αὐτῆς ἐγκαταλείψεως. Φύσει δὲ εὐγενὴς καὶ εὐαίσθητος συνεκινήθη τόσον, ὥστε ἠθέλησε νὰ βοηθήσῃ τὴν ἀτυχῆ ἐκείνην τὴν στερουμένην φίλων, συγγενῶν καὶ ἐξαρτωμένην ἐκ τοῦ ἐλέους τῶν ξένων. Διὸ τῇ προσέφερε καὶ τὴν χεῖρα καὶ τὴν περιουσίαν του, ἀλλ' αὐτὴ ἀποποιήθη. Ἐπειδὴ δὲ ἐπέμενεν, ἦλθε μετ' αὐτοῦ εἰς εἰλικρινεῖς ἐξηγήσεις εἰποῦσα ὅτι ἡ καρδία της ἀνῆκεν εἰς ἄλλον. Ἐζήτησε τότε νὰ τῇ χρησιμεύσῃ ὡς προστάτης εἰς τὸν κόσμον ὅπου ἦτο τόσον ἐγκαταλελειμμένη, καὶ τὴν κατώρθωσε ν' ἀφήσῃ τὴν Ἰρλανδίαν, εἰς ἣν τόσα ὑπέφερεν. Ὅτε ἀνεχώρησεν εἰς Ἰταλίαν ἡ ὑγεία της ἦτο εἰς ἄκρον ἠλλοιωμένη ὑπὸ τῆς λύπης. Ὁ ναύαρχος Νακιέρος, ὁ ὁποῖος ἐν Νεαπόλει ἐγνώρισε τὸ εὐγενὲς καὶ συμπαθὲς ἐκεῖνο πλάσμα, τὴν ἀπεκάλει τὸ «βαδίζον ἄγαλμα,» the walking statue. Ἡ ἀλλαγὴ τοῦ κλίματος, αἱ περιπαθεῖς περιποιήσεις τοῦ συζύγου της, τὸ πᾶν ὑπῆρξεν ἀνωφελὲς, διότι ὀλίγους μῆνας μετὰ τὴν εἰς Σικελίαν ἄφιξίν της ἀπέθανεν. «Εἶναι μακρὰν τῆς γῆς ἐν ᾗ ἀναπαύεται ὁ νέος αὐτῆς ἥρως, λέγει ὁ Θωμᾶς Μοὺρ, ἀλλ' ἡ καρδία της κατοικεῖ μετ' αὐτοῦ ἐντὸς τοῦ τάφου.»

Ὁ Μοὺρ, ἀθάνατος ποιητὴς, ὡς λέγει ὁ Βάϋρων, ἔγραψε διὰ τὸν Ῥοβέρτον Ἔμμετ, τοσούτῳ ἐξαίσιον ἐλεγεῖον, ὥστε δὲν ὑπάρχει οὔτε γεωργὸς εἰς τὴν Ἰρλανδίαν ὅστις νὰ ἀγνοῇ αὐτό. Ὁ ἔρως αὐτοῦ μετὰ τῆς νέας Κυρρὰν, ὡς ποτε ὁ τοῦ Ἀβελάρδου μετὰ τῆς Ἐλοΐζης, κατέστησαν αὐτὸν μᾶλλον γνωστόν.

Ἀλλὰ καὶ ἐν Ἀμερικῇ ἡ μνήμη αὐτοῦ κατέστη δημώδης· τὸν σέβονται ἀποδίδοντες αὐτῷ ἀξίαν μαρτυρικήν. Ἡ εἰκών του, ἐν ᾗ παρίσταται καταπατῶν τὸ στέμμα τῆς Ἀγγλίας, ἦτο ἡ συνηθεστέρα σημαία ἥτις ἀπηντᾶτο παρὰ τοῖς Ἀμερικανοῖς. Κατὰ τὰς ἐκλογὰς ἐφαίνετο συχνότατα πλησίον τῆς τοῦ στρατηγοῦ Ἰάξωνος, τοῦ Οὐασιγκτῶνος καὶ τοῦ Φραγκλίνου. «Ἀκόμη καὶ σήμερον, λέγει la Nation, μανθάνουσι τὸν λογον αὐτοῦ εἰς τὰ σχολεῖα. Εἶναι οὕτως εἰπεῖν τὸ εὐαγγέλιον τῆς ἐπαναστάσεως κατὰ τῆς Ἀγγλίας (the gospel of the rebellion against England)». Ὅτε τις παρευρίσκεται εἰς τὸ θαυμάσιον ἔργον γεννωμένου πολιτισμοῦ, διατρέχει πεδιάδας ἡμικαλλιεργημένας, πόλεις ὡς ἐκ μαγείας ᾠκοδομημένας ἐπὶ τῶν ὀχθῶν τῶν μεγάλων ποταμῶν. Ἐὰν δὲ εἰσέλθῃ εἰς τὰς καλύβας τῶν Ἰρλανδῶν ἐκείνων οἵτινες κατ' ἐκατοστυίας ἤλθον ζητοῦντες τύχην καλλιτέραν εἰς ἄλλην πατρίδα, θέλει ἴδει ἕκαστος τούτων, κρεμάμενα ὑπεράνω τῆς ἑστίας, τὴν εἰκόνα καὶ τὸν λόγον τοῦ Ῥοβέρτου Ἔμμετ, ὡς θεοὺς προστάτας τοῦ ταπεινοῦ αὐτῶν ἐνδιαιτήματος, ὅπως οἱ κάτοικοι τοῦ Mescha-cebó ἔφερον καὶ αὐτοὶ τὰ ὀστᾶ τῶν πατέρων των ἐπὶ τῆς ξένης.

Ἐν ἔτει 1834, συνεστήθη ἐν Νεοβοράκῳ λέσχη σκοπὸν ἔχουσα νὰ πανηγυρίσῃ τὴν μνήμην τοῦ λόρδου Φὶτζ Γεράλδου καὶ τῶν ὑπερασπιστῶν τῆς Ἰρλανδικῆς ἐλευθερίας. Τὴν 20 Σεπτεμβρίου, ἡμέραν καθ' ἣν ἀπεκεφαλίσθη ὁ Ῥοβέρτος Ἔμμετ, ἡ αἴθουσα τῆς λέσχης ἦτο κατάμαυρος, καὶ ἅπαντα τὰ μέλη πενθίμως ἐνδεδυμένα, συνηθροίσθησαν ἐνώπιον τῆς μεγάλης εἰκόνος τῆς προσφερθείσης εἰς τὴν λέσχην παρὰ τῆς οἰκογενείας του, καὶ σιωπηλῶς ἔπινον ὑπὲρ τῆς μνήμης αὐτοῦ.

Ἡ φήμη τῶν προτερημάτων καὶ τῶν παθημάτων τοῦ Θωμᾶ Ἄδδη Ἔμμετ φθάσασα πρὸ αὐτοῦ εἰς τὰς Ἡνωμένας Ἐπικρατείας, προητοίμασεν αὐτῷ ἐντιμοτάτην ὑποδεξίωσιν. Καταταχθεὶς μεταξὺ τῶν δικηγόρων τοῦ Νεοβοράκου, ἐξελέχθη ὑπὸ τῆς Ἑταιρίας τῶν Φίλων ἵνα ὑπερασπίσῃ τὴν ὑπόθεσιν τῶν δούλων, ἐγκαινίσας τὸ λαμπρὸν στάδιόν του δι' εὐγλώττου λόγου, δοξάσαντος καὶ τὴν Ἀμερικὴν καὶ τὴν πάτριον αὐτοῦ γῆν. Ἐγένετο κατόπιν γενικὸς εἰσαγγελεὺς, καὶ ἐὰν ἤθελε θὰ ἀνηγορεύετο καὶ μέλος τῆς Βουλῆς.

Ἴσως εὐχαριστεῖται ὁ ἀναγνώστης νὰ λάβῃ ἰδέαν ἐπιστολῆς τινος τοῦ Θωμᾶ Ἄδδη Ἔμμετ πρὸς τὸν Κ. Βουρόβ, τὸν ὑπερασπιστὴν τοῦ Ῥοβέρτου Ἔμμετ, τὸν ἔνθερμον θιασώτην τῆς εὐγλωττίας αὐτοῦ, τὸν ἀρχαῖον πατριώτην τῆς Βουλῆς τῶν κοινοτήτων, ἀποκαταστάντα ἔκτοτε μέλος τῆς ἀγγλικῆς ἐν Ἰρλανδίᾳ διοικήσεως.

Σ.

(Ἕπεται τὸ τέλος.)

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ.

(Ὅρα φυλλάδιον 253.)

—ooo—

Σελ.	*στήλ.*	*στίχ.*	*ἀντὶ*	*γράφε*
298	β'	27	διὰ	τοῦ
300	»	8	τοξεύσῃ	τοξεύσῃ,
»	»	9	Ἡρακλέα	Ἡρακλέα,
»	»	28	ἱστορικὴ	ἡ ἱστορικὴ
301	»	28	ἰδανικὴν	ὑλικὴν
302	»	17 καὶ 38	Γραμματικῆς	γραμμικῆς
303	»	8	ὑποτίθενται	ἐπιτίθενται